

HUMAN RIGHTS FILM FESTIVAL

Zagreb 5.-10.12.
Rijeka 12.-16.12.

ZEMLJA

Pišu: Vandana Shiva, David Harvey, Stuart Elden, McKenzie Wark, Thomas Keenan, Aryeh Neier, Tomislav Domes, Jurica Pavičić, Mirko Petrić, Jagoda Munić, Dušica Radojčić, Marina Kelava, Ivana Miović, Građanska inicijativa za Muzil

+
Nacionalni
forum za
prostor

9. HUMAN RIGHTS FILM FESTIVAL ZEMLJA

Human Rights Film Festival (HRFF), festival filma o ljudskim pravima, osnovan 2002. godine, ovog se prosinca održava po deveti put: u Zagrebu od 5. do 10.12. u Kinu Europa i Dokukinu Croatia, a u Rijeci od 12. do 16.12. u Art-kinu Croatia.

Nakon što smo se u prošlim izdanjima festivala bavili temama gradskog prostora i javnosti, na 9. HRFF-u usmjeravamo pažnju na zemlju – kao tlo, zemljiste i teritorij u kontekstu ekologije, ekonomije i politike. Zemlja je na početku i na kraju: to je obrađivanje zemlje kao najstarija ljudska djelatnost; to su ratovi; to je planetarna ekološka kriza; to je zemljiste kao ultimativni objekt špekulacije globalnog kapitalizma..

SADRŽAJ FESTIVALSKIH NOVINA

- 3 Vandana Shiva: Vrijeme je da okončamo rat protiv Zemlje
- 4 David Harvey: Budućnost zajedničkih dobara
- 7 Stuart Elden: Teritorij bez granica
- 9 McKenzie Wark: Kako okupirati apstrakciju? (o Occupy Wall Street)
- 11 Amnesty International Hrvatske
- 13 Podlistak Nacionalnog foruma za prostor
  - Tomislav Domes: Otimačina zemlje u našem dvorištu [13]
  - Jurica Pavičić: Nevidljiva bodljikava žica [13]
  - Mirko Petrić: Ritualno ubijanje Grada, ponovo [14]
  - Jagoda Munić: Utjecaj golf igrališta na okoliš, prirodu i ljudsko zdravlje [15]
  - Dušica Radojčić: Ne Brijuni rivijeri – ne privatizaciji pola grada – ne korupciji [16]
  - Marina Kelava: Golf na Srđu, projekt s 18 rupa [17]
  - Ne ponovilo se na Srđu – slučaj Vransko jezero [18]
  - Ivana Miović: Omadijaj me [19]
  - Građanska inicijativa za Muzil: Brijuni diktatura! [20]
- 21 Thomas Keenan: Prevođenje, ili: Može li stanje stvari biti još gore?
- 24 Aryeh Neier: Pomažući Balkanu da preživi desetljeće rata
- 25 Tribina: Deset godina kasnije: što se promjenilo?
- 26 Koncerti na HRFF-u
- 26 Filmski program
- 30 Raspored

Vandana Shiva

Vrijeme je da okončamo rat protiv Zemlje

* govor Vandane Shiva u Sydneyu, 2010. godine.
Preuzeto sa:
<http://www.commondreams.org/view/2010/11/07-5>

Šaćica korporacija i moćnih zemalja želi prodati našu vodu, naše gene, stanice, organe, naše znanje, naše kulture i našu budućnost

Kad razmišljamo o ratovima današnjice, mislimo na Irak i Afganistan. No veći rat je onaj koji se vodi protiv planete. Korijeni toga rata leže u ekonomiji koja ne poštjuje ekološke i etičke granice – granice nejednakosti, granice nepravdi, granice pohlepi i ekonomskoj koncentraciji.

Šaćica korporacija i moćnih zemalja nastoji kontrolirati Zemljine resurse i pretvoriti planetu u supermarket u kojem je sve na prodaju. Oni žele prodati našu vodu, naše gene, stanice, organe, naše znanje, naše kulture i našu budućnost.

Ratovi bez kraja u Iraku, Afganistanu i drugdje nisu samo "prolijevanje krvi za nafту". Kako se budu razvijali, vidjet ćemo da su oni prolijevanje krvi za hranu, prolijevanje krvi za gene i bioraznolikost te prolijevanje krvi za vodu.

Ratnički mentalitet koji je u podlozi vojno-industrijske poljoprivrede vidljiv je i u nazivima Monsantovih herbicida – "Round-Up" (satjeravanje), "Machete" (mačeta), "Lasso" (laso). American Home Products, tvrtka koja se udružila s Monsantom, daje svojim herbicidima slična agresivna imena, uz ostalo i "Pentagon" i "Squadron" (divizija). To je taj jezik rata. A održivost se temelji na miru sa Zemljom.

Rat protiv Zemlje počinje u umu. Nasilne misli formiraju nasilna djelovanja. Nasilne kategorije konstruiraju nasilne alete. A to je najživopisnije upravo u metaforama i metodama na kojima se temelji industrijska, poljoprivredna i prehrambena proizvodnja. Tvrnice koje su proizvodile otrove i eksplozive za ubijanje ljudi tijekom ratova pretvorene su u tvornice koje proizvode agro-kemikalije nakon ratova.

Godina 1984. mi je osvijestila činjenicu da je nešto strašno pogrešno s načinom proizvodnje hrane. S nasiljem u Pandžabu i katastrofom u Bopalu, poljoprivreda je izgledala poput rata. Tada sam napisala *The Violence of the Green Revolution* (*Nasilje zelene revolucije*) i zato sam pokrenula Navdanya, kao pokret za poljoprivredu bez otrova i toksina.

Pesticidi, koji su se najprije upotrebljavali kao ratne kemikalije, ne mogu obuzdati štetocene. Genetski inženjerинг trebao je ponuditi alternativu toksičnim kemikalijama. Umjesto toga, on je povećao upotrebu pesticida i herbicida te je dao maha ratu protiv zemljoradnika.

Skupa hrana i skupe kemikalije namamile su zemljoradnike u zamku zaduživanja – a dužnička zamka ih tjera na samoubojstvo. Prema službenim podacima više od 200.000 zemljoradnika počinilo je samoubojstvo u Indiji od 1997.

Sklopiti mir sa Zemljom oduvijek je bio etički i ekološki imperativ. Sada je postao i imperativ opstanka naše vrste.

Nasilje nad tlom, nad bioraznolikošću, nad vodom, nad atmosferom, nad poljoprivrednim gospodarstvima i zemljoradnicima proizvodi ratnički prehrambeni sustav koji nije u stanju nahraniti ljudi. Milijarda ljudi gladiju. Dvije milijarde pate od bolesti povezanih s ishranom – pretilost, dijabetes, hipertenzija i karcinomi.

Tri su razine nasilja uključene u ne-održiv razvoj. Prva je nasilje prema zemlji koje se pokazuje kao ekološka kriza. Druga je nasilje prema ljudima, koje se pokazuje kao siromaštvo, oskudica i protjerivanje. Treća je nasilje rata i sukoba, kao silovito posezanje za resursima na teritoriju drugih zajednica i zemalja zbog vlastitih neograničenih apetita.

Kad se svaki aspekt života komercijalizira, život postaje skuplji, a ljudi siromašni, čak i ako zarađuju više od jednog dolara dnevno. S druge strane, ljudi mogu biti bogati u materijalnom smislu, čak i bez novčane ekonomije, ako imaju pristup obradivoj zemlji, ako im je tlo plodno, ako su im rijeke čiste, kulture bogate i drže se tradicije proizvodnje lijepih domova i odjeće i ukusne hrane, i ako postoji društvena kohezija, solidarnost i duh zajedništva.

Uzdizanje domene tržišta, i novca kao od ljudi proizvedenog kapitala, na poziciju najvišeg organizacijskog principa u društвima i jedine mjere naših dobrobiti dovelo je do potkopavanja procesа koji čuvaju i održavaju život u prirodi i društву.

Kako postajemo bogatiji, to smo ekološki i kulturno siromašniji. Porast bogatstva,

mijeren novcem, vodi porastu siromaštva na materijalnim, kulturnim, ekološkim i duhovnim razinama.

Stvarna valuta života je život sam, a ovo stajalište otvara sljedeća pitanja: kako sami sebe vidimo u ovom svijetu? Čemu služe ljudi? I jesmo li mi tek mašine koje stvaraju novac i žderu resurse? Ili pak imamo višu svrhu, viši cilj?

Vjerujem da nam "zemaljska demokracija" omogućuje da zamislimo i izgradimo žive demokracije koji bi se temeljile na intrinzičnoj vrijednosti svih vrsta, svih naroda, svih kultura – pravedno i ravnopravno dijeljenje vitalnih resursa ove Zemlje te dioba u odlučivanju o njihovom korištenju.

Zemaljska demokracija štiti ekološke procese koji održavaju život i temeljna ljudska prava koja su osnova prava na život, uključujući i pravo na vodu, hranu, zdravlje, edukaciju, zaposlenje i sredstva za život.

Moramo se odlučiti. Hoćemo li se pokrovati tržišnim zakonima korporativne pohlepe ili Gejinim zakonima održavanja Zemljinih ekosustava i raznolikosti njenih bića?

Ljudskoj potrebi za hranom i vodom može se udovoljiti samo ako se zaštiti sposobnost prirode da nas opskrbí hranom i vodom. Mrtva tla i mrtve rijeke ne mogu dati hranu i vodu.

Obrana prava Majke Zemlje stoga je najvažnija borba za ljudska prava i društvenu pravdu. To je najširi mirovni pokret našeg vremena.

[PREVELA VESNA VUKOVIĆ]

Nasilje nad tlom, nad bioraznolikošću, nad vodom, nad atmosferom, nad poljoprivrednim gospodarstvima i zemljoradnicima proizvodi ratnički prehrambeni sustav koji nije u stanju nahraniti ljudi

David Harvey

Budućnost zajedničkih dobara

* izvornik objavljen u *Radical History Review*, br.109. Prijevod teksta preuzet je sa stranice *Slobodni Filozofski*, <http://www.slobodnifilozofski.com/2011/03/david-harvey-buducnost-zajednickih.html>

o1 Garrett Hardin, "The Tragedy of the Commons," *Science* 162 (1968), 1243 – 8.

o2 Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990). (Upravljanje zajedničkim dobrima : evolucija institucija za kolektivno djelovanje / Elinor Ostrom ; [prijevod Marijana Grbeša, Anamarija Musa], Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2006.)

o3 Ibid., 182.

o4 Jacques Rancière, citirano u Michael Hardt i Antonio Negri, *Commonwealth* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009), 350.

o5 Michael Hardt i Antonio Negri, *Commonwealth*, 350.

Više ni ne brojim koliko sam puta viđio da se klasični članak Garretta Hardina "Tragedija zajedničkih dobara"^{o1} citira kao neoborivi argument za superiornu učinkovitost prava privatnog vlasništva u uporabi zemlje i resursa, a time i kao neupitno opravdavanje privatizacije. Ovo pogrešno čitanje dijelom proizlazi iz Hardinove uporabe metafore stoke koja u privatnom vlasništvu nekoliko pojedinaca zainteresiranih za uvećanje vlastite koristi pase na zajedničkoj zemlji. Da je stoka u zajedničkom vlasništvu, metafora naravno ne bi funkcionalna. Tada bi bilo jasno da je u srcu problema privatno vlasništvo nad stokom i individualno ponašanje u cilju uvećanja koristi.

Ali to nije ono što je u osnovi zanimalo Hardina. Njega je brinuo rast populacije. Osobna odluka da se imaju djeca, pribjavao se, s vremenom dovodi do uništenja globalnih zajedničkih dobara (isto je tvrdio i Thomas Malthus). Privatna, obiteljska priroda ove odluke ključan je problem. Jedino je rješenje, po njemu, autoritarna regulatorna kontrola populacije. Ovdje navodim Hardinovu logiku kako bih istaknuo da je samo razmišljanje o zajedničkim dobrima i previše često ogradićemo u daleko preuzak skup pretpostavki, uglavnom potaknutih primjerom ogradićivanja zemlje koje se odvijalo u Britaniji od šesnaestog stoljeća naovamo. Posljedica je da se razmišljanje često polarizalo između privatnog vlasništva ili autoritarne državne intervencije. Iz političke perspektive, cijelo je pitanje zamagljivala instinkтивna reakcija za ili protiv ogradićivanja, obično začinjena obilnim dozama nostalгије za davnim vremenima u kojima je, navodno, postojala moralna ekonomija zajedničke akcije.

Elinor Ostrom pokušala je opovrgnuti neke od ovih pretpostavki u knjizi "Upravljanje zajedničkim dobrima"^{o2}, u kojoj sistematizira antropološke, sociološke i povjesne dokaze. Ostromova pokazuje da pojedinci ne samo da mogu nego često stvarno i osmisljavaju dovitljive i eminentno razumne načine upravljanja resursima zajedničkih zaliha na korist pojedinaca i kolektiva. Ove studije slučaju "razbijaju uvjerenja mnogih analitičara javnih politika da je jedini način rješavanja problema zajedničkih zaliha taj da

vanjske vlasti u potpunosti nametnu prava privatnog vlasništva ili središnju regulaciju" i, kako tvrdi Ostromova, otkrivaju "bogate mješavine privatnih i javnih instrumenata kojima se uspješno postizao ovaj cilj."^{o3}

Većina njezinih primjera, međutim, odnosi se na tek stotinjak posjednika. Sve puno brojnije od toga (njen najbrojniji slučaj obuhvaća petnaest tisuća korisnika) zahtijeva "ugniježđenu hijerarhijsku" strukturu donošenja odluka umjesto izravnih pregovora među pojedincima. Ovdje je očito na djelu neanaliziran "problem razmjera". Mogućnosti za razumno upravljanje resursima u zajedničkom vlasništvu u jednom mjerilu (poput zajedničkih prava na vodu stotine seljaka u porječju malene rijeke) ne prenose se i ne mogu se prenijeti na probleme u drugom (poput globalnog zatopljenja ili čak regionalne difuzije kiselog taloga iz elektrane). Kako "skačemo s jednog mjerila na drugo" (kako geografi vole reći), cijela priroda problema zajedničkog vlasništva i mogućnosti pronalaska dobrog rješenja drastično se mijenja. Ono što izgleda kao dobar način rješavanja problema unutar jednog razmjera ne važi za drugi. Još gore, dobra rješenja za jedno mjerilo (recimo, lokalno) ne moraju se nužno moći zbrojiti ili preliti za drugo (recimo, globalno). Zbog toga Hardinova metafora navodi na krivi trag: on koristi problem malih razmjera da bi objasnio globalni. Ovo je, usput, također i razlog zašto se lekcije naučene u kolektivnom organiziranju solidarnih ekonomija malih razmjera temeljenih na zajedničkom vlasništvu ne mogu prevesti u globalna rješenja bez pribjegavanja uređenim hijerarhijskim oblicima donošenja odluka. Nažalost, mnogi segmenti današnje opozicijske ljevice anatemiziraju hijerarhiju.

U širem poretku stvari, osobito na globalnoj razini, neka vrsta ogradićivanja je često najbolji način da se očuvaju dragocjena zajednička dobra. Primjerice, zaštita bioraznolikosti i kulture urođeničkog stanovništva u Amazoni kao dijela našeg globalnog prirodnog i kulturnog zajedničkog dobra zahtijevat će drakonski čin ogradićivanja. Njega će gotovo sigurno morati poduzeti državna vlast, a protiv filistejske demokracije kratkoročnih novčanih interesa koji pustoše zemlju nasadima soje i uzgojem stoke. Ali u ovom primjeru može doći do drugog problema: možda će se istjerivanje urođeničkog stanovništva iz njihovih šuma ocijeniti nužnim radi očuvanja bioraznolikosti. Jedno zajedničko dobro, drugim riječima, možda će morati biti zaštićeno na račun drugoga.

Pitanja zajedničkih dobara kontradiktor-

na su i stoga uvijek sporna; iza sporova leže sukobljeni društveni interesи. Uistinu, "politika je", kako je primjetio Jacques Rancière, "sfera djelovanja zajedničkog oko koje se može samo sporiti."^{o4} Na kraju analitičaru često ostaje tek jednostavna odluka: na čijoj si strani, i koje i čije interese želiš zaštiti. Bogati danas imaju naviku zaključati se u zaštićene zajednice unutar kojih se definira isključujuće zajedničko dobro. Radikalne skupine također mogu steći prostore, ponekad korištenjem privatnih vlasničkih prava (kao kad aktivisti kupe centar za djelovanje u zajednici u neke progresivne svrhe) iz kojih mogu djelovati prema van u cilju unapredavanja politike zajedničkih interesa. Ili mogu osnovati komunu ili sovjet unutar nekog zaštićenog prostora.

Nisu svi oblici zajedničkog dobra otvoreni pristupa. Neki su, poput zraka koji udijemo, otvoreni, dok su ulice naših gradova u načelu otvorene, ali regulirane, nadzirane, čak i privatno upravljane u obliku *business-improvement districts* (četvrti u kojima lokalne tvrtke dobivaju porezne olakšice da bi se brinule za njihovo održavanje, op. prev.) A neki, poput zajedničkog vodnog resursa, od samog su starta ekskluzivni za određenu društvenu skupinu. Većina primjera Ostromove spada u posljednju vrstu. Štoviše, ona ograničava svoje istraživanje na takozvane prirodne resurse kao što su zemlja, šume, voda, riba i slično. (Kažem "takozvane prirodne", jer su svi resursi tehnološke, ekonomiske i kulturne procjene te stoga društveno definirani.) Ostromova ne pokazuje interes za druge oblike zajedničkog vlasništva, poput genetskog materijala, znanja i kulturnih dobara, koji su ovih dana uvelike napadani kroz komodifikaciju i zatvaranje. Primjetite, recimo, kako turističke industrije (*heritage industries*) komodificiraju (a često i cenziraju i ključte) kulturna zajednička dobra. Intelektualno vlasništvo i patentna prava nad genetskim materijalom i znanstvenim znanjem općenito goruće su teme našeg vremena. Kad izdavačke kompanije čitateljima naplate pristup člancima u znanstvenim i tehničkim časopisima, problem pristupa onom što bi trebalo biti zajedničko znanje otvoreno za sve je bjelodan.

Kulturna i intelektualna zajednička dobra često ne podliježu logici nestasice i ekskluzivne uporabe kao što je to slučaj s većinom prirodnih resursa, kako naglašavaju Michael Hardt i Antonio Negri u *Commonwealthu*. Svi možemo istovremeno slušati istu radio emisiju ili gledati isti televizijski program.

Kulturno zajedničko dobro, pišu Hardt i Negri, "dinamično je, uključuje i proizvod rada i sredstva za buduću proizvodnju. Ovo zajedničko dobro nije samo zemlja koju djelelimo nego i jezik koji stvaramo, socijalne prakse koje uspostavljamo, oblici društvenosti koji određuju naše odnose, i tako da-lje." Ono se gradi s vremenom i u načelu je otvoreno svima. Na ovaj je način čak moguće promatrati "velegrad kao tvornicu za proizvodnju zajedničkog dobra."^{o5} Ljudske

Zašto se lekcije naučene u kolektivnom organiziranju solidarnih ekonomija malih razmjera temeljenih na zajedničkoj svojini ne mogu prevesti u globalna rješenja bez pribjegavanja uređenim hijerarhijskim oblicima donošenja odluka

kvalitete grada nastaju iz naših praksi u raznolikim prostorima grada, čak i kad su ti prostori predmet ograđivanja od strane privatnog i državnog vlasništva, kao i socijalne kontrole, prisvajanja i pokušaja stanovnika da nametnu ono što je Henri Lefebvre nazivao "pravom na grad."^{o6} Kroz svoje svakodnevne aktivnosti i borbe, pojedinci i društvene skupine stvaraju društveni svijet grada i time nešto zajedničko kao okvir unutar kojeg svi možemo obitavati. Ovo kulturno kreativno zajedničko dobro ne može biti uništeno uporabom, ali može biti degradirano i banalizirano pretjeranom zlouporabom.

Pravi problem ovdje, čini mi se, nisu zajednička dobra *per se*. Problem je što individualizirana vlasnička prava nisu uspjela ispuniti naše zajedničke interese onako kako su trebala. Zašto se, primjerice, u Hardinovoj metafori ne usmjerimo na privatno vlasništvo nad stokom umjesto na pašnjak kao zajedničko dobro? Opravdanje privatnih vlasničkih prava u liberalnoj teoriji, napokon, je da bi ona, kad su društveno integrirana posredstvom institucija pravedne i slobodne tržišne razmjene, trebala služiti uvećanju zajedničkog dobrobiti. Kako je tvrdio Hobbes, zajedničko se dobro proizvodi privatizacijom konkurentnih interesa u okviru snažne državne moći. Ovaj stav, koji su iznosili liberalni teoretičari poput Johna Lockea i Adama Smitha, propovjeda se i dalje, iako se pritom obično umanjuje važnost snažne državne moći. Rješenje za probleme globalnog siromaštva, kako nas nastavlja uvjeravati Svjetska banka uvelike se oslanjajući na teorije Hernanda de Sota, privatna su vlasnička prava za sve stanovnike slamova i pristup mikrokreditima (osobito onima koji usput slučajno donose i pozamašne stope povrata svjetskim financijerima). Jednom kad se tako oslobođene urođeni poduzetnički instinkti siromašnih, tvrdi se, bit će sve u redu i ne-
stat će problem kroničnog siromaštva.

Za Lockea, individualno je vlasništvo pridruženo pravo koje nastaje kad pojedinci stvaraju vrijednost mijesajući svoj rad sa ze-

**Kulturno
kreativno
zajedničko dobro
ne može biti
uništeno
uporabom, ali
može biti
degradirano i
banalizirano
pretjeranom
zlouporabom**

Pitanja zajedničkih dobara kontradiktorna su i stoga uvijek sporna; iza sporova leže sukobljeni društveni interesi

mljom: plodovi njihova rada pripadaju njima i samo njima. Ovo je bila bit Lockeove verzije radne teorije vrijednosti. Tržišna razmjena socijalizira to pravo kad svaki pojedinačnik dobiva nazad vrijednost koju je ona ili on stvorio, razmjenjujući je za podjednaku vrijednost koju je stvorio netko drugi. Učinak je da pojedinci zadržavaju, proširuju i socijaliziraju svoje privatno vlasništvo kroz stvaranje vrijednosti i navodno slobodnu i pravednu tržišnu razmjenu. Na ovaj se način najlakše stvara bogatstvo nacija i najbolje se radi za zajedničko dobro. Pretpostavka je, naravno, da tržišta mogu biti pravedna i slobodna, i u klasičnoj se političkoj ekonomiji podrazumijevalo da će država intervenirati kako bi ih učinila takvima – barem je to ono što je Smith savjetovao vođama država da učine. Ali Lockeova teorija ima jedan ružan korolar: pojedinci koji ne proizvedu vrijednost nemaju prava na vlasništvo. Razvlaštenje urođeničkog stanovništva u Sjevernoj Americi od strane "produktivnih" kolonista, primjerice, bilo je opravdano jer urođeničke populacije nisu proizvodile vrijednost.

Pa, kako se Karl Marx nosi sa svim tim? Marx prihvata lockeovsku fikciju u uvodnim poglavljima *Kapitala* – iako je argument svakako začinjen s dosta ironije kad, naprimjer, spominje čudnu ulogu mita o Robinsonu Crusoeu u političko-ekonomskom mišljenju, gdje se netko bačen u prirodno stanje ponosa kao rođeni Britanac. Ali kad Marx prelazi na način na koji radna snaga postaje individualizirana roba koja se prodaje i kupuje na pravednim i slobodnim tržištima, vidimo kako se lockeovska fikcija razotkriva kao ono što zapravo jest: sustav zasnovan na jednostini u razmjeni vrijednosti proizvodi višak vrijednosti za kapitalističkog vlasnika sredstava za proizvodnju kroz eksploraciju živog rada u proizvodnji. Lockeova se formulacija još snažnije podriva kad Marx prelazi na pitanje kolektivnog rada. U svijetu u kojem bi individualni obrtnici s kontrolom nad vlastitim sredstvima za proizvodnju mogli ulaziti u slobodne razmjene na relativno slo-

godnim tržištima, lockeovska bi fikcija mogla biti donekle uvjerljiva. Ali razvoj tvorničkog sustava od osamnaestog stoljeća nadalje, tvrdi Marx, učinio je Lockeove teorijske formulacije zastarjelim. U tvornici, rad je organiziran kolektivno. Ima li iz te vrste rada proizaći ikakvo vlasničko pravo, ono bi sigurno moralo biti kolektivno ili združeno, a ne individualno. Definicija proizvodnog rada na kojoj se temelji Lockeova teorija privatnog vlasništva više ne važi za pojedinca, već se prebacuje na kolektivnog radnika. Komunizam bi onda trebao nastati na temelju "udruženja slobodnih ljudi koji rade na društvenim sredstvima za proizvodnju i svoje mnogobrojne individualne radne snage samosvesno troše kao jednu društvenu radnu snagu."^{o7} Marx ne zagovara državno vlasništvo, nego neki oblik vlasništva svojstven udruženom radništvu koje proizvodi za opće dobro.

Način na koji bi mogao nastati takav oblik vlasništva utvrđuje se tako da se pokaze kako Lockeov argument o proizvodnji vrijednosti pobija sam sebe. Uzmimo, kaže Marx, da neki kapitalist započinje proizvodnju s kapitalom od 1000\$ i prve godine uspije dobiti 200\$ viška vrijednosti od radnika koji mijesaju svoj rad sa zemljom, pa taj višak sam potroši. Onda bi nakon pet godina 1000\$ trebalo pripasti radnicima u kolektivu, jer su oni ti koji su mijesali svoj rad sa zemljom. Kapitalist je potrošio sav svoj početni kapital. Poput urođeničkog stanovništva Sjeverne Amerike, kapitalisti zasluzuju da izgube svoja prava jer sami ne proizvode nikakvu vrijednost.

Ova logika može zvučati skandalozno, ali upravo je ona bila osnovom Meidnerova plana, predloženog kasnih '60-ih u Švedskoj. Porez na profit tvrtke, u čiju bi zamjenu sindikati pristali na ograničenje nadnica, stavljao bi se u fond pod radničkom kontrolom koji bi ulagao u tvrtku i s vremenom je otkupio te time stavio pod zajedničku kontrolu udruženih radnika. Kapital se svim silama protivio ovoj ideji i ona nikad nije provede-

^{o6} Henri Lefebvre, *The Urban Revolution* (Minneapolis: Minnesota University Press, 2005), 150.

^{o7} Karl Marx, *Capital*, Volume One (New York: Vintage, 1977), 169 – 71. (43 pre. Moše Pijada, Rodoljub Čolaković, *Kultura*, Zagreb, 1947.)

na. Ali trebalo bi ponovo razmisliti o njoj. Središnji je zaključak da kolektivni rad koji sad proizvodi vrijednost mora biti temeljem kolektivnih, a ne individualnih vlasničkih prava. Vrijednost, odnosno društveno nužno radno vrijeme, kapitalističko je zajedničko dobro koje predstavlja novac, univerzalni ekvivalent kojim se mjeri zajedničko bogatstvo. Zajedničko dobro stoga nije nešto što je postojalo nekoć davno i danas je izgubljeno, nego nešto što se, kao urbana zajednička dobra, stalno proizvodi. Problem je što se isto tako stalno ograđuje i povlašćuje od strane kapitala u svom komodificiranom i monetarnom obliku. Zajednica koja pokušava održati etničku raznolikost u svom kvartu i zaštititi se od gentrifikacije, primjerice, mogla bi vrlo brzo primijetiti rast cijena lokalnih nekretnina zbog agencija za nekretnine koje prodaju multikulturalan i raznolik "karakter" susjedstva kao mamac za gentrifikatore. Ishod je, piše Marx, da kapital, tjeđan naprijed zakonom konkurenčiji koji ga (kao i kod vlasnika stoke u Hardinovoj priči) prisiljava na uvećanje koristi (isplativosti), proizvodi

"ne samo napredak u vještini pljačkanja radnika nego u isto vrijeme i u vještini pljačkanja zemlje; svaki napredak u povećavanju njene plodnosti za neko dano vrijeme ujedno je i napredak u upropoštavanju trajnog izvora te plodnosti. Što je više krupna industrija polazna točka napretka neke zemlje, kao naprimjer u Sjedinjenim Državama, to je ovaj proces razaranja brži. Kapitalistička proizvodnja razvija, dakle, tehniku i kombiniranost društvenog procesa proizvodnje samo istovremenim potkopavanjem izvora svakog bogatstva – zemlje i radnika."⁶⁸

Ova je "tragedija" nalik onoj koju opisuje Hardin, ali logika iz koje proizlazi potpuno je različita. Problem zajedničkog ovdje se redefinira zajedno s nizom mogućih rješenja. Neregulirana, individualizirana akumulacija kapitala stalno prijeti uništenjem dvaju temeljnih zajedničkih vlasničkih resursa koji podupiru sve oblike proizvodnje: radnika i zemlje. A s akumulacijom kapitala uz složenu stopu rasta (obično na minimalnoj zado-

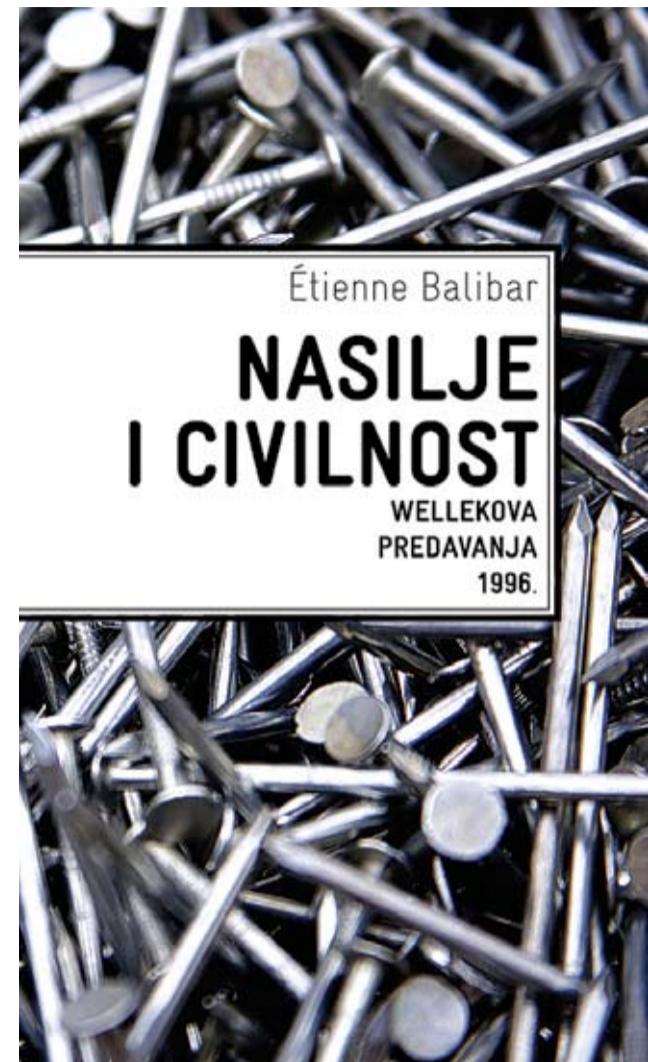
⁶⁸ Ibid., 638.
(439)

Šteta se može ublažiti samo socijalizacijom viška proizvodnje i distribucije te uspostavom novog zajedničkog bogatstva otvorenog svima

**Zajedničko dobro
stoga nije nešto
što je postojalo
nekoć davno i
danас je
izgubljено, nego
nešto što se, kao
urbana zajednička
dobra, stalno
proizvodi**

voljavajućoj razini od 3 posto), ove dvostrukе prijetnje zemlji i radništvu s vremenom eskaliraju u razmjerima i intenzitetu.

Nasilni neoliberalni napadi na prava i moći organiziranog radništva, koji su od Čilea do Britanije počeli 1970-ih, sada su pojačani drakonskim globalnim planom štednje koji od Kalifornije do Grčke uključuje gubitke u vrijednosti imovine, stečenih prava i primanja za većinu stanovništva, zajedno s predatorskom apsorpcijom nekoć marginaliziranih populacija u dinamiku kapitalizma. Živeći s manje od 2\$ dnevno, ovom populacijom od više od 2 milijarde ljudi danas se ovladava mikrokreditima kao "najbjednjom od svih vrsta kredita za one koji si ih ne mogu priuštiti" da bi se od nje izvlačilo bogatstvo (kao što se dogodilo na američkom tržištu nekretnina kroz predatorske kredite bez garantija, nakon čega su uslijedili bankroti), sve kako bi se pozlatilo tajkunske dvore. Zajednički okoliš nije ništa manje ugrožen, sve dok predložena rješenja poput trgovine pravima na proizvodnju ugljikovog dioksida i novih tehnologija zapravo predstavljaju pokušaj da se izlaz iz problema nađe uz pomoć istih alata akumulacije kapitala i spekulativne tržišne razmjene koji su nas i uvalili u nevolje. Nažlost, ovo je jedna stara, stara priča: svaka masovnija inicijativa za rješavanje problema globalnog siromaštva od 1945. ustrajala je na ekskluzivnom korištenju sredstava – akumulacije kapitala i tržišne razmjene – koja proizvode relativno, a ponkad i apsolutno siromaštvo. Ne iznenađuje što su siromašni još uvijek s nama i što njihov broj raste umjesto da se s vremenom smanjuje.

Etienne Balibar

NASILJE I CIVILNOST

WELLEKOVA
PREDAVANJA
1996.

Nasilje i civilnost

– Wellekova predavanja 1996. prijevod je prvog dijela knjige *Violence et civilité – Wellek Library Lectures et autres essais de philosophie politique* u kojoj je 2009. Balibar sabrao predavanja i oglede na temu nasilja i politike. Predavanja naslovljena "Od ekstremnog nasilja prema problemu civilnosti" Étienne Balibar održao je 1996. u sklopu Wellekovih predavanja o kritičkoj teoriji na Kalifornijskom sveučilištu u Irvineu.

Izdavači: Multimedijalni institut [Zagreb] i Centar za medije i komunikacije [Beograd] / biblioteka Philoxenia

Ukidanje regulatornih okvira i kontrola koji su smjerali, premda neuspješno, ograničiti porive za predatorskim praksama akumulacije, uklonilo je sve brane logici neometane akumulacije *après moi, le déluge* i finansijske spekulacije koja se danas pretvorila u pravi potop. Posljedična se šteta može ublažiti samo socijalizacijom viška proizvodnje i distribucije te uspostavom novog zajedničkog bogatstva otvorenog svima.

Ovdje nije važna neka određena mješavina institucionalnih aranžmana – ograđivanja ovdje, produženja niza kolektivnih i zajedničkih vlasničkih uređenja onda – nego da ukupni učinak obuhvati spiralnu degradaciju zajedničkog rada i zajedničkih resursa (uključujući i resurse koji su dio "druge prirode" sagrađenog okoliša) u rukama kapitala. "Bogate mješavine načina" (ne samo javnih i privatnih nego i kolektivnih i združenih) koje Ostromova kreće nabrajati, u ovom će pokušaju biti ključne za iznalaženje načina organiziranja proizvodnje, distribucije, razmjene i potrošnje da bi se zadovoljile ljudske potrebe. Stvar nije u tome da se ispunje zahtjevi akumulacije akumulacije radi, u korist klase koja prisvaja zajedničko dobro nauštrb klase koja ga proizvodi. Cilj je, umjesto toga, promijeniti to sve i pronaći kreativne načine da se snaga kolektivnog rada upotrijebi za zajedničko dobro.

[PREVELA RUŽA LUKŠIĆ]

Stuart Elden

Teritorij bez granica

* preuzeto sa stranica *Harvard International Review*, <http://hir.harvard.edu/territory-without-borders>

Sto znači govoriti o ‘teritoriju bez granica’? Dozvolite mi da odmah kažem kako to nije isto što i teza o ‘svijetu bez granica’, kao ni slaganje s idejom da geografija više nije bитна. Dok su granice manje važne na nekim prostorima, recimo u većini Europe, drugdje su i dalje od ključnog značaja. Granica između SAD-a i Meksika, nadziranje vanjskih granica Europe, te Izraelski zid koji razdvaja Izrael od Zapadne obale neki su od najboljih primjera neprekidne važnosti granica. Prilikom ne tvrdim da bismo moderni svijet trebali shvaćati kroz optiku koja globalizaciju tumači kao deteritorijalizaciju. Naprotiv, upravo bi prateći procesi reterritorializacije – neprekidnog stvaranja i preoblikovanja teritorija – možda trebali biti u fokusu naših empirijskih i političkih istraživanja.

Isto tako, taj pojam ne upotrebljavam kao način opisivanja modela političke organizacije poput Schengenske zone koja teži ukidanju graničnih kontrola. Schengenland se zaista smatra ‘teritorijem bez granica’, no bilo bi ispravnije opisati ga kao područje s neujednačenim granicama. Iako je točno da je mobilnost unutar tog prostora puno jednostavnija za pojedince čiji je status dobar, a papiri ispravni, mobilnost je ograničena i strogo nadgledana putem transnacionalnog osiguranja i nadzora za one koji ne zadovoljavaju potrebne kriterije.

Osim toga, ključno je istaknuti da su pokušaji ukidanja granica unutar Europe zapravo pridonijeli unutarnjim podjelama te rezultirali učvršćivanjem vanjskih granica. Ophodnje na Mediteranu jedan su od primjera, osobito u svjetlu nedavnih događaja u Sjevernoj Africi. Sličnu napetost nalazimo u Europskom projektu općenito, a pokušaji očrtavanja „područja slobode, sigurnosti i pravde“ bivaju suprostavljeni jačanju graniča u drugom smislu, osobito u vidu sigurnosti i migracije.

Ono što želim jest postaviti pitanje o tome možemo li *misli* teritorij bez da pritom ovisimo o granicama. To ne znači da bismo trebali pojmiti *neki* teritorij bez granica, zamišljeni prostor koji nema početak ni kraj. Umjesto toga, trebali bismo prestati upotrebljavati ideju ‘okvira’, ‘granice’, ili ‘ogradičnosti’ kao ključnog elementa za *definiranje* teritorija, kao *concept*. Želim reći da je standardna definicija teritorija kao omeđenog, zaokruženog ili definiranog prostora zapravo prepreka u razumijevanju geopolitičkih odnosa. Ukratko, smatram da nam je potrebna bolja teorija teritorija. Ustaljenu definiciju teritorija kao ograničenog prostora kojim upravlja određena grupa, možda država, ne bismo trebali uzimati zdravo za gotovo. Gledajući unatrag kroz povijest kako bih pratilo pojavu modernih teritorijalnih ideja, želio bih se pozabaviti dvama ključnim pitanjima. Kako je jedinstveni koncept teritorija proizašao iz različitih sustava organizacije koji su povjesno obilježili globalnu političku kulturu? I kako ta definicija određuje moderno shvaćanje globalnih političkih odnosa?

EVOLUCIJA KONCEPTA TERITORIJA

Koncept teritorija je relativno nov unutar zapadne političke misli. U klasičnom latinском pojmu *territorium* se koristi vrlo rijetko, a označava zemlju koja okružuje političko naselje, primjerice grad. U tom značenju izraz koriste Ciceron, Varon i Seneka, a tek se kasnije počinje koristiti u širem smislu za opisivanje zemljишta koje tvori političku jedinicu. Čak se i tada koristio za karakterizaciju mutne ideje prostora nad kojim se proteže moći, a ne na čvrsto definirano područje. Slično tome, kada su Rimljani raspravljali o političkoj moći nad zemljom, češće su upotrebljavali izraze koji se odnose na *finis*, granicu ili među. Ponovno, oni su koristili te iz-

raze u širem smislu nego što ih mi danas koristimo. U *De re publica* Ciceron navodi, primjerice, kako su Spartanci polagali pravo na svu zemlju do koje su mogli dobaciti kopljem.

Ključno područje rimskog mišljenja koje se bavilo idejama *territorium* je bilo pravo. Rimsko pravo se, uslijed njegova ponovnog otkrivanja i uključivanja u političko-pravne sustave diljem Europe, dalje razvilo u kasnom Srednjem vijeku. Upravo je u to vrijeme pravosuđe postalo eksplicitno povezano s teritorijem. Bio je to presudan trenutak. Teritorij nije više jednostavno označavao zemlju u vlasništvu ili pod kontrolom vladara, već je postao granica ili mjera njegove političke moći. Budući da se moć od tog trenutka prakticirala nad teritorijem, a prema tome i aktivnostima unutar njega te narodom, on je istovremeno bio objekt političke vlasti i njen opseg. Tako su se određeni oblici vladanja provodili unutar granica teritorija, ali ih nisu prelazili.

Ova se ideja iz kasnog 14. stoljeća polako probila u političku teoriju, osobito zahvaljujući njemačkim autorima iz 17. stoljeća koji su pokušavali pronaći smisao u mnogostrukim i sukobljenim silama unutar Svetog Rimskog Carstva. Uz političko-pravne promjene pojavio se i niz inovacija u političko-tehničkom registru koje su omogućile politički organiziranim jedinicama ili državama u nastajanju da pregledaju, mapiraju, obrane, katalogiziraju i kontroliraju svoj prostor na nove načine. Promjene u cijelom rasponu političkih metoda su stoga važne za ovu širu priču. Ideje ograničenja su korisne za razumijevanje novih teorija teritorija, i mnogi su ih argumenti i prakse nastojali nametnuti ili učvrstiti. No granice nisu bile krajnja određujuća ideja teritorija koji pripadaju ili su podređeni nekoj političkoj jedinici. Brojne granice tih povjesnih jedinica bile su labavo definirane te neformalno označene jarcima, ogradama, riječima ili čak linijama u tlu. Če-

Pokušaji ukidanja granica unutar Europe zapravo su pridonijeli unutarnjim podjelama te rezultirali učvršćivanjem vanjskih granica

sto su bile neodređene širine, većinom naličujući na zone, a predstavljale su neku vrstu fortifikacije, privremenog stajališta na putu u teoretski beskonačno carstvo. Granice su samo rijetko bile shvaćene kao fiksne i statične. Često se navodi kako je prva granica u modernom smislu, kao definirana linija bez širine, prolazila kroz Pireneje, razdvajajući Francusku od Španjolske nakon potpisivanja Pirenejskog mira 1659. godine. Ta je granica bila moguća samo zbog pravnih praksi i tehničkih mogućnosti tog vremena.

Teritorij, dakle, u modernom značenju, ne bi trebao biti shvaćen kao određen granica, u smislu da je stavljanje granice oko nečega dovoljno da to bude obilježeno kao teritorij. Teritorij je složen koncept koji obuhvaća gospodarske, strateške, pravne i tehničke aspekte te može biti ispravnije shvaćen kao politička preslika homogenog, odmijerenog i matematiziranog koncepta prostora koji se javlja sa znanstvenom revolucijom. U tom smislu, političko poimanje takve ideje prostora preduvjet je za mogućnost razgraničenja modernih granica kao što je ona u Pirenejima. Geometrijska osnova geodetskog mjerjenja i kartografije prije naprosto nije bila prisutna. Ono što je ključno jest razumijevanje političkog prostora te ideja granica kao sekundarnog aspekta, ovognog o prvom.

Kao što francuski autor Paul Alliès kaže u svojoj knjizi *L'invention du territoire*, „Kako bismo definirali teritorij, kažu nam, potrebno je povući granice. Ili, da bi mislili granice, ne trebamo li već imati ideju homogenog teritorija?“ Da budem izričitiji, budući da je Allièsovo pitanje dobro postavljeno: granice u modernom smislu postaju moguće samo kroz ideju prostora, a ne obrnuto. Fokusiranjem na određenje prostora koje čini granice mogućima, te osobito na ulogu izračunavanja u određivanju prostora, otvara se ideja shvaćanja granica ne kao primarnog razlikovanja koje razdvaja ‘teritorij’ od drugih oblika razumijevanja političke kontrole nad zemljom, već kao sekundarnog problema uteviljenog na određenom načinu izračunavanja i pripadajućem poimanju prostora. Moderno shvaćen, prostor je često nešto ograničeno i isključujuće, no još i važnije, nešto što se može izračunati, što se proteže u tri dimenzije.

U ranom modernom razdoblju osobito je primjetan niz strategija koje se primjenjuju na zemlju kontroliranu od strane političkih entiteta kao što su države u nastajanju. Zemlja se mapira, uređuje, mjeri, dijeli i nadzire na različite načine, s nastojanjem da bude što homogenija, dok su kretanja dobara i ljudi dozvoljena, sprječena ili regulirana, a unutarnji red nametnut. Takve vrste političkih racionalnosti ili metoda izračuni su slični onima koji se u to vrijeme primjenjuju na populaciju. Politička aritmetika, ili statistika stanovništva, također utječe na zemlju. Teritorij je, dakle, pretvaranje novog koncepta ‘prostora’ u političko-pravnu kategoriju koja je omogućena nizom različitih metoda.

Moderna ideja teritorija zasigurno je djelomično vezana uz granice i njihovu nepropusnost, ali više kao određena forma koju je poprimila u određeno vrijeme na određenim mjestima. Iz mnoštva razloga, ideja strogo utvrđenog prostora s mrežama vlasti i na-

metnutih granica uklapala se u ciljeve vladara diljem Europe u 17. i 18. stoljeću. Pomisao da bi granice mogle biti ustaljene nije se u to vrijeme ozbiljno razmatrala – zemlja je mogla biti osvojena, kupljena, razmijenjena, dobivena putem savezništva ili braka, ili pak oduzeta u vidu kaznene odštete. Kolonijalizam je proširio te ideje izvan same Europe, iako je bitno napomenuti da su mnoge od tih metoda zapravo bile najprije provjerene u kolonijalnom okruženju, a tek kasnije prakticirane u Europi. Dobivanje teritorija osvajanjem ili gubljenje porazom zadržalo se do 20. stoljeća – primjerice, Versajski ili Pariski ugovor. Ipak, od 16. stoljeća prisutno je naglašeno potvrđivanje prava suverene moći unutar tih granica, a teritorij je sve više postao povezivan s ekskluzivnim oblicima suvereniteta.

Osporavajući još uvijek rasprostranjen mit o tome da moderni koncept teritorija vuče podrijetlo iz sustava utvrđenog Westfalskim mirom, ovo više historijski nijansirano shvaćanje pojave tog koncepta baca svjetlo ne samo na europsku povijest. Shvaćanje teritorija u tom širem smislu, kao političke kontrole izračunatog prostora, kao političku tehnologiju, omogućuje nam da protumačimo niz modernih fenomena. Primarna namjera mi ovdje nije ponuditi bolju definiciju teritorija, usporedivu s ostalima, već postaviti pitanja koja nam mogu pomoći u razumijevanju toga kako je teritorij bio shvaćan i prakticiran u različito vrijeme na različitim mjestima. Zamisljati teritorij kao objedinjavanje mnoštva različitih političkih fenomena – gospodarskih, strateških, pravnih i tehničkih – nudi više od puko povjesno osjetljivog prikaza koncepta i njegova nastanka. Omogućuje nam da shvatimo kako granice, iako izuzetno važne, nisu određujući element teritorija već upravo njegova posljedica. Teritorij kao politički pandan izračunatom prostoru omogućuje razgraničenje i demarkaciju granica kao okvira, a ne granica kojima se proizvodi teritorij. Iako povremeno može poprimiti strogo omeđen oblik, labave, preklapajuće i višestruke forme su također moguće. Tada možemo shvatiti pluralitet različitih političko-prostornih modela koji se pojavljuju.

SUVREMENA KRETANJA

Mnogo se pisalo o brojnim važnim političkim promjenama koje se odvijaju u vezi granica. Kao što pokazuje primjer Schengenske zone, svijet ‘bez granica’ je, u najboljem slučaju, duboko neujednačen. Neki ljudi mogu prelaziti međunarodne granice bez problema, dok se druge pri tome zadržava ili sprečava, pa čak i zatvara - a sve s obzirom na takvu logiku granica. Mnoge granice više nisu locirane na fizičkim granicama države, već su prebačene na druga mjesta. Primjerice, uobičajeno je proći imigracijski postupak za ulazak u SAD dok ste još na prostoru kanadske zračne luke, i brojne su europske države svoje imigracijske službe dislocirale izvan granica. Neki su australski otoci proglašeni ne-teritorijalima upravo s tom svrhom.

Nepriznate granice, poput one između Republike Cipra i Turske Republike Sjeverni

Cipar, izvode brojne rituale prelaženja granica; ovaj primjer jasno pokazuje kako je bilo koja moderna granica, iako nominalno linija bez širine, zapravo zona. Zid na Zapadnoj obali još je jedna anomalija, jer zakonski priznat suverenitet Izraela prestaje prije samog zida; no stvarni suverenitet njegove projekcije političke moći proteže se sve do Jordanske doline.

Brojna druga suvremena politička geografska pitanja na sličan način komplikiraju jasnu ideju država koje prakticiraju ekskluzivni suverenitet unutar strogo definiranih granica. Gorući granični sporovi danas se često vode oko pomorskih granica, uz stratešku i gospodarsku važnost polaganja zakonskog prava na hridi ili manje otroke, dozvoljavajući tehničku eksplotaciju golemih morskih prostranstava i podmorja. Bogate države uzimaju zemlju u zakup u različite svrhe od susjeda, poput naselja Bintan Resorts na jednom od indonezijskih otoka, kojeg posjeduje, zakonski uređuje i kontrolira susjedni Singapur. Kina koristi svoju gospodarsku moć za iskoristavanje zemlje u Africi za poljoprivredu i izvlačenje minerala. Ambasade i vojne baze često imaju složen pravni status. Najpoznatiji primjer je Guantámo Bay, uzet u zakup od Kube nakon sporazuma 1903. godine. Zakonski se ne smatra dijelom teritorija SAD-a, dakle ne potпадa pod njegove zakone, no zapravo se i dalje nalazi pod njegovom kontrolom.

U širem kontekstu ‘rata protiv terora’ svjedočili smo preokretu u odnosu između teritorijalnog očuvanja – učvršćivanja granica i odbacivanja ideja da teritorij može biti dobiven ili izgubljen – i teritorijalnog suvereniteta, gdje država ima pravo na ekskluzivni suverenitet unutar tih granica. U državama kao što su Afganistan ili Irak postupci vladara tih država unutar granica smatrali su se legitimnim razlogom za vanjsku intervenciju. Tako su kooptirane dugogodišnje ideje humanitarne intervencije ili odgovornosti da se zaštiti civilno stanovništvo u odnosu na druge izazove – u ovom slučaju, skrivanje terorista ili potraga za oružjem za masovno uništenje. Ipak, istovremeno, međunarodna zajednica nije bila sklona dopustiti i jednoj od tih država da se fragmentira po etničkim ili vjerskim linijama, ili podržati ponovno iscrtavanje granica unutar tih područja. U ranoj modernoj Europi suverenitet se smatrao apsolutnim, no granice unutar kojih se prakticirao bile su neprekidno fluidne; danas se događa suprotno: pokušaj da se uspostave fiksne granice, ali s kontingenčnim suverenitetom unutar njih. Raspad Sovjetskog Saveza ili Jugoslavije na njihove sastavne republike doveo je do etničkih sukoba i još uvijek aktualnih graničnih sporova. Iako je suverenitet bio izravno osporen ratom na Kosovu 1999. godine, međunarodna zajednica nije bila sklona dopustiti stvaranje nezavisne države. Nezavisnost Južnog Sudana biti će fascinantan proces za promatanje. Kako tvrdim u svojoj knjizi *Terror and Territory: the Spatial Extent of Sovereignty*, ono što smo vidjeli tamo i u nekim drugim slučajevima, recimo u Libanonu, Pakistanu i Somaliji, bio je izazov postojećim odnosima između teritorija, granica i suvereniteta, no ne i kraj njihove važnosti. Slični argumenti mogu se navesti i za trenutna događanja u Libiji.

Povjesno osviješten i konceptualno razvijen način razmišljanja o teritoriju, nazacen u ovom tekstu, omogućuje nam da shvatimo promjene koje se danas događaju u svijetu. Misliti teritorij bez granica omogućava nam bolje razumijevanje granica bez teritorija.

**Mnoge granice
više nisu locirane
na fizičkim
granicama
države, već su
prebačene na
druga mesta**

Teritorij je složen koncept koji obuhvaća gospodarske, strateške, pravne i tehničke aspekte te je politička preslika homogenog, odmijerenog i matematiziranog koncepta prostora koji se javlja sa znanstvenom revolucijom

McKenzie Wark

Kako okupirati apstrakciju? (o Occupy Wall Street)

* objavljeno na stranicama Versobooks, 3. listopada 2011. <http://www.versobooks.com/blogs/728-mckenzie-wark-on-occupy-wall-street-how-to-occupy-an-abstraction>

**Genijalnost
okupacije je
napravo u tome
što predlaže da
politike može biti**

Dakako, okupacija se u stvarnosti ne događa na Wall Streetu. I dok zaista postoji ulica naziva Wall Street u poslovnom centru Manhattan-a, "Wall Street" je više koncept, apstrakcija. Dakle, okupacija u stvari preuzima mali (kvazi) javni trg u samoj blizini Wall Streeta u finansijskoj četvrti te ga pretvara u nešto poput alegorije. Nasuprot apstrakciji Wall Streeta, ona predlaže drugu, vjerojatno ne i manje apstraktну priču.

Apstrakcija kakva je Wall Street od početka ima dva aspekta. S jedne strane, Wall Street označava stanovitu vrstu moći, oligopol finansijskih institucija koje od nas ostalih izvlače rentu, a u zamjenu za što, čini se, ne dobivamo baš mnogo. "Ono što je dobro za General Motors dobro je i za Ameriku", tako je glasio slogan starog vojno-industrijskog kompleksa. Ovih dana slogan rentierske/posjedničke klase glasi: "Ono što je dobro za Goldman Sachs vas se jebe-ne ne tiče."

Ova rentierska klasa je oligopol prema kojem francuski aristokrati 18. stoljeća izgledaju poput ozbiljnih, dobro organiziranih administratora. Ako je vjerovati retorici njihovih političkih glasnika, ova rentierska klasa se sastoji od tako nježnih biljčića da oni ujutro ne ustaju iz kreveta za manje od tisuću dolara na dan, a tako su osjetljive građe da će, ako bilo tko kaže što loše o njima, uzeti svoj novac i duriti se u kutu. Oni su, povrh svega toga, tako loše vodili svoje poslove da je bio potreban silni dotok javnog novca da ih održi u poslu.

Apstrakcija kakva je Wall Street znači i nešto drugo, naime nehumanu vrstu moći, koju možemo zamisliti kako struji pod našim nogama kroz čitavu finansijsku četvrt. Nazovimo ovu moć vektorskom. Ona je kombinacija fiber-optičkih kablova i ogromne računalne moći. Veliki udio novca koji cirkulira planetom se automatski razmjenjuju čak i dok ovo čitate. Inženjeri danas ozbiljno razmišljaju o trgovanju brzinom sv-

Nasuprot apstrakciji
Wall Streeta, Occupy Wall
Street predlaže drugu,
vjerojatno ne i manje
apstraktnu priču

jetlosti. Wall Street u ovom apstraktном smislu označava naše nove vladare robe, samo što ovi nisu došli iz svemira.

Kako možete okupirati apstrakciju? Možda jedino drugom apstrakcijom. Occupy Wall Street preuzeo je manje ili više javni park koji se smjestio u krajoliku poslovnog centra sačinjenom od blokova tornjeva, nedaleko od stare lokacije World Trade Centra, te postavio kamp. To je okupacija koja, na gotovo jedinstven način, nema zahtjeva. Ona u svojoj srži predlaže sljedeće: što ako se ljudi ujedine i nađu način da strukturiraju razgovor koji bi mogao iznjedriti bolji način upravljanja svjetom? Mogu li ti ljudi uopće napraviti više štete od načina na koji se dosad upravljalo svjetom kombiniranim naprima Wall Streeta kao rentierske klase i Wall Streeta kao kompjuteriziranih vektoru koji trguju neopipljivim dobrima?

Neki komentatori su upravo u skromnosti ovog zahtjeva vidjeli slabost Occupy Wall Street. Oni žele listu zahtjeva, i ne libe se da neke i predlože. Ali možda je ono najbolje u Occupy Wall Street upravo njegovo opiranje postavljanju zahtjeva. Ono što je preostalo od pseudo-politike u Sjedinjenim Državama prepuno je zahtjeva. Smanjiti dug, sniziti poreze, ukinuti regulacije. Nitko se više ni ne zamara s tim da ih previše opravdava. Naprsto se na neki način prepostavlja da je važno samo ono što je važno rentierskoj klasi.

Ne radi se o tome da rentierska klasa kupuje političare u Americi. Čemu se gnjaviti kad ih se može unajmiti po satu? U ovom kontekstu, najinteresantnija stvar u Occupy Wall Street jest njegova sugestija kako ono što najviše nedostaje nisu zahtjevi, već proces. Ono što nedostaje jest politika sama.

Možda će zazvučati kontraintuitivno, ali u Sjedinjenim Državama zaista nema politike. Postoji eksploracija, ugnjetavanje, nejednakost, nasilje, kruže glasine da još uvijek postoji država. Ali nema politike. Postoji samo privid politike. Većinom se radi tek o profesionalcima koji iznajmljuju utjecaj da bi pogodovali svojim interesima. Država više nije sposobna niti pregovarati o zajedničkim interesima svoje vladajuće klase.

Simulira se također i politika odozdo. Tea Party je u stvari samo odlična marketinška kampanja. To je način da se stari zahtjevi rentierske klase učine barem privremeno dopadljivima. Poput brze prehrane, izgledat će ukusno sve dok ne počnu probavne smetnje. To je taj Ugovor o Americi, njen Milosrdni konzervativizam, ali s novim sastojcima! Tea Party je bila prilično uspješna. Ali ne može se obmanjivati sve ljudi sve vrijeme, a nesumnjivo je da nova marketinška kampanja čeka u prikrajku na svoju priliku čim ova izgubi dah. Ali sve ovo nije ništa doli privid politike.

Dakle, genijalnost okupacije je napravo u tome što predlaže da politike može biti, one u kojoj se ljudi sreću i predlažu i pregovaraju. Ovaj prijedlog ukazuje na veliku prazninu u samom središtu američkog života:

čitava nacija, dapače imperij, bez politike.

Wall Street je ime za apstrakciju s dvostrukim smisлом rentijerske klase koja koristi vektorsku moć kako bi kontrolirala resurse i koja zaobilazi političke procese koji su barem morali pregovarati s narodnim interesima. Nasuprot ovome, okupacija predlaže drugu apstrakciju, a i ona ima dva aspekta.

S jedne strane, radi se o fizičkoj stvari, zauzimanju prostora. To je zbunilo njujoršku policiju koja je odgovorila neumjesnom taktkom. Njujorška policija ne zna što učiniti s okupacijom koja je mirna i uglavnom se zadovoljava da kampira vani, ali koja vikendima nabubri tisućama ljudi. Postoji opasnost da bi se okupacija mogla svesti na priču o njujorškoj policiji i njenim nespretnim uhićenjima te bilo pogrešnom bilo nekompetentnom menadžmentu mase.

Moguće je da Occupy Wall Street malo zastrašio rentijersku klasu. Ne da bi se oni dali previše uzneniriti od nekoliko anarhisti, ali uzneniruje ih sama mogućnost bilo kakvog prelijevanja događaja, a koje bi zista moglo buknuti iz ove umnogome simboličke akcije. Bez ikakve stvarne kompetencije za razvoj i usavršavanje političke ekonomije, rentijerska klasa je u osnovi odlučila da otme i opljačka ono što je ostalo od Sjedinjenih Država i dovraga s posljedicama. Oni jedino ne žele da ih se uhvati na djelu.

Zauzimanje srušnog trga u poslovnom središtu New Yorka teško da će dirnuti u moć vektora. To čak ne ometa ni udvorice koji rade u okolnim uredima, samo što je aktualna okupacija povezana s nešto apstraktijom vrstom okupacije, pa i najslabiji navještaj da bi se mogla proširiti uznenirava krhku građu rentijerske senzibilnosti.

Okupacija se širi u nedodirljivi svijet vektora, ali ne na isti način kao Wall Street. Policajca, koji je bio dovoljno glup da paprenim sprejom poprska nekoliko žena koje su već bile izolirane iza narančaste mreže, brzo su identificirali hakeri, a sve informacije o njemu pojavile su se na internetu dostupne svima. Incident na Brooklynskom mostu, gdje je policija priupustila ljude na kolnik, a onda ih hapsila jer su se nalazili na kolniku, dostupan je na internetu iz brojnih kutova. Okupacija je i okupacija vektora društvenih medija.

Takozvani *mainstream* mediji baš i ne znaju kako da se bave s ovim. Formalnost toga kako se 'vijest' danas proizvodi je tako groteskna da su se odjeli za vijesti upustili u čudne rasprave o tome je li okupacija uopće 'vijest'. Njome se ne bave komentatori najvišeg ranga. Nije izdala besplatne primjerke. Ne kupuje oglasni prostor. Počela je bez i jednog glasnogovornika iz svijeta slavnih. Pa kako onda može biti vijest? Okupacija je razotkrila svu bijedu izvještavanja u Americi. I to je samo po sebi vijest.

Apstrakcija kakva je okupacija stoga je dvostruka, okupacija mjesta, negdje u blizini stvarnog Wall Streeta; i okupacija vektora društvenih medija, sa sloganima, slikama, videima, pričama. "Ustrajte u prosleđivanju, forwardiranju!" možda ne bi bio loš slogan za okupaciju. Da ne spominjem, ustrajte u stvaranju zbiljskog jezika za politiku u prostoru društvenih medija. Tvrte u vlasništvu ovih vektora društvenih medija i dalje će ubirati rentu od svega što kažemo i učinimo — tu se ne može puno napraviti — ali ba-

rem se prostor može zauzeti nečim drugim osim slikama ljudskih mačaka.

Dok su intelektualci upali u naviku da govore o Političkom, okupacija se nastavlja stvaranjem politike s malim početnim slovom, koja je apstraktna i ipak istovremeno i potpuno svakidašnja. Nije slučajno da je započela s onim što bi se naširoko moglo definirati kao 'anarhisti', a koji su već neko vrijeme radili i na teoriji i na praksi.

Organizirani radnički pokret počeo je obraćati pažnju kad se pokazalo da se anarhisti i sljedbenici koje su privukli neće tako lako dati odvratiti zbog lošeg vremena ili njujorške policije. Kao da se sindikalno organizirano radništvo jednog jutra probudio, vidjelo da se okupacija još uvijek snažno nastavlja te reklo sebi "Moram ih slijediti jer sam ja njen vođa!" Ono udara pokušavajući preoteti članove već sindikalno organiziranih radnih mjesta, što je, čini se, najviše što sindikati čine.

Ono s čime dosad ovdje imamo posla jest ono što bih nazvao čudnim globalnim medijskim događajem. To je događaj utoliko što nitko ne zna što će se sljedeće dogoditi. To je medijski događaj utoliko što je njegova sudsbita vezana za okupaciju dvostrukog prostora, prostora Zucottijevog trga i istovremeno okupaciju prostora medija. To je globalni medijski događaj barem otkad je njujorška policija uhapsila ljude na Brooklynskom mostu i time okupaciji prisrbila silan besplatni publicitet. (Hvala dečki!) I to je čudan globalni medijski događaj utoliko što ima elemente bez presedana koji ga smještaju izvan uobičajenih priča o dosadi, neslaganju, utopiji i svemu tome što druge stvari obično obuzdava i ublažava.

Na primjer, komentatori se zapetljavaju oko toga je li to društveni pokret ili ne. To je okupacija. I to stoji u nazivu, u slučaju da ste propustili: Occupy Wall Street. Oni koji su obratili pažnju, uočit će kako je to dio globalnog vala anarhistički inspiriranih oku-

pacija, velikih i malih. Moje sveučilište, New School for Social Research, okupirano je 2008. godine, doduše nakratko. To je taktika koju se iskušava i usavršava već godinama.

Okupacija je pojmovno suprotstavljena pokretu. Pokret stremi izvjesnoj internoj konzistentnosti unutar sebe, ali prostor koristi samo kao mjesto da okupi svoje redove. Okupacija nema unutarnju konzistentnost u svojim redovima, ali izabire značajne prostore koji imaju važan odjek na apstraktном terenu simboličke geografije.

To što baš ne radi neke stvari koje društveni pokreti rade dijelom objašnjava zašto funkcioniра, barem do sada. Udaljena je od Političkog upravo toliko koliko bi neki intelektualci htjeli, ali je također drugačija i od politike nedavnih Socijalnih foruma. Oni koji žele teoriju koja odgovara praksi, morat će te pogledati drugdje nego u Negrija ili Badižeka (Badiou+Žižek). Nema mnoštva; nema avantarde.

Ako je okupacija pomalo zbunjujuća za nas intelektualce, sažalite se nad našim sirotim gradonačelnikom milijarderom! Bloomberg je ukazao na to da je okupacija unezgodila običnog bankara koji se hrva sa svega 40-50 tisuća dolara godišnje. Prihodi prosječnog domaćinstva u mom susjedstvu, koje je prilično pristalo, je upravo ispod 40 tisuća dolara godišnje — a to je prihod domaćinstva. Čini se malo vjerojatno da će formula "Siroti bankari!" požeti mnogo simpatije.

Kako će se ovo odigrati, nitko ne zna. Tačko je to s čudnim globalnim medijskim događajima. To je test volje. Njujorška policija nije baš spremna da upotrijebi jake snage u slučaju da je to kontraproduktivno. Prilična masa ljudi — anarhisti ili ne — mogla bi biti spremna na uhićenje. Mogla bi se dogoditi prilična akumulacija narodne podrške. Po prvi put je objekt okupacije nešto što općenito slabo poštuju gotovo svi koji od toga ne profitiraju. Ključno je zadržati fokus na apstrakciji kakva je Wall Street, čije pogubne učinke manje ili više svatko osjeća u svom svakodnevnom životu.

Ključno je zadržati fokus na apstrakciji kakva je Wall Street, čije pogubne učinke manje ili više svatko osjeća u svom svakodnevnom životu

Što ako se ljudi ujedine i nađu način da strukturiraju razgovor koji bi mogao iznjedriti bolji način upravljanja svijetom?

[PREVELA VESNA VUKOVIĆ]

Amnesty International Hrvatske

Svijet se može promijeniti, ali se moraš pokrenuti!

TKO SMO MI?

Građanke i građani Hrvatske koji sudjeluju u globalnom pokretu Amnesty Internationala. **Amnesty International Hrvatske** je osnovan 1994. godine kao nevladina, neprofitna organizacija. Od tog trenutka stalno rastemo i pozivamo sve da se uključe u borbu za zaštitu i promicanje ljudskih prava.

ŠTO RADIMO?

Promičemo javnu svijest o ljudskim pravima i borimo se protiv kršenja ljudskih prava.

Trenutno posebnu pažnju posvećujemo ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima ljudi u Hrvatskoj i u svijetu, u okviru globalne kampanje 'Zahtijevamo dostojanstvo'. Unutar tog projekta zagovaramo pravo na adekvatno stanovanje te provodimo kampanju 'Hoćemo potpis' kojom tražimo od Vlade Republike Hrvatske da potpiše Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kako bi nam svima ta prava bila bolje zaštićena.

Radimo na suzbijanju diskriminacije ranjivih skupina.

Pratimo reformu Europskog suda za ljudska prava i borimo se da ostane učinkovit i dostupan svima.

Aktivno promatramo i reagiramo na stanje u Sjevernoj Africi i Bliskom Istoku - pružamo podršku nenasilnim legitimnim zahtjevima naroda za slobodu.

I još mnogo toga.

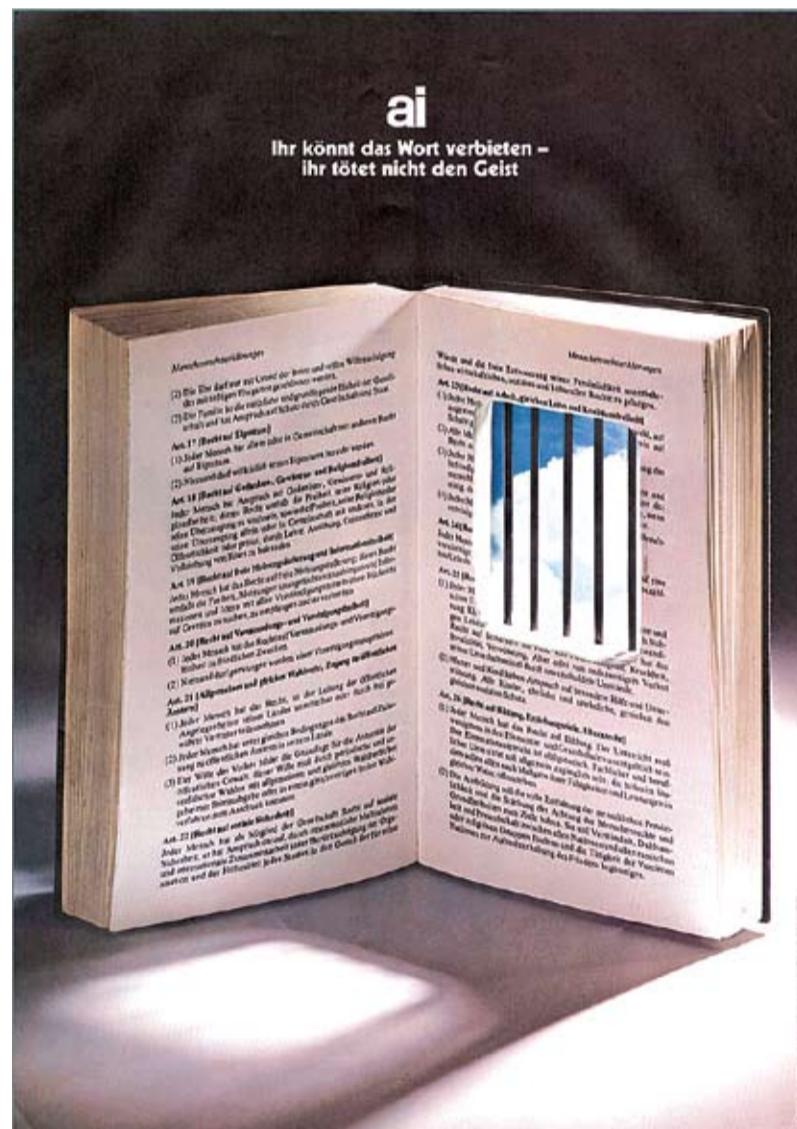
ZAŠTO I S KOJOM SVRHOM?

Zato što želimo društvo u kojem svaka osoba uživa sva ljudska prava i vjerujemo da imamo snage i potencijala svijet učiniti boljim mjestom.

Borimo se za svijet sloboden od straha i od neimaštine. Jer "strah je navika, ja se ne bojam", kaže Aung Sang Suu Kyi, burmanska dobitnica Nobelove nagrade za mir za čije se oslobođanje borio Al.

Strah je loša navika i opća pošast. Mi se ne bojimo.

Sasvim smo obični ljudi koji se bore za čovječnost i ljudska prava. Naš je cilj zaštititi pojedince tamo gdje su pravičnost, pravda, sloboda i istina uskraćeni.

1985. NE MOŽETE UBITI DUH

Fotografija: Wilhelm Zimmermann (1936.), njemački fotograf. Poster je izradio Amnesty International Njemačke pozvajući na slobodu izražavanja.

Na njemu piše: "Ihr könnt das Wort verbieten - Ihr tötet nicht den Geist" ("Možete zabraniti riječi – ne možete uništiti duh").

Objavio: Amnesty International Njemačke

KAKO RADIMO?

Nakon što se otkriju kršenja ljudskih prava, slijedi istraživanje, a potom i djelovanje kako bismo omogućili promjenu!

Izravno lobiramo i šaljemo pisma državnim i međunarodnim institucijama, stranim državnicima, veleposlanstvima...

Obavještavamo i educiramo javnost i medije o slučajevima kojima se bavimo.

Osmisljavamo i provodimo kampanje i javne akcije.

Organiziramo izložbe i potpisivanje (foto) peticija.

Kroz tzv. Mrežu hitnih akcija žurno reagiramo na slučajeve teških kršenja ljudskih prava. Zajedno s ostalim članovima, iz više od 150 zemalja, pišemo i šaljemo apele, e-poštu i faksove dužnosnicima koji su u poziciji da mogu osigurati sigurnost i pošteno postupanje prema onima koje nastojimo zaštititi.

Provodimo *maraton pisanja apela*.

GDJE DJELUJEMO?

Dio smo svjetskog pokreta i zanima nas stanje ljudskih prava diljem svijeta. Reagiramo na njihova kršenja ma gdje da se dogode i upoznajemo hrvatsku javnost s problematikom.

Za nas su jednako važna ljudska prava u Hrvatskoj i u najzabačenijim dijelovima svijeta. Jer ljudi su ljudi, a prava su prava, za sve ljudi ista.

Djelujemo i na ulici, razgovaramo s ljudima, trudimo se biti prisutni u zajednici.

KAD REAGIRAMO?

Kad se dogodi slučaj kršenja ljudskih prava za koji smatramo da možemo i moramo nešto poduzeti.

Radimo na kampanjama i projektima tijekom cijele godine, a za vrijeme trajanja **Human rights film festivala** posebno smo aktivni. Ove godine uz APELMIJU, organiziramo i izložbu povodom pedesetog rođendana Amnesty Internationala i koncert za sve članove AIH-a.

APELMIJAJA - MARATON PISANJA APELA

Apelmanija je svjetska kampanja pisanja apela kojom se obilježava Međunarodni dan ljudskih prava.

I prošle godine u predvorju kina Europa zajedno s posjetiteljima HRRF-a pisali apele kako bismo upozorili na slučajeve u kojima se izrazito grubo krše ljudska prava te utjecali na vlasti da spriječe - daljnja kršenja.

Ove smo godine izdvojili pet slučajeva među kojima i jedan iz Hrvatske. Zastani kraj našeg štanda i piši za ljudska prava!

Pišemo guverneru Louisiane u **SAD-u** da pomiluje Christi Cheramie, kojoj je, kadje imala samo 16 godina, suđeno kao odrasloj osobi. Osuđena je na doživotnu kaznu bez mogućnosti pomilovanja i već je više od polovice svoga života provedla u zatvoru.

Pozivamo predsjednika **Šri Lanke** da objavi izvještaj komisije o istrazi ubojstva Rajgihara Manoharana. On je ubijen 2006. godine od strane šrilanskkih snaga sigurnosti, a dosad nitko nije odgovarao za njegovu smrt.

Obraćamo se i vodi **Sjeverne Koreje** u vezi političkog logora Yodok u kojem se nalazi 50 000 zatvorenika. Tražimo da zaustavi pogubljenja i mučenja u logoru te da osloboди sve zatočenike savjesti i njihovu rodbinu.

Apeliramo na vlasti u **Zimbabveu** da omoguće prestanak samovoljnog uhićenja, zastrašivanja, uznemiravanja i zlostavljanja aktivista nevladinih organizacija (WOZA i MOZA).

Što se tiče slučaja iz **Hrvatske**, želimo istaknuti da je nekažnjavanje ubojstva i neprovodenje istrage o ubojstvu, tko god bio njegov počinitelj, naprosto neprihvatljivo. U ovom slučaju radi se o Milanu Levaru, bivšem vojniku Hrvatske vojske koji se usudio progovoriti o ratnim zločinima počinjenim na području Gospića. Ubijen je u kolovozu 2000. godine. Tražimo od odgovornih da se konačno provede valjana istraga i da počinjeni ubojstva budu izvedeni pred sud.

SRETAN ROĐENDAN, AMNESTY INTERNATIONAL!

'Bolje je upaliti svijeću nego prokljinjati tamu', pomislio je 28. svibnja 1961. Peter Benenson i - objavio apel 'Zaboravljeni zatočenici' na prvoj stranici Observera. Tako je rođen Amnesty International! Povod je bila vijest o zatvaranju dvojice portugalskih studenata koji su nazdravili slobodi. Pojam "zatočenik savjesti" uskoro je postao logo pokreta, a svijeća opasana bodljikavom žicom svjetski simbol nade i slobode.

'Ova svijeća ne gori za nas, već za sve one koje nismo uspjeli spasiti iz zatvora, koji su ubijeni na putu do zatvora, za one koji su

mučeni, oteti, ili su „nestali“. Za njih gori ova svijeća.'

Peter Benenson, osnivač AI-a

Danas, 2011. godine, naš globalni pokret ima više od 3 milijuna članova, uključujući i nas. Povodom okruglog pedesetog rođendana, u kinu Europa organiziramo izložbu '**50 godina Amnesty Internationala**'. Izložit ćemo postere javnih akcija i kampanja koje je AI provodio po cijelom svijetu. Izložba će biti postavljena od 5. do 11. prosinca i svi su pozvani da dođu vidjeti što je to Amnesty International radio tijekom pedeset godina svog postojanja.

A postigao je mnogo.

Pomogao je u oslobođanju tisuća zatočenika savjesti.

Progovorio je protiv smrte kazne i pridonio ukidanju te barbarske prakse u desetima država.

Pomogao je u izradi i donošenju međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, uključujući i Konvenciju protiv mučenja.

1977. godine dobio je Nobelovu nagradu za mir zbog promicanja univerzalnih ljudskih prava.

Amnesty International svakodnevno prima zahvale od ljudi koji vjeruju da im je spasio život. Evo primjera Hafeza Ibrahima.

Hafez Ibrahim imao je 16 godina kada je sudjelovao na vjenčanju u Ta'izzu u Jemu. Većina muškaraca bila je naoružana. Uskoro je započela tučnjava i ubijena je jedna osoba. Zbunjeni Hafez kasnije je osuđen na smrt zbog ubojstva i nije mu bilo dozvoljeno uložiti žalbu na presudu. Tijekom boravka u zatvoru, poslao je očajnu poruku istraživačici AI-a. Napisao je: 'Pogubit će nas. Molim vas, javite se.' Amnesty International odmah je poslao apele jemenskim vlastima i objavio hitnu akciju. Hafez je oslobođen u listopadu 2007. godine. Danas studira pravo i kaže: 'Dugujem svoj život Amnesty Internationalu. Sada taj život posvećujem borbi protiv smrte kazne i podizanju svijesti o ljudskim pravima.'

ALL THOSE IN FAVOR OF THE DEATH PENALTY, RAISE YOUR HAND.

As we see it, the United States is in with some pretty unsavory company isn't it. Time we took a firm stand against the death penalty? To find out what you can do, call us. AMNESTY INTERNATIONAL USA 800-520-NAMI

1989. "SVI KOJI SU ZA SMRTNU KAZNU, NEKA DIGNU RUKU"

Atraktivni poster za kampanju protiv smrte kazne prikazuje nekoliko bivših svjetskih lidera čije su vlade koristile smrtnu kaznu: predsjednik Mao (Kina), Adolf Hitler (Njemačka), Saddam Hussein (Irak), Jozef Stalin (Rusija), Ayatollah Khomeini (Iran) i predsjednik SAD-a, George Bush stariji.

U sljedećih pedeset godina AI želi pomoći u izgradnji društva u kojem se ovakve stvari neće događati.

Amnesty International i mi, kao njegova hrvatska članica, čvrsto vjerujemo da zajedno možemo promijeniti svijet i u toj na mjeri ne odustajemo.

PRIDRUŽI NAM SE!

www.amnesty.hr

Nacionalni forum za prostor

Otimačina zemlje u našem dvorištu

Tomislav Domes

Otimačina, grabež zemlje, izvlašteњe i devastacija nisu tek prakse nekih udaljenih autoritarnih režima koji ne drže previše do ljudskih prava. Teme ovogodišnjeg Festivala filma o ljudskim pravima bliske su nam i dobro poznate: izvlaštenja radi golf igrališta, apartmanizacija u zaštićenom obalnom pojusu, legalizacija gradnje na poljoprivrednom zemljištu, prodaja zemljišta u javnom vlasništvu bez natječaja, privatizacija ulice... Sve ovo se događa u našem dvorištu.

Nakon divlje privatizacije društvenog vlasništva devedesetih, danas je u Hrvatskoj na udaru fizički prostor, zemljište kao jedan od posljednjih resursa kojeg je moguće prisvojiti i izvući iz njega kratkoročnu korist. Kao i u slučaju privatizacije industrije, korist izvlače malobrojni povlašteni investitori i s njima povezani predstavnici vlasti, na štetu svih ostalih. Ovaj put je riječ o gradevinskom i nekretninskem biznisu, često skrivenom iza ulaganja u turizam i razvoj. Predmet prisvajanja i špekulacija nisu prostori manje vrijednosti koje bi ulaganja unaprijedila, već upravo oni naj-vrijedniji: povijesna središta gradova i zaštićena područja.

Posljednjih godina ovi procesi dobivaju sve snažniji civilnodruštveni odgovor. Borba Zagrepčana protiv devastacije Cvjetnog trga i Varšavske ulice izgradnjom trgovackog centra i garaže dovela je na dnevni red otimanje javnog i zajedničkog prostora zbog privatnog profita i postala simbolom neodržive prostorne politike koja ignorira javni interes. Na ovom slučaju izašli su na vidjelo svi elementi otimačine: bliska povezanost investitora i onih koji donose planove i izdaju dozvole, neprincipijelna koalicija gradske i nacionalne vlasti na izigravanju propisa i procedura, privatizacija javne ulice i, na kraju, masovna uhićenja građana koji se tome protive.

No svaki grad i svako mjesto u Hrvatskoj danas ima svoju Varšavsku. Ponekad se daleko od očiju šire javnosti planiraju projekti koji po obimu i posljedicama višestruko nadmašuju slučaj Varšavska. Na najvećem je udaru jadranska obala, a najčešći oblik u kojem se ovi projekti pojavišu je izgradnja igrališta za golf.

Masovno planiranje izgradnje golf igrališta u prvom redu je rezultat donošenja Zakona o igralištima za golf 2008. Ovaj je zakon stavio golf igrališta uz bok javnoj infrastrukturi, dozvolivši za potrebe investicija izvlaštenje, prodaju javnog zemljišta bez javnog natječaja, prenamjenu zelenila te gradnju apartmana za prodaju na tim terenima. Njime je omogućeno da se pod kriškom jednog sporta podvaljuje masivna izgradnja.

Zahvaljujući naporima brojnih organizacija civilnog društva i gradanskih inicijativa taj je zakon ukinut krajem listopada ove godine. Međutim, njegove najspornije odredbe ugrađene su u gradevinske zakone (Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Zakon o postupanju s nezakonitim zgradama) koji su predstavljeni javnosti kao dio paketa rješenja za izlazak iz krize. Tako se sada omogućuje prodaja vila i apartmana u svim zonama turističke namjene; lokalne jedinice se obvezuju na prodaju zemljišta bez javnog natječaja; legalizira se skoro sva bespravna gradnja bez obzira radi li se o zgradama izvan gradevinskih područja, u zaštićenim zonama kao što je obalni pojas, i bez obzira na opseg gradnje.

Velik dio odgovornosti za upravljanje prostorom prebačen je na lokalne vlasti. No rijetko upravo one jedinice koje raspolažu najvrjednijim prostornim resursima imaju višestruko manje proračune od veličine potencijalnih gradevinskih investicija. Iz ovog proizlazi ne samo očita opasnost od korupcije već i potpuna nemoć lokalnih vlasti da se suprotstave pretjeranim i često vrlo štetnim zahtjevima investitora.

Tako se uz opravdanje o potrebi za povećanjem broja i opsega investicija u uvjetima krize i olakšavanjem uvjeta za investiranje ide u smjeru jeftine rasprodaje, privatizacije i potencijalne devastacije najvrjednijih prostornih i drugih zajedničkih resursa. Jedini način da se ovaj trend zaustavi je stvaranje protuteže umreženim interesima investitora-špekulanata i vlasti kroz snažno povezivanje različitih lokalnih inicijativa, organizacija i zainteresiranih stručnjaka na nacionalnoj razini. Prvi korak u ovom smjeru bilo je osnivanje Nacionalnog foruma za prostor 2007. Kao stalna javna platforma koja se bavi različitim aspektima prostorne problematike, Forum za svoju temeljnju svrhu ima zaštitu i očuvanje prostora kao jednog od glavnih razvojnih resursa. Taj resurs, jednom otet i izgrađen, zauvijek je izgubljen za svaki drugačiji razvoj.

* * *

U nastavku donosimo izbor tekstova objavljenih tijekom 2011. u novinama građanske inicijative "Srd je naš!" iz Dubrovnika te novinama "Otvoreni Muzil" pulske građanske inicijative za Muzil "Velim Pulu". Riječ je o inicijativama koje djeluju na točkama najvećih potencijalnih prostornih devastacija u Hrvatskoj: apartmanizacija Srd-a iznad Dubrovnika pod kriškom izgradnje golf terena te megalomanski projekt Brijuni rivijera. Odabrani tekstovi daju detaljan uvid u ova dva slučaja te pregled drugih sličnih, manje poznatih projekata na jadranskoj obali.

Tri grada, tri priobalna regionalna središta, probudili su se gotovo istovremeno, a u sva tri slučaja povod je isti – prostor.

Nevidljiva bodljikava žica

Jurica Pavičić

Godine 2007., kad je strka oko Varšavske bila na vrhuncu, grad Split donio je po mnogima iznimno problematičan urbanistički plan. Istog dana kad je u Varšavskoj nekoliko tisuća ljudi protestiralo protiv buduće intervencije Tome Horvatinčića, u Splitu je na prosjed protiv GUP-a došlo – sedamnaest ljudi! Tog tjedna, napisao sam u Jutarnjem listu kako kao Splitanin i Dalmatinac ne zavidim Zagrebu ni na japanskim restoranima, ni na šoping galerijama, ni na dvadeset kazališta. Zavidim im, napisao sam, samo što imaju gradansko svjesnu mladost.

Samo su četiri godine prošle od tada, a stvari su – rekao bih – jako promijenile. Pred dva tjedna, opasnost da će gradonačelnika konkubina Fani Horvat u marjanskoj šumi graditi ugostiteljski objekt, te jedan apel preko Facebooka doveli su na marjansku Prvu vodu čak četiri tisuće prosjednika odlučnih da se bore za najmiliju nam šumu. U Splitu se rodilo građanstvo.

Isto to građanstvo, koliko iz daljine mogu suditi, rada se upravo u ovom trenutku u Dubrovniku povodom projekta golfa na Srdu, kao što se rađa i u Puli gdje se gradanske inicijative bore da gradu vratiti zatvoreni vojni poluotok Muzil. Tri grada, tri priobalna regionalna središta, probudili su se gotovo istovremeno, a u sva tri slučaja povod je isti – prostor.

Dubrovnik, Split i Pula, naravno, kako su različiti. Dubrovnik već desetljećima živi u monokultiuri turizma, i kao da je poput pavlovljeva psa navikao da sve bude u svrsi Njegova Veličanstva Gosta. Split je prošao dramatičnu konverziju od grada trlišta i dimnjaka u grad nezaposlenih koji otkriva turizam s podstom uspjeha. Pula je grad koji je dugo živio obgrnjeno vojskom, vojskom koja mu je otela gotovo čitavu obalu, ali je zato sada ta obala netaknuta urbaniziranjem. Ni prostori koje građani brane nisu istovjetni: Srd je netaknuta divljina, Musil propalo vojno područje, Marjan prostor građanske ugode koji Splitanici intenzivno koriste, koji su im njihovi preci darovali, pošumili, uredili, stvorili od njega filozofiju. No, u sva tri slučaja postoji jedna provodna nit – a ta je da se prostor koji može služiti svima ne pretvori u zabranjeni grad u kojem je domorocima pristup zabranjen. Da se prostor ne potroši na jednodimenzijsku eksploataciju, nego da služi održivoj ekonomiji i javnom dobru.

U Puli, dojučerašnji vojni zabranjeni grad trebao bi postati isti takav hotelsko-resortske zabranjeni grad. U Splitu, marjanska bi se šuma serijom najmorbidnijih urbanističkih zloporaba pretvorila u bukoličku scenografiju za Fanin kafić. U Dubrovniku, investitor bi pod neuvjerenjivom izlikom golfa stvorio apartmansko naselje monstri-dimensija koje bi otvorila radna mjesta tek za sobarice i vrtla-re, a čijih bi više tisuća stanovnika pohrilo istom onom uskom vrpcom od ceste na Bosanski dolje k ionako prenapučenim plažama Cavitata i Orašca. U sva tri slučaja, prostor bi generirao klasno društvo, nevidljivu žicu koja dijeli Mušteriju, Gosta, od nepoželjnih lokalnih aboridžina.

Zato je pitanje golf ili ne golf lažno pitanje, kao što je lažno pitanje „pa šta fali popit kafu na Marjanu?“ Ključ je da Dubrovnik – ako želi urbanizirati Srd – treba to učiniti tako da taj Srd bude za Dubrovčane i njihove goste, da njime mogu biciklirati, loptati se, šetati. Da ne postane nalik Zoni iz genijalnog meksičkog filma „La Zona“ autora Rodriga Plaa, mjesto u kojem pristup imaju samo su-vlasnici, a njih od „prljavih ostalih“ dijeli zbiljski (ili metaforički) zid.

Ritualno ubijanje Grada, ponovo

Mirko Petrić

Na "Cvjetnom" (bez trga) sada se može čekati u redu na ulaz u dučan, držati u ruci sponzorski poklonjeni uštipak i – dok čekaš – misliti o tome koliko su sretni oni koji iznad svega toga imaju ekskluzivne stanove u koje iz podzemne garaže izravno stižu privatnim dizalom.

Čin 1. Cvjetni (bez trga)

Travanj je najokrutniji mjesec: iz sašene zimske zemlje niču ljljani, uspomene se mijesaju sa žudnjama. Tako je to osjećao pjesnik T. S. Eliot, dok je pisao *Pustu zemlju* (1922.). Gotovo stoljeće kasnije, u opustošenoj zemlji "zrele tranzicije", iz tla izbjiju trgovački centri i ekskluzivni stanovi, a u svom izlasku na svijet ruše urbanu strukturu i memoriju ključnih generatora gradskog nača na životu.

Okrutni travanj 2011. oduzeo je gradu Zagrebu jedno od posljednjih mjeseta urbanog susreta i razmjene: *Cvjetni trg*, dva desetljeća sustavno lišavan jednog po jednog atributa svog *genius loci*, postao je samo *Cvjetni*. "Trg" je usisan u kavernu trgovačkog centra koja se otvorila na njegovoj zapadnoj strani, nakon pet godina izigravanja zakonskih propisa i ignoriranja volje civilnog društva.

Svi oni gradani i sve one gradanke Zagreba koji su *Cvjetni trg* doživljavali kao mjesto svakodnevne razmjene misli i osjećaja s drugima, ili pak kao "javni prostor za uživanje samoće" (Urša Komac), to su mjesto i taj prostor izgubili. Izgnani su s njega, baš kao i čitava jedna ulica (*Varšavská*), koja je postala ulaz u podzemnu garažu. Na *Cvjetnom* trgu ne može se već dugo mirno sjediti u hladu i pričati o književnosti ili kazalištu. Još manje se može očekivati da neki novi John Cage – nadahnut okolišem – ondje počne izvoditi svoj *performance*. Na "Cvjetnom" (bez trga) sada se može čekati u redu na ulaz u dučan, držati u ruci sponzorski poklonjeni uštipak i – dok čekaš – misliti o tome koliko su sretni oni koji iznad svega toga imaju ekskluzivne stanove u koje iz podzemne garaže izravno stižu privatnim dizalom.

Književnik *Danijel Dragojević*, koji je ozračje *Cvjetnog trga* ovjekovječio u istoimenoj zbirci kraćih proznih zapisa (1994. godine), smatrao ga je jedinim trgom u središtu Zagreba kojem "bježi naše intimno biće". Taj trg – smatrao je Dragojević – "zbog svojih skromnih dimenzija" nije bio primamio pažnju vlasti: "[m]imošao ga je i promet", "ostaje u zelenom". Ondašnja stvarnost, koju je pjesnik zabilježio, danas je prošlost. "Svojim praznim i ispraznim namjerama" na trg se sada nije usmjerila politička vlast, nego klijentelističke mreže koje u želji za profitom ne prežu od bilo kojeg oblika destrukcije okoliša.

Zajedno s trgom, Zagrebu je ukradeno njegovo *intimno biće*: ono je – bez da su se nekadašnji korisnici trga uopće pomaknuli s mesta – prešlo u dragojevićevsku *topografiju nostalgijske*. Na sličan način, i druga mjesta nekadašnjeg gradskog života prelaze u mjesta memorije. S obzirom na sve gušću mrežu planirane shopping "revitalizacije" gradskog središta, glavni grad jedne minijaturne zemlje u dogledno se vrijeme više neće moći oslovjavati ni le carreovskom sintagmom "mali grad u Njemačkoj". Bit će najvjerojatnije tek nešto "malo" od gotovo milijun stanovnika, povezanih automobilskim prijevozom od točke do točke kupovanja, "zabave" i luksusa. Grad je ukraden, nestao.

Čin 2. Dubrovnik (bez ideje Grada?)

Dok krađa zagrebačkih javnih prostora koje simboliziraju nekadašnji trg (*Cvjetni*) i nekadašnja ulica (*Varšavská*), s pravom izaziva zaprepaštenost, o aktualnom granatiranju zaštićenog lokaliteta svjetske kulturne baštine u hrvatskoj se javnosti ne čuje puno.

Za razliku od 1991., kad su granate fizički padale na Dubrovnik, današnje bombardiranje grada slikama njegove "bolje budućnosti" popraćeno je razočaravajuće mlakim reakcijama.

Kakvo granatiranje, zapitati će se možda neučuveni? Na Dubrovnik u ovom trenutku ne pada ništa osim niza ideja koje bi trebale unaprijediti njegovu turističku ponudu. Netočno: slike vila na Srdu jednako uništavaju grad pod njim kao što su to činile i granate. Fizička destrukcija uklanja okvir odvijanja života Grada i potom briše uspomenu na njega: bombardiranje slikama i prostoru neprimjerenim koncepcijama briše memoriju čak i kad zgrade, knjižnice i arhivi nisu srušeni.

Vile na Srdu kradu slike Grada kakav smo poznivali, u oba smjera: s mora prema brdu i s brda prema moru. Teško je među lokalima naći nekoga tko bi rekao da su se uklopile u okoliš i povjerovalo da se "neće vidjeti s mora". No, isti onaj medij koji je do jučer promicao, a danas slavi kradu trga i ulice u središtu Zagreba, stavlja je u javni promet "spektakularne vile" neupitne "medunarodne arhitektonске veličine", koje su proglašene vrhunskim remek-djelom (točnije: *masterpiece-om*), iako je pred viđeno da će se *lomit kopljia* oko toga trebaju li se tamo sagraditi ili ne.

U tome upravo i počinje problem: ono što je "najboljoj svjetskoj arhitektici" i poluobrazovanim novinarima "tamo", lokalima je "ovdje", i to jučer, danas i sutra. Međutim, što će se tom njihovom "ovdje" dogoditi uspije li ga "jedna od najmoćnijih žena na svijetu" pretvoriti u svoje arhitektonsko "tamo"? Odgovor je: nešto još znatno gore od materijalizacije koncepta izraženog u bombastičnom naslovu novinskog članka, koji naređuje: "Sagradite ove spektakularne vile ponad Dubrovnika".

No, podimo redom, od same vizualizacije jedne od predloženih *koncept-vila*, iza koje se – onako s visoka – na slici vidi Grad, točnije izobiljeni obrisi prepoznatljivih gradskih vizura, izvedeni u skladu s globalno prepoznatljivim stilom svjetski slavne *Zahe* (kako je intimno oslovljavaju novinski zagovaratelji projekta).

Grad kakav poznajemo na toj je vizualizaciji uništen bez ispaljene granate, mutacijom u računalnom programu. Umjesto živog organizma koji dragojevićevski priziva naše *intimno biće*, pretvorio se tek u pogled, koji se može organizirati u skladu s vlastitim vizijom prostora i vlastitim – dekorativnim – arhitektonskim stilom. Umje sto Dubrovnik – *Dubrovnik Pearl*, i to na mjestu originala!

Takav Dubrovnik, sveden na ružnu i plastičnu dekoraciju, predstavlja dvostruku kradu. S jedne strane, kradom vizure povećava se cijena vile. S druge strane, Gradu se krade ne samo pristup, nego i sâm pogled na prirodu koja ga okružuje. Podigneš li pogled uzbrdo, iznad zidina, pa čak i vizualno malignih izraslinja koje ih sada okružuju, opet ćeš naići na vilu – ekskluzivni podsjetnik da se na teritoriju nekadašnje Republike više nikuda ne može pobjeći niti bilo što izbjegći.

Od obje ove krađe još je, međutim, gore razaranje koja se krije u prvom dijelu složenice *koncept-vile*. Koncept ovih vil je, naime, takav je da isključuje samu ideju Grada i okolne prirode kao integralnog dijela cjeline njegova urbanog života. Ove vile žele biti ekskluzivne, dakle – kao što kaže već i etimologija pojma – isključiti bilo koga drugoga osim vlasnika i onoga koga taj vlasnik želi priupustiti na svoj posjed, otet od prirode i društva u kojem fizički postoji.

A gore, na visinama, odakle su prije dvadeset godina pucali topovi po Dubrovniku, a sad tek lete simbolični projektili *Zahinjih vila*? Što se gore događa? O tome nam govori izgled zelenila na *Zahinjim* vizualizacijama. Umjesto sredozemne makije i uspomene na dubravu po kojoj Grad nosi ime, umjetna trava sa zaslona računalnih video igara. Ne samo golf igralište nego i najobičnija vrtna tratinja protive se ovdje zakonima prirode i traže njezino uništenje, ne samo na Srdu nego i u drugim dijelovima nekadašnje Republike.

Travu treba navodnjavati i gnojiti umjetnim gnojivima, nekamo treba odvoziti tone ekskluzivnog smeća, odnekuda stvoriti struju koju traži održavanje cijelogoga toga apsurdnog i protuprirodнog pogona. Zbog toga će stradati i oni dijelovi okolice koji nisu u vlasništvu "ekskluzivaca" s vrha svijeta. Zbog toga su *Zahine vile* i njihove slike destruktivnije i od projektila koji su 1991. ispaljeni s okolnih brda. Obuhvat njihove potencijalne štetnosti još je veći, a svrha potpuno ista: riječ je o "ritualnom ubijanju grada", kao što je točno primijetio autor eseja *Grad i smrt*, Bogdan Bogdanović.

Grad pokušavaju ubiti oni koji su od njega preplašeni u istoj mjeri kao što su bili i topnici 1991. Jednako su neuki i nenačitani, jednako bati: razlika je jedino u tome što su bogati i tek na nešto drukčiji način bezosjećajni. No, njihovi medijski projektili i graditeljski planovi vrlo su razorni: iza njihovih "koncepata" i "ekskluzivnosti" može ostati manje osjećaja Grada nego što je bio slučaj u tijeku i poslije granatiranja.

Objavljeno u drugom broju lista "Srđ je naš", travanj 2011.

Utjecaj golf igrališta na okoliš, prirodu i ljudsko zdravlje

Jagoda Munić

Gradnja na igralištu za golf devastira, ako ne više, onda trajnije, nego samo golf igralište

Svako igralište za golf utječe na okoliš, prirodu i ljudsko zdravlje, te na sam prostor, a kao najveće mane takvih igrališta navode se: **zagadenje pesticidima, intenzivno korištenje vode za održavanje travnjaka te utjecaj na krajolik, odnosno na uništavanje prirodnih ekosustava.** Prilikom javnih debata "za" i "protiv" golfa, uglavnom se raspravlja o utjecajima koji se odnose samo na tzv. *golf u užem smislu riječi*, tj. na područje namijenjeno za igru golfa bez pratećih sadržaja. U slučaju golf igrališta u Hrvatskoj potrebno je napomenuti da se igrališta za golf praktički ne planiraju bez gradnje apartmana, hotela i vila, što je omogućeno, a i potiče se, postoećim *Zakonom o igralištima za golf i njegovim izmjenama i naziva se golfom u širem smislu riječi*.

Dakle, taj *golf u širem smislu riječi* ima utjecaj na okoliš, prirodu i zdravlje kao i svaka jednako velika investicija u turističko naselje. Gradnja na prethodno neizgradenom poljoprivrednom i šumskom zemljištu trajno uništava ekosustav i stanište na kojem se nalazi, dok se samo igralište za golf može vratiti u gotovo prirodno stanje unutar nekoliko godina; stoga gradnja na igralištu za golf devastira, ako ne više, onda trajnije, nego samo golf igralište. Osim uništavanja tla, krajolika i ekosustava, gradnja apartmanskih naselja i hotela na "golf igralištu" povlači za sobom cijeli niz sekundarnih utjecaja na okoliš kao što su: stvaranje većih količina otpada i otpadnih voda koje treba propisno zbrinuti, povlačenje električne mreže, telekomunikacijske infrastrukture i cesta koje također imaju utjecaj na biljni i životinjski svijet, te na zdravlje i kvalitetu života ljudi u okolini.

Žalosno je i manipulativno, što investitori u "golf" u Hrvatskoj ne navode ništa o ovom utjecaju pokušavajući nas uvjeriti preko svojih PR agencija kako je svaka investicija u golf "zelena i zdrava" zbog boje trave na kojoj se igra.

Dakle, zabranom gradnje apartmana i hotela na igralištima za golf značajno bi se smanjio utjecaj na okoliš istih. Golf igrališta čak bi mogla poslužiti kao dobro unaprijedenje devastiranih krajolika, kao što su, na primjer, odlagališta otpada ili kamenolomi. Tako navode i **Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta Savjeta za prostorno uređenje Vlade RH**, koje kažu:

Potencijalno izgledne lokacije golfskih igrališta su:

- na manje kvalitetnim ili devastiranim područjima,
- udaljene od obalnog pojasa mora, rijeka, jezera,
- kao zaštitna područja uz jake prometnice i industriju (rafinerija, autoseste, zračne luke),
- unutar drugih športskih sadržaja i športskih centara,
- u blizini turističkih središta (gradovi, postojeći hoteli i turistička naselja),
- na zemljištu koje nije poljodjelsko i/ili vrijedno šumsko zemljište,
- na zemljištu bez važnih arheoloških, kulturnih i prirodnih vrijednosti;
- udaljene od vodocrpilišta.

No, vratimo se na igrališta za golf bez građevina, tj. na *golf u užem smislu riječi*.

Istraživanje koje je proveo državni odvjetnik New Yorka⁰¹ o zagadenju podzemnih voda pesticidima koje prouzrokuju golf igrališta Long Islan-

da, pokazuje da se na golf igralištima koristilo četiri do sedam puta više pesticida po jedinici površine nego u intenzivnoj poljoprivredi! Zanimljivo je da su naveli da je veća količina presticida korištena i na privatnim golf igralištima u usporedbi s onima u javnom vlasništvu.

U drugom istraživanju, provedenom na Floridi, dokazana je prisutnost pesticida u jezerima na golf igralištima⁰², a najviše je bio zastupljen atrazin koji izaziva promjene spola kod žaba, te općenito utječe na bolesti reproduktivnog sustava kod ljudi. Za usporedbu, 2007. godine atrazin je zagadio vodocrpilište u Zagrebu, a prema napisima u medijima izvor zagadenja bio je lokalni golf teren⁰³.

Jedno istraživanje o utjecaju golf igrališta na krški ekosustav i zagadenje podzemnih voda u špiljama i moru Meksika dokazalo je da vode koje se slijevaju s golf terena u podzemlje sadrže u sebi pesticide⁰⁴. Takav rezultat ne začuduje, jer je **krški ekosustav poznat po brzom prodiranju površinskih voda u podzemlje**, pa je stoga vrlo osjetljiv i na male količine otrovnih tvari, budući da nema prirodnih kapaciteta za samopropričavanje kao neke druge vrste tla, poput dubokog glinastog tla. Stoga će i najmanja količina primjene pesticida na platou Srda imati dalekosežne posljedice na njegovo podzemlje!

Koliko vode treba za navodnjavanje jednog igrališta za golf? To naravno ovisi o klimi u kojoj se igralište za golf nalazi, te dizajnu i načinu upravljanja istog. Ipak, procjenjuje se da **u mediteranskoj klimi prosječno igralište koristi oko 1,16 milijuna kubičnih metara vode godišnje**, što je ekvivalent potrošnje 15 tisuća stanovnika⁰⁵. Treba naglasiti da u tu količinu nisu uračunate potrebe zgrada na igralištima za golf, nego samo voda za navodnjavanje. U svijetu nestaćica pitke vode i globalnih klimatskih promjena svakako ne treba zanemariti ovaj podatak, jer će upravo pit-

ka voda biti jedan od najvrijednijih prirodnih resursa u sljedećim desetljećima.

Na kraju dodajmo da golf igrališta mijenjaju krajolik i prirodni ekosustav, čak i kad nema gradenja na njima. U kolikoj mjeri će oni promijeniti, ovisi svakako o dizajnu i lokaciji igrališta, te načinu upravljanja. Utjecaj na okoliš i prirodu može se smanjiti ukoliko dizajn minimalno mijenja prirodni okoliš – pogotovo u smislu biljnih vrsta koje se sade na igralištu – kao i minimalizacijom upotrebe pesticida. U devastiranom krajoliku igralište za golf bi čak moglo i poboljšati kvalitetu ekosustava.

No, **golf igrališta u Hrvatskoj se, mimo par izuzetaka, planiraju na ekološki i kulturno najvrijednijim područjima** koja se nalaze uz sam rub ili čak unutar granica zaštićenih područja i ekološke mreže Republike Hrvatske. Tako se npr. Golf igralište Brkač nalazi podno Motovouna (UNESCO-va zaštita) uz vrijedni krajolik rijeke Mirne i unutar ekološke mreže. Uz Vransko jezero, koje je pod zaštitom kao park prirode i pod međunarodnom zaštitom kao jedno od svjetski važnih močvarnih područja (tzv. Ramsarsko područje) isplanirano je čak osam golf igrališta! Općina Bilje planira mijenjati prostorni plan kako bi se uguralo igralište za golf u park prirode Kopački rit, a čak je i plato Srda unutar ekološke mreže I, naravno, iznad Dubrovnika, grada pod UNESCO-vom zaštitom.

Iz prijedloga ovih lokacija, možemo zaključiti da planeri golf igrališta u Hrvatskoj žele kapitalizirati najvrijednije prirodne i kulturne resurse, te ih indirektno urbanizirati. Time će njihove nekretnine trenutno možda dobiti na vrijednosti, ali će se trajno devastirati prirodno i kulturno blago Hrvatske.

Objavljeno u prvom broju lista "Srd je naš", veljača 2011.

01 Office of the NY State Attorney General Andrew M. Cuomo: Toxic Fairways: Risking Groundwater Contamination From Pesticides on Long Island Golf Courses 1991, 1994 and 1995.

02 http://fl.water.usgs.gov/PDF_files/wri95_4250_swancar.pdf

03 Jutarnji list 11.10.2007. <http://www.jutarnji.hr/u-crpliju-mala-mlaka-koja-opskrbjava-najveci-dio-zagreba-pesticidi-i-olovo/271958/>

04 Chris D. Metcalfe, Patricia A. Beddoes, Gerardo Gold Bouchot, Tracy L. Metcalfe, Hongxia Li and Hanneke Van Lavieren: *Contaminants in the coastal karst aquifer system along the Caribbean coast of the Yucatan Peninsula, Mexico, Environmental Pollution, In Press, Corrected Proof, Available online 12 January 2011*

05 Više na <http://www.afedonline.org/afedreport/Full%20English%20Report.pdf>

Ne Brijuni rivijeri – ne privatizaciji pola grada – ne korupciji

Dušica Radojčić

Komentari i primjedbe na prijedlog ugovora o provedbi razvojnog programa "Brijuni rivijera" na lokacijama Pineta, Hidrobaza i otok Sv. Katarina-Monumenti koje je Gradanska inicijativa "Volim Pulu" uputila Skupštini Istarske županije

Ne znam što je, ali podržavam

Premda se o projektu Brijuni rivijera govori već deset godina, malo tko u Puli, Fažani i Vodnjanu zna o čemu se radi. Nasjedajući na predizbornu demagogiju vladajućeg HDZ-a i IDS-a, neupućeni zagovornici projekta pozivaju se na "nova radna mjesta" i "pokretanje gospodarstva", ne znajući pri tome gotovo ništa o sadržaju samog projekta. Rezultat je to desetogodišnje IDS-ove propagande. Osim propagandnih poruka ne raspolaže se podacima koji bi ukazivali na pozitivne ekonomske ili društvene učinke projekta Brijuni rivijera. U prilog tome govori i odgovor direktora tvrtke na upit Zelene Istre o procjeni društveno-ekonomskih učinaka: "S obzirom da je u međuvremenu došlo do bitnih promjena stopa doprinosa, poreza i naknada, a Brijuni rivijera d.o.o. nije naručivala izradu nove procjene, nismo vam u mogućnosti dostaviti podatke koji bi odgovarali sadašnjim relevantnim polaznim pretpostavkama za izračun društvene korisnosti".

Cinjenica da se o tom projektu u javnosti vrlo malo zna izravna je posljedica namjere da se trgovanje vrijednim prostorom obavi što dalje od očiju javnosti. To je i razlog zbog kojeg u proteklih 10 godina nije provedena niti jedna javna rasprava premda je dio zainteresirane javnosti uporno ukazivao na nedostatke i štetnost predloženog razvojnog koncepta. Na sjednici pulskog Gradskega vijeća, održanoj 1. srpnja 2011., na kojoj se raspravljalo o usvajanju prijedloga ugovora o realizaciji projekta Brijuni rivijera na lokacijama Hidrobaza, Pineta i Sv. Katarina i Monumenti, mnogi su predstavnici vladajuće koalicije u vijeću iskazali religiozni pristup projektu – nemam studije ni analize, ali vjerujem.

Nije uopće sporno da projekt nije nastao na temelju promišljanja potreba razvoja gradova i općina. U izradi prijedloga ugovora nisu sudjelovali predstavnici gradova i općina na čijem se teritoriju planira i ničime nije osigurana dobrobit za lokalnu zajednicu. Ne samo da u ugovor nije ugraden interes lokalne zajednice, već nedostaju bilo kakvi podaci za procjenu njegovog učinka. Budući da nema podataka iz kojih bi se mogli izvući učinci, podaci se, kao i u slučaju drugih "razvojnih" projekata na hrvatskoj obali – izmišljaju. Najčešće se radi o izmišljenoj brojci novih radnih mjesaca i "sekundarnim učincima" na razvoj gospodarstva općenito od kojih je najomiljeniji onaj o prodaji vina i maslinovog ulja turistima.

Razvoj bi trebao podrazumijevati razvoj lokalnih potencijala, a ne da se zajednici oduzima njen temeljni razvojni resurs – prostor, koji će poslužiti nečijem tudem profitu. Pogodnosti projekta Brijuni rivijera i način na koji se planira privući će investitore predatorskog tipa, potpuno nezainteresirane za dobrobit lokalne zajednice. Špekulanti koji će doći u Pulu, Vodnjan i Fažanu potrošiti će resurs koji im se tako velikodušno nude, zaraditi na njemu i otići. Teritorij u tom kontekstu postaje kolonijalni pojam, a resortizacija ključna za oduzimanju resursa lokalnoj zajednici.

Izlazak iz krize ne može se temeljiti na sezonskoj djelatnosti kao što je turizam. Kao što nema ni govora o tome da sezonska djelatnost može riješiti problem nezaposlenosti u Istri. Znamo i da

sezonska radna snaga potrebna turizmu Istre dolazi u velikom broju iz unutrašnjosti Hrvatske i koja se vrsta radne snage zapošljava. Ne treba zaboraviti ni županovu izjavu s 23. sjednice županijske skupštine, održane 20 lipnja 2011., da ne raspolažemo kadrom obrazovanim u dovoljnoj mjeri da bi se zapošljavao na rukovodećim položajima u budućim turističkim tvrtkama Brijuni rivijere te da je prirodno da će investitori takve kade dove dovoditi izvana.

Monokultura turizma vrlo je opasna za lokalnu zajednicu koja u slučaju krize može doživjeti kolaps. Osim toga, ako nije uspjelo Grcima i Španjolcima, zašto vjerujemo da će nama?

10 godina propuštenih prilika

Budućnost Pule je razvoj grada na obalama Pulskog zaljeva, postupno i u skladu s trenutnim mogućnostima. Razvoj mora uključiti različite korisnike i različite djelatnosti. Svi vojni objekti na obalama Pulskog zaljeva koji su već godinama napušteni trebali su odavno dobiti trajne ili privremene korisnike, manje ili veće investitore. Zbog projekta Brijuni rivijera to deset godina nije bilo moguće.

Proteklo desetogodišnje razdoblje moglo se iskoristiti i za prenošenje vlasništva nad zemljишtem i nekretninama s države na jedinice lokalne samouprave kao u mnogim drugim gradovima u Hrvatskoj. Budući da se već deset godina govori o zajedničkom državno-županijskom projektu Brijuni rivijera, nitko se nije ni potrudio pregovarati s MORH-om o uvjetima prepustanja zemljишta i nekretnina "rezerviranih" za projekt Brijuni rivijera gradovima i općinama na čijem se području nalaze. Zato sada država sebi uzima za pravo ubirati većinu planirane naknade za pravo građenja na lokacijama Brijuni rivijere.

MORH je mnoge nekretnine i zemljишta prepustio općinama i gradovima u Hrvatskoj. U najvećem broju slučajeva radilo se o nekoj vrsti prebijanja dugova – prebijani su dugovi države s gradskim poduzećima, dugovi za komunalne naknade, zamjene zemljишta između države i grada, zamjena zemljишta za gradske stanove ili podstarnarstvo državnih službi u gradskim objektima itd. No, bilo je i besplatnih prepustanja gradovima kao u slučaju npr. ribnjaka Pulman (2002.), streljšta Potočani kod Slatine (2002.), vježbališta Bokanjac koje je dano Gradu Zadru (2003.) itd. Vojarna Karlo Rojc je dana Gradu Puli u zamjenu za otpis dugova države, kao i vojarna Vladimir Gortan. Vojarna Trsat, gdje se danas nalazi riječki kampus, dana je Rijeci u zamjenu za oslobođenje od plaćanja komunalne naknade. Svi se kampusi nalaze na bivšem vojnom zemljишtu (Split) ili u vojarnama (Zagreb, Zadar, Osijek, Rijeka) i svi su prepusteni gradovima odnosno sveučilištima.

Zemljишte i zgrade na lokacijama projekta Brijuni rivijera od samoga su početka bili namijenjeni državno-županijskoj tvrtki. Kada bi se na nekom dijelu planiranih lokacija projekta Brijuni rivijera, npr. Muzilu, planirali neki drugi sadržaji koji ne bi ulazili u projekt Brijuni rivijera, bilo bi posve utemeljeno tražiti od države da zemljишte i postojeće objekte prepusti gradu jer je to napravljeno i u mnogim drugim slučajevima, bez obzira na to radi li se o prebijanju dugova ili nečem drugom. Primjerice, Varaždin je dobio i vojarnu i vježbalište uz obavezu izgradnje stanova na dijelu tog zemljишta od kojih bi dio otiašao za potrebe MORH-a. MORH tj. gradovi na taj način trenutno grade stanove u više mjesta u Hrvatskoj poput Slunja, Vinkovaca i drugih mjesta. Nema nikake suštinske razlike između vojarne Muzil ili Monumenti od vojarne Trsat u Rijeci ili Borongaj u Zagrebu, pa ni razloga da ih Grad Pula ne zatraži za sebe, za svoje potrebe.

Ugovor o realizaciji projekta nije moguće popraviti

Prijedlog ugovora o realizaciji projekta Brijuni rivijera na spomenutim lokacijama nije moguće popraviti. Prvenstveno zbog toga što je njegova suština u tome da se u 50-godišnji najam putem prava građenja planira najveći dio preostalog pulskog priobalja dati u ruke maksimalno trima investitorima, dajući im široku slobodu u osmišljavanju sadržaja na ponuđenim lokacijama, a jedinicama lokalne samouprave nameće se volj investitora koja se mora pretočiti u urbanističke planove.

Iz teksta prijedloga ugovora o realizaciji projekta Brijuni rivijera vidljivo je da je element šireg društvenog interesa sveden na samo jedan od kriterija prema kojima će se ocjenjivati najbolji ponuditelj umjesto da on bude osnovni preduvjet realizacije projekta. Očito je da u pregovorima o načinu realizacije projekta Brijuni rivijera nije postao "lobist" koji bi zastupao interes jedinica lokalne samouprave na čijem se teritoriju planira projekt budući da su gotovo svi članci ugovora nedvojbeno na njihovu štetu, a u korist "unaprjeđenja ugostiteljsko-turističkih sadržaja na području Istre, osobito Nacionalnog parka Brijuni". Jedini uspješni lobist u cijeloj priči bivši je ravnatelj Nacionalnog parka Brijuni, odnosno sadašnji direktor tvrtke Brijuni rivijera koji je uspio isposlovati da se naknada od prava građenja na cijelom području koristi za ulaganja u turističko-ugostiteljske sadržaje na otočju Brijuni.

Mnoga su otvorena pitanja i potencijalne štete koje proizlaze iz samog ugovora. Većina naknade za pravo građenja pripada državi kao većinskom vlasniku zgrada i zemljишta. No, čak ni taj mali dio naknade neće biti prihod općine i gradova na čijem se području nalazi zemljишte, nego će se "naknada uplaćivati na račun tvrtke Brijuni rivijera koja ih može koristiti isključivo za podmirenje troškova poslovanja za unaprjeđenje ugostiteljsko-turističkih sadržaje na području Istre, osobito Nacionalnog parka Brijuni, ali samo uz prethodnu odluku i suglasnost Vlade Republike Hrvatske". Talijani imaju prikladnu uzrečicu "Oltre il danno, la beffa" (Pored štete i ruganje). Premda je lokalna samouprava obavezna brinuti o komunalnoj infrastrukturi i prostornom uređenju, pa bi bilo prirodno i da naknada ide onom tko je infrastrukturu dužan graditi i održavati, a to su općine i gradovi, u ovom slučaju se predviđa da obaveza izgradnje i održavanja infrastrukture ostaje na jedinicama lokalne samouprave, a prihod će ići državi koja će ga raspoređivati po svom nahodjenju. To je osigurano i većinom predstavnika države u povjerenstvu koje se formira za donošenje takvih odluka.

Činjenica da se o tom projektu u javnosti vrlo malo zna izravna je posljedica namjere da se trgovanje vrijednim prostorom obavi što dalje od očiju javnosti.

Prijedlog ugovora otvara prostor za korupciju na mnoge načine: navedeno povjerenstvo određuje početnu cijenu zakupnine i za služnost prema slobodnoj procjeni, a ugovor o pravu građenja sklapa s investitorom za pojedinu lokaciju, što znači da se svaki put može utvrditi neka druga naknada. Nije jasno utvrđeno prema kojim će se kriterijima, odnosno kako točno izabrati najbolji ponuditelj za pojedinu lokaciju. Uvjeti koje ponuditelj mora zadovoljiti jesu navedeni, ali ne i ponderi koji se pridaju svakom od tih uvjeta. Ponderiranje je postupak dodjeljivanja odgovarajuće važnosti pojedinom kriteriju. Može li, na primjer, natječaj dobiti onaj tko ponudi najmanju naknadu za gradenje po četvornom metru, ali za to ima najbolji ugled i opseg poslovanja?

Zapošljavanje je kriterij koji se samo spominje pod točkom "opći razvojni učinci i suradnja s lokalnom zajednicom (aspekti eksterne ekonomije i utjecaj na lokalnu zajednicu, zapošljavanje)". Zašto je zapošljavanje tako marginalizirano ako se, prema načinu na koji se projekt predstavlja, najveći učinak projekta očekuje upravo na polju zapošljavanja?

Zbog navedenih i mnogih drugih nedostataka i krovne su udruge arhitektonske struke, Udrževanje hrvatskih arhitekata i Društvo arhitekata Istra, ocijenile ugovor o realizaciji projekta Brijuni rivijera na lokacijama Pineta, Hidrobaza i otok Sv. Katarina-Monumenti neprihvativim. Navode da je odbijen njihov zahtjev za izradom studijskih provjera za koje je potrebno maksimalno 60 dana, a koje predstavljaju jedini mogući temelj za raspisivanje natječaja ako je uistinu njegov krajnji cilj aktivacija lokaliteta u korist sveukupnog stanovništva (stručno očitovanje o prijedlogu ugovora od 17. lipnja 2011. u cijelosti možete pročitati ovdje :

http://www.zelena-istra.hr/files/2011_06_17_brijuni_rivijera_ocitovanje.pdf

Ugovor o realizaciji projekta protivan je Ustavu RH

Prema članku 135. Ustava RH "Jedincice lokalne samouprave obavljaju poslove iz lokalnog djelokruga kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a osobito poslove koji se odnose na uređenje naselja i stanovanja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalne djelatnosti, brigu o djeci, socijalnu skrb, primarnu zdravstvenu zaštitu, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i sport, tehničku kulturu, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu". Ta se odredba Ustava predloženim ugovorom o realizaciji projekta Brijuni rivijera krši jer bi se najbolji ponuditelj odabrao na temelju ponuđenog idejnog rješenja, na koje jedinice lokalne samouprave ne mogu nikako utjecati, a imale bi obaveznu prenošenja tog rješenja u urbanističke i detaljne planove uređenja prostora. Na taj način lokalna zajednica nema nikakvu mogućnost izraziti i u plan ugraditi i svoje interese.

Predloženi Ugovor o realizaciji projekta Brijuni rivijera potrebno je odbaciti :

- za područje Muzila započeti proces pregovora s MORH-om o prepustanju lokacije gradu uz istovremeno organiziranje široke javne rasprave o funkcijama potrebnim gradu koje bi se na toj lokaciji mogle realizirati;
- putem javne rasprave najprije utvrditi što je interes grada i građana i zatim taj interes unijeti u razvojni koncept za cijelo područje Pulskog zaljeva;
- nakon javnih diskusija preispitati i promijeniti, ako treba, zadane namjene GUP-a;
- ugraditi obvezni prikaz doprinosa budućih razvojnih koncepcija na širem području (prostorna, okolišna, gospodarska i društvena održivost projekata).

Objavljeno u petom broju novina "Otvoreni Muzil" Gradanske inicijative za Muzil "Volim Pulu", rujan 2011.

Ni najveštijem peru neće uspjeti nadvladati siromaštvo duha koje na Srđu kakav je danas ne vidi ništa.

Nijednoj vlasti u Dubrovniku od izuma turizma nije palo na pamet da razvija bilo koju drugu gospodarsku granu.

Golf na Srđu, projekt s 18 rupa

Marina Kelava

Tamo sada nema ništa" odmahnuvši rukom rekla mi je jesenjas pravnica koja je dežurala na uvidu u projekt Urbanističkog plana uređenja Srđa, nakon što me uzrujano uvjeralovala da moji kolege novinari pisanjem o otimanju poljoprivrednog zemljišta netočno informiraju javnost. Sljedećega popodneva po prvi put sam se popela na Srd. Dok je sunce zapadalo sve niže, na putu od sela Bosanka prema vrhu brda samo je jedan pastir s nekoliko ovaca šetao, i slijegao ramenima: "Nitko nas ništa ne pita..." S pogledom na Grad ispod nas, Srd je intenzivno disao svojim životom, onim bioraznolikošću najbogatijeg krša u nas. Životom koji nije svima vidljiv. Međutim, dok je sunce zapadalo u more, a pokoji turist, koji se dovezao ţičarom, skidao ţešir i prekidao razgovore zapanjen ljestvom, u sjećanje mi se vratio ono "tamo nema ništa" koje sam čula uz maketu megalomanskih planova urbanizacije Srđa. Ni najveštijem peru neće uspjeti nadvladati siromaštvo duha koje na Srđu kakav je danas ne vidi ništa. No i bez uzimanja u obzir intrinzične vrijednosti ovoga brda, zavirivši u postupak kojim se odvija projekt, pronašli smo najmanje isto toliko rupa koliko ih ima na golf terenu.

1. Za uređenje Srđa nije proveden javni natječaj

iako jedino javni natječaj može osigurati javni interes. "Prostorno planiranje po ţeljama investitora orientirano na profit smanjuje vrijednost grada u cjelini i kvalitetu života", smatra Društvo arhitekata Dubrovnika (DAD).

2. Grad Dubrovnik nije napravio ekonomsku analizu projekta,

tako da su sve tvrdnje o dobitima za Grad spekulacije. Ne zna se koliko će Grad uložiti niti što će dobiti ili izgubiti.

3. Studiju utjecaja na okoliš plaća investitor, iako je Andro Vlahušić tvrdio da će studiju platiti Grad, kako bi se osigurala nepristranost rezultata.

4. Stanovnici Bosanke

za razliku od investitora ne mogu dobiti dozvole za gradnju, a prijeti im i izvlaštenje zemljišta.

5. Ugrožava se egzistencija iznajmljivača u gradu

zbog ovako velikih novih smještajnih kapaciteta, pojavili su se strahovi.

6. Producenje sezone je upitno,

jer nikakva analiza nije predočena, a jedini postojeći golferski primjer iz Hrvatske, istarski Kempinski, zatvoren je izvan ţspice sezone, kao i većina ostalih hotela.

7. Što je s državnom zemljom?

Sedamdeset sedam hektara na kojima je crtan UPU državna je zemlja i prema Vlahušićevim rječima "država još nije dala koncesiju i ne znamo što je s time".

8. Što je s tužbom protiv Šuice?

Vlahušić je Državnom odvjetništvu predao tužbu protiv bivše gradonačelnice **Dubravke Šuice** zbog prodaje 42.000 kvadrata zemljišta ispod cijene. Istodobno, nastavlja pregovorati s investitorom za kojega tvrdi da je dobio gradsku zemlju ispod cijene te time sudjelovao u kriminalnoj radnji. Uz to, ţupanijsko državno odvjetništvu podnijelo je tužbu protiv Grada kojom se osporava prodaja. Tvrde da zemljište pripada državi, a ne Gradu. Tužbe nisu riješene.

9. Elitno ili javno?

"Rječnik turizma" kaže da "elitni turizam ne pretpostavlja miješanje turista s lokalnim stanovništvom, ali ni s drugim kategorijama turista". U reklamama se tvrdi kako će "uredenjem Srđa Dubrovčani konačno dobiti izletište otvoreno svima". Elitno i javno su suprostavljeni pojmovi, te ništa ne može biti ujedno i elitno i otvoreno svima.

10. Tko još vjeruje lažljivom gradonačelniku?

Gradonačelnik ismijava vlastite birače tvrdeći im da je javna rasprava jedna vrsta referendumu, iako je svakome tko otvoriti rječnik jasno da je refe-

rendum jasno izjačavanje biračkog tijela s "da" ili "ne". Dok stranke poput HNS-a i SDP-a na nacionalnoj razini bacaju drvle i kamenje na Zakon o golfu, njihovi ga političari na lokalnim razinama provode.

11. Uzika se svaka daljnja mogućnost razvoja grada,

budući da je Dubrovnik limitiran prostornim resursima. Upravo je na urbanizmu Dubrovnik dobio status grada na UNESCO-voj listi svjetske baštine. Gradska uprava možda ne zna da se s toga popisa može i ispasti, kao što se nedavno dogodilo Dresdenu koji je ustrajao na gradnji mosta u zaštićenom području.

12. Ekološke posljedice

još nisu ni došle na red. Krš je ekosustav iznimno velike bioraznolikosti i Srd je kao takav, uvršten i u Nacionalnu ekološku mrežu i buduće je područje NATURA 2000, a golf tereni traže veliku količinu pesticida i troše ogromne količine vode. Uz to, ugrožena je i jedina preostala dubrovačka hrastova šuma.

13. Iskorištavaju se branitelji za opravdavanje projekta,

slično kao što je činio i Tomislav Horvatinčić u Varšavskoj ulici u Zagrebu. Osim što Vlahušić tvrdi da će, ako se odustane od golfa, morati odustati i od gradnje prilazne ceste za stanove branitelja, je gradnja u planu, investitor u prvi plan gura uređenje Muzeja domovinskog rata. Pokušaji iskorištavanja ratnih trauma za poboljšavanje medijske slike u trenucima kada se pojave upitnici nad nekim projektom, postaje praksa investitora.

14. Sumnjava jedinstvenost projekta je ta da su golf tereni ucrtani između kuća.

"To je napravljeno kako bi se u drugoj fazi moglo sagraditi još objekata, jer je projekt golfa samo paravan za izgradnju velikog stambenog naselja," tvrdi predsjednica DAD-a. Udruge smatraju da je riječ o igri investitora i gradonačelnikas kvadratima kako bi konačno rješenje izgledalo kao manje zlo.

15. Kompetentnost Urbosa je upitna

jer ta tvrtka dosad nije radila ni ovakav ni sličan projekt, a pojavit će se i sumnje o malverzacijama u samom planu. Županija tvrdi da je protuzakonito to što su na planu vile obojane zelenom bojom te da zona izgradenosti nije pravilno izračunata.

16. Zapošljavanje, ali kakvo, koga i za koju plaću?

Projekt će stvoriti 1000 radnih mesta, ističu investitori. Međutim, ni u jednom dosadašnjem stranom projektu lokalni ljudi nisu zaposleni u upravljačkim strukturama, a je li Dubrovčanima dovoljno dobar san za njihovu djecu da budu slobarice i šišaći trave, radna snaga koju ionako svake sezone uvoze iz drugih dijelova zemlje?

17. Netočna je tvrdnja investitora da je golf uz nogomet i košarku najpopularniji sport.

Udio golfera u europskoj populaciji iznosi tek 1,6 %, tek su 1 do 2 na svakih sto Europljana potencijalni klijenti ovakvih projekata, što je brojka koja se nikako ne može mjeriti s popularnošću nogometom, košarkom, pa i atletike, plivanja ili biciklizma.

18. Turizam jedina dubrovačka opcija?

Nijednoj vlasti u Dubrovniku od izuma turizma nije palo na pamet da razvija bilo koju drugu gospodarsku granu, te se grad danas nalazi u poziciji da prestane biti gradom i postane samo "destinacija". U Veneciji se iz gradskog budžeta plaća da se pale svjetla kako bi izgledalo da netko tamo doista živi. Je li takva i sudsudina Dubrovnika, stješnjenog između kruzera i golfa?

Ne ponovilo se na Srđu – slučaj Vransko jezero

Marina Kelava

Rješenje o Studiji kojim se Golf igralište Baštijunski brig ocjenjuje prihvatljivim za okoliš potpisao je 5. srpnja državni tajnik Nikola Ružinski koji je mjesec dana prije igrao golf na turniru kojeg je organizirao investitor u spomenuti golf projekt.

Uz sam rub ornitološkog rezervata i Parka prirode Vransko jezero privredni investitor sagradit će 112 vila, 10 apartmanskih građevina i hotel, ukupno 123 objekta, više od jednog prosječnog sela. Riječ je o površini od gotovo 140.000 m², a na igralištu od 18 rupa dnevno može igrati maksimalno 100 igrača. S obzirom da se gradi više zgrada nego će dnevno biti golfera, govorimo prvenstveno o projektu apartmanizacije, a ne o prvenstveno golferskom projektu.

Na manje od 10 posto površine obuhvata već se 50 godina nalazi ilegalno odlagalište otpada na koje proračunati pogled nadležnih institucija nije niti skretao sve dok se nisu pojavili planovi za gradnju upravo na tome zemljištu koje nije građevinsko. Za Golf teren Baštijunski brig organiziran je još 2008. godine konzorcij Ministerstva turizma, Zadarske županije, Grada Biograda na Moru i Općine Pakoštane, te naravno investitora, kako bi se "uklonile poteškoće koje inače usporavaju izgradnju golf terena". Ovaj sukob interesa nastavio se godinu dana kasnije kada je za sanaciju toga odlagališta odobreno 30 milijuna kuna iz Fonda za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost čiji tadašnji ravnatelj Vinko Mladineo danas sjedi u pritvoru osumnjičen za čitav niz malverzaciju i pogodovanja kroz poslove istog Fonda.

Investitor Antun Mikec je zemljište uspio kupiti plaćavši ga po mizernoj cijeni od 2 do 4 eura po kvadratu, a Studiju utjecaja na okoliš koja je imala cijeli niz manjkavosti, između ostalog i prazna poglavljia, izradio je veliki poznavatelj prirode, zagrebački Fakultet strojarstva i brodogradnje.

Uočljive su sličnosti u forsiranju golfa uz Vransko jezero s dosad možda i najupitnijim golf projektom koji je prošao proceduru procjene utjecaja na okoliš, Brkačem ispod Motovuna. U zaštićenom krajoliku, kraj šume gdje rastu osjetljivi tartufi i rijeke Mirne, povjerenstvo koje je оформilo Ministarstvo zaštite okoliša procjenjivalo je hoće li 67 građevina i 2 golf igrališta od 18 rupa negativno utjecati na okoliš. Tada je komisija kojom je presjedao Velimir Šimičić odbila studiju. Šok u Mi-

nistarstvu Marine Matulović Dropulić ublažen je smjenom Šimičića "zbog odlaska u mirovinu". Na njegovo mjesto postavljen je čovjek od zadatka Željko Cvrtić iz Ministarstva turizma i malo do-rađena studija je uskoro prihvaćena.

Čovjek od zadatka uspješno je obavio motovunski zadatak što ga je kvalificiralo za predsjedanje i komisijom za projekt na Vranskom jezeru. I taj je zadatak uspješno obavio uz pomoć komisije, gotovo sasvim istog sastava kao i one koja je presudila Motovunu, sastavljene od više građevinaru i tek jednog biologa. Ne bi se trebalo čuditi ako ime ovoga državnoga službenika koji se ne bavi okolišem, već kategorizacijom objekata u turizmu, iskrnsne i u dubrovačkom slučaju.

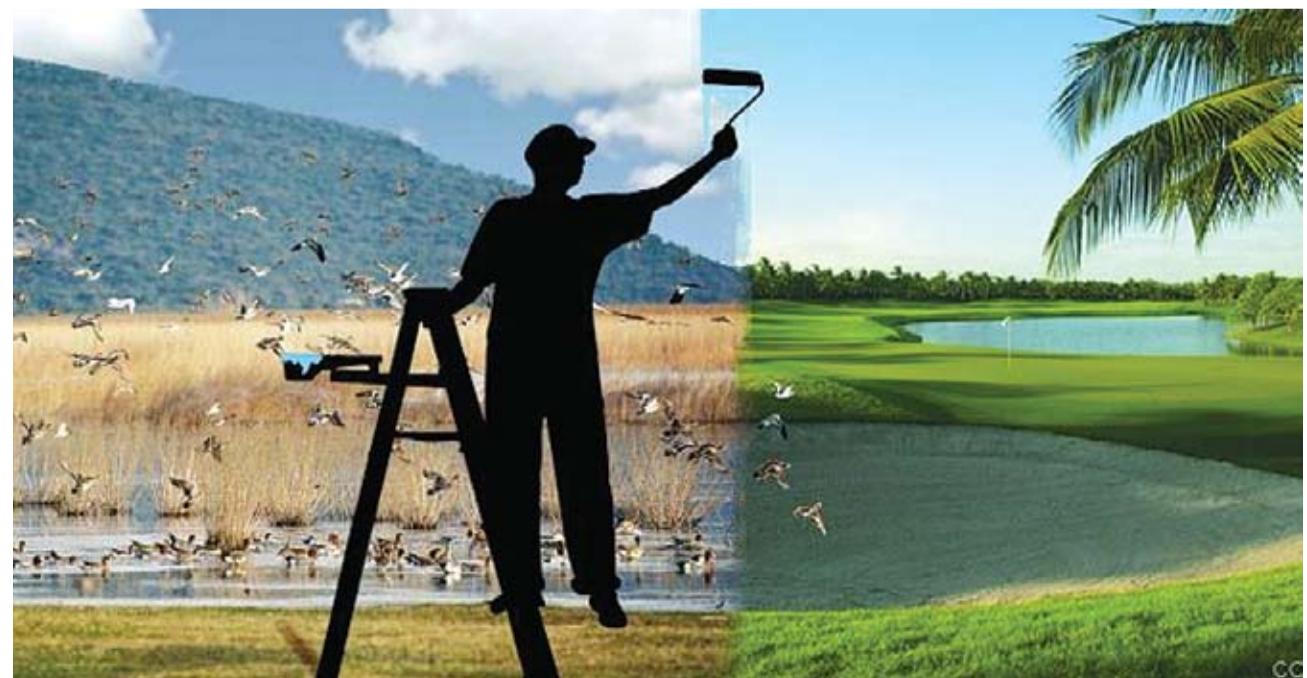
Rješenje o Studiji kojim se Golf igralište Baštijunski brig ocjenjuje prihvatljivim za okoliš potpisao je 5. srpnja državni tajnik Nikola Ružinski koji je mjesec dana prije igrao golf na turniru kojeg je organizirao investitor u spomenuti golf projekt. Golf je s njima tada igrao i još jedan član komisije za procjenu studije, a na Mikićevom turniru golf je prijašnjih godina igrao i Đuro Popijač, sadašnji Ministar gospodarstva.

Ružinski ne samo što igra golf, već je još uvi-jek naveden i kao zaposlenik institucije koja je izradivila studiju, Fakulteta strojarstva, a koordinatorica izrade Studije utjecaja na okoliš Golf igrališta Baštijunski brig Aleksandra Anić Vučinić, njegova je bliska suradnica.

Sažeto to izgleda ovako: investitor baci oko na zemlju niske tržišne vrijednosti, Fond za zaštitu okoliša plati čišćenje odlagališta otpada, koje je i razlog niskoj cijeni, investitor plati izradu studije instituciji s kojom je blisko povezan državni tajnik koji pak igra golf s investitorom, a isti državni tajnik potom potpiše i rješenje. Dok je tadašnja ministrica Dropulić u međuvremenu smjenjena s položaja, državni tajnik još uvijek sjedi u svojoj stolici, a u slobodno vrijeme zabavlja se s golf palicama i investitorima.

Nevjerojatan je i *tajming* dozvola. Uvid u lokalsku dozvolu je formalno održan 5. srpnja, Ministarstvo zaštite okoliša 5. srpnja je izdalо rješenje o prihvaćanju Studije o utjecaju na okoliš, Za-

Slučaj Vranskog jezera jasno pokazuje postojanje sprege državnih institucija i privatnog kapitala.

darska županija je istog 5. srpnja ispečatirala lokacijsku dozvolu. U samom dokumentu lokacijske vidljivo je preko 50 imena vlasnika parceliziranih zemljišta međutim, nitko od njih nije došao na uvid jer je poziv na uvid u lokacijsku dozvolu obješen samo na oglašnim pločama, nije čak ni objavljen u lokalnim novinama kao što je običaj, a tamoli da su čuli za internet. Osim što se u 21. stoljeću lokalna uprava koristi sredstvima prioritovanja iz doba prije golubova listonoša, rokovi za žalbe tekli su i istekli tijekom ljeta dok su se Hrvati bavili godišnjim odmorima.

Javni uvidi i javne rasprave tijekom ljetnih i drugih praznika, te godišnjih odmora još su jedna metoda kojom se formalno ispunjavaju zakoni, ali se sigurno ne ostvaruje pravo javnosti na pristup informacijama. Španjolska je politika provodila takvu praksu godinama i pretvorila nju u jedno veliko bezlično apartmansko naselje s tri milijuna praznih kuća, da bi prošle godine promijenili zakon. Sada je zabranjeno provođenje javnih uvida i rasprava u mjesecima godišnjih odmora.

Kršenje prava na pristup informacijama u cilju ubrzavanja procesa u korist privatne osobe nastavilo se kada je u rujnu zadarski župan HDZ-ovac Stipe Zrilić pet minuta prije sjednice vijećnica utvrdio u ruke dokument od 36 stranica. Dokumentom koji nisu stigli pročitati županija se izjašnjava da je golf na Baštijunskom brigu od "interesa za Republiku Hrvatsku". Vijećnici su poslušno dignuli ruke i prijedlog je poslan Vladu. Ako Vlada potvrdi mišljenje županije, to će biti osnova za izvlaštenje zemljišta vlasnicima koji još nisu prodali zemlju.

Ova prava igra na hrvatski način i ismijavanje smisla institucija i zakona blagoslovljena je i od strane nekritičnih medija koji se suzdržavaju od istraživačkog novinarstva, ali im ne smeta prenositi propovijedi onih koji im plaćaju oglase. "Prava briga o ekologiji je kroz djela, a to znači da će svaki pojedinac urednjem barem četvornog metra divljeg odlagališta smeća puno više doprinijeti zdravoj prirodi nego sve "zelene akcije" pisanjem po portalima", podučeni su tako Zadrani kada je u medijskom spinu u slučaju golf terena Baštijunski brig Zadarski list krajem ožujka objavio predavanje investitora Antuna Mikeca slično kao što su to radili neki mediji i u vezi Srda. Mikec se tako poslužio lokalnim listom kao svojim glasilom, a iako se impliciralo kako investitor nešto tamo čisti novinar je "zaboravio" upitati nije li Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost zapravo financirao sanaciju odlagališta s 30 milijuna kuna javnog novca nakon što je već investitor bacio oko na to područje.

Slučaj Vranskog jezera jasno pokazuje postojanje sprege državnih institucija i privatnog kapitala. Pokazuje i da se u postupku procjene utjecaja na okoliš koji je na papiru sasvim uskladen s europskim, u praksi ništa zapravo ne procjenjuje. Dubrovnik je već na putu da dobije hidroelektranu na temelju 12 godina stare studije, a iz nedavnih potpisivanja predgovora s gradevinarima jasno je da ni investitor u golf na Srdu ne sumnja da će studije pokazati da je golf zeleniji od prirode same, niti sumnja da poslušnici i golferi iz institucija neće marljivo dizati ruke i potpisati sve potrebne papire.

Prirodne se vrijednosti Srda i Vranskog mogu uspoređivati jer su obje lokacije uvrštene u ekološke mreže vrijednih područja – Nacionalnu mrežu i europsku mrežu NATURA 2000. Razlikuje ih veličina planirane apartmanizacije, projekt na Srdu je znatno veći, ali je zato procedura u vezi projekta na Vranskom odmakla dalje. Mnoštvo nepravilnosti i sprege uočene tijekom projekta mogu poslužiti Dubrovčanima da paze što im se spremi. Sigurno je tek jedno, institucije pravne države rade sve, od igranja golfa s investitorima do manipuliranja s Ustavom zagarantiranim temeljnim pravom na pristup informacijama, samo ne rade svoj posao.

Objavljeno u drugom broju lista "Srđ je naš", travanj 2011.

Omadijaj me

Ivana Miović

Na pragu nove javne rasprave nužno je demistificirati zvučne, ali proizvoljne i pretjerane tvrdnje PR mašinerije o presudnoj ekonomskoj koristi projekta izgradnje Golf parka Dubrovnik na razvoj turizma, razinu zaposlenosti, proračun države i lokalne zajednice.

Proteklih su mjeseci gradani Dubrovnika postali metom agresivne PR kampanje tvrtke Razvoj Golf d.o.o., a koja za cilj ima predočiti ekonomski „neosvještenim“ stanovnicima sve gospodarske blagodati projekta izgradnje apartmana i vila uz popratni golf teren na platou Srda. Stručnjaci za javno komuniciranje točno su ocijenili kako su gradani iscrpljeni ekonomskom krizom i općom nesigurnosti tržišne ekonomije, slabim mogućnostima zapošljavanja te još slabijim zaradama, pa su svoje poruke i sloganе sročili u niz neutemeljnih i paušalnih fraza kojima prilično slobodno, a u svoju korist, interpretiraju bitne pojmove makroekonomije i strukturne probleme privrede Hrvatske. Nužnost povećanja razine investicija, smanjenje nezaposlenosti, problem sezonalnosti u turizmu, rast bruto domaćeg proizvoda, povećanje proračunskih prihoda i ekonomski razvoj regije – sve su to problemi kojima su se godinama bespotrebno bavili ekonomski stručnjaci još od Velike depresije 30-ih godina prošlog stoljeća. Zamah čarobne golf palice i rješenje je tu, nama pred nosom!

Žalosna je činjenica da tako veliki zahvat u užem prostoru Dubrovnika, izgradnja grada povrh Grada, nije ponukala čelnike lokalne uprave na izradu cijelovite studije ekonomске isplativosti projekta za njegove stanovnike i privredni razvoj u cjelini. Kao gradani, na javnoj raspravi u rujnu 2010. jasno smo pokazali da, poučeni dosadašnjim iskustvom, ne želimo dopustiti trajnu devastaciju prostora pod krinkom nužnosti investiranja i povećanja broja radnih mesta. Za očekivati je bilo da naši predstavnici u lokalnoj upravi, a gradonačelnik i gradski vijećnici nisu ništa drugo nego trenutno izabrani naši predstavnici, zatraže i izrade takvu studiju, kako ne bi presudne odluke donosili na temelju pojedinačnih interesa investitora.

Na pragu nove javne rasprave nužno je demistificirati zvučne, ali proizvoljne i pretjerane tvrdnje PR mašinerije o presudnoj ekonomskoj koristi projekta izgradnje Golf parka Dubrovnik na razvoj turizma, razinu zaposlenosti, proračun države i lokalne zajednice.

Golf i razvoj turizma

U svim porukama i obrazloženjima opravdanosti i nužnosti investicije na Srdu provlači se teza o presudnoj ulozi golfa u rješenju izrazite sezonalnosti dubrovačkog turizma. Ova teza je bila izlika i za intezivnu apartmanizaciju i izgradnju golf terena u drugim mediteranskim zemljama poput Španjolske i Portugala.

Puste ulice i prazni smještajni kapaciteti tijekom zimskih mjeseci nisu specifičnost Dubrovnika. Europa je prva turistička destinacija svijeta, 40% putnika cijelog svijeta dolazi u Europu, a industrija turizma stvara preko 5% ukupnog društvenog proizvoda Unije, te predstavlja, po prometu i zaposlenosti, treću najvažniju djelatnost EU. Ipak, slično kao i kod nas turistički dołasci su izrazito visoki u srpnju i kolovozu, dok ostali mjeseci bitno zaostaju za ljetnim gužvama. Problem sezonalnosti na nivou Europe i dalje postoji, a brojni golf tereni nisu bitno promijenili statistiku, posebno stoga što brojke recentnih istraživanja pokazuju stagnaciju prometa od golfa na Mediteranu. I dalje su to izrazito sezonske destinacije, a apartmanizacija je trajno uništila vizure i mogućnosti za održivi turistički razvoj. A upravo je održivi turistički razvoj bitna sastavnička strateških mjeru za revitalizaciju turizma i borbu protiv uobičajenih sezonskih oscilacija koje je Europska komisija predstavila već prošlog

ljeta. Toplo preporučam gradskim čelnicima i turističkim djelatnicima da smjernice Europske komisije čitaju s razumijevanjem.

Turizam je postao značajnim dijelom privrede onoga trenutka kad je dobio na svojoj masovnosti. Pritom „masovnost“ ovde nema negativne konotacije, već jednostavno znači da dovoljno veliki broj ljudi ima vremena i novaca za putovanje. Tek pojmom institucije plaćenog godišnjeg odmora, ekonomske emancipacije velikih slojeva stanovništva, te pojedinjenjem i razvojem transporta, turizam i putovanja postaju gospodarskim grana. Većina ljudi iz razvijenih zemalja i danas putuju u ljetnim mjesecima, u tim istim ljetnim mjesecima najveća je i najjeftinija ponuda transporta, iz čega moramo zaključiti da su potrebi puno veći i sustavni napor za produljenje sezone, uz poštivanje specifičnosti lokalnog područja (čitat: održivi turizam).

Golf je skup sport i finansijski je dostupan vrlo uskom sloju stanovništva. Bez obzira što nas uvjerali, golferska populacija nije dovoljno brojna da značajno promijeni turističku sliku Dubrovnika, a pogotovo neće omogućiti cijelogodišnje turističko poslovanje. Puno značajnije učinke na smanjenje sezonalnosti polučilo bi ulaganje u prometnu infrastrukturu, te subvencioniranje avio i brodskog prijevoza.

Vratimo se održivom turizmu koji se definira se kao "svi oblici razvoja, upravljanja i djelatnosti vezanih uz turizam koji omogućuju dug život kulturnoj djelatnosti koju nazivamo turizmom, što uključuju niz turističkih proizvoda koji su uskladieni sa stalnim održavanjem zaštićenih resursa prirodne, kulturne ili izgrađene baštine, čime se omogućuje razvoj turizma" (Travis i Ceballos-Lascurain 1993.)

Golf kao igra, nekim čudom, nije tradicija mediteranskog podneblja niti dubrovačkog kraja. Izgradnja i održavanje zelenih golf tratin u našim uvjetima traži uništavanje prirodnih resursa, uporabu kemijskih sredstava, potrošnju ogromnih količina vode, kontaminaciju tla, podzemnih i površinskih voda i zraka.

Kako je izgradnja golf igrališta skupa, golf industriju redovito prati i pretjerana izgradenost okolnog prostora. Pojednostavljeno, investicija u golf teren ne može se isplatiti ukoliko se ne izgradi i dovoljno nekretnina koje će na renti ili prodaji dobrogo položaja vratiti investitorima uloženi novac. Izgradnja se ne odnosi samo na hotelske kapacitete, već posebno na vile i apartmane čija privredna valorizacija nije dovoljna.

Golf kao industrija agresivno promovira elitizam i ekskluzivnost pri poimanju odmora, a u kočnici to znači pretvaranje gradana Dubrovnika i okolice u domorodačko stanovništvo, umjesto u domaćine.

Elitizam u golferskom smislu nikako nije stavni dio "brendiranja" Dubrovnika, iako već godinama diletanti koji se slučajno bave turizmom pokušavaju Gradu nametnuti stigmu elitnog odredišta. Dubrovnik već desetjećima ima svoju prepoznatljivost na svjetskom turističkom tržištu, a u poimanju Dubrovnika elitna je jedino ljepota u skladu kamena, prirode i duha koji smo dobili u naslijede. Čuvanje toga sklada i pravilna valorizacija kroz turizam predstavlja održivi privredni razvoj. Ako bismo i mogli prihvatiti izgradnju golf terena, istina ne u neposrednoj blizini stare gradskе jezgre, kao obogaćivanje i diverzifikaciju ponude, nepotrebitna gradnja novih kapaciteta i betonizacija krajolika potpuno je neprihvatljiva.

Golf i razina zaposlenosti

Proces razvoja jedne privrede temelji se na mogućnosti akumuliranja sredstva iz nacionalnog dohotka koja se potom investiraju u objekte, opremu i obrtnu sredstva. Naravno, u investiranju se koriste i sredstva koja su veća od akumuliranih sredstava – čitat krediti. U okvirima naše realnosti akumulacije nemamo, a krediti su presušili. Investiranje javnog i privatnog sektora je zamrlo. Kao slamka spasa dolaze nam inozemni investitori.

Bez obzira što nas uvjerali, golferska populacija nije dovoljno brojna da značajno promijeni turističku sliku Dubrovnika, a pogotovo neće omogućiti cijelogodišnje turističko poslovanje.

Ako osnovno pravilo tržišne ekonomije, pravilo izjednačene ponude i potražnje, primjenimo na investicije, tada i davatelj ulaganja i primatelj ulaganja moraju imati izjednačen interes ili dobitak. U primjeru investiranja na Srd, upravo je privlačna lokacija jedan od ključnih motiva za investiciju. Dobra lokacija – visoka renta. Primatelj ulaganja, naša siromašna mala zajednica iz transicijske zemlje, nuda se otvaranju novih radnih mesta i s tim u vezi mogućnosti prijenosa znanja i tehnologija koja bi nam osigurala veću proizvodnost i konkurentnost na duži rok.

Gdje je tu interes privrede dubrovačkog kraja? U našem slučaju se sigurno ne radi o transferu novih znanja i tehnologija, ukoliko graciozno zaliđevanje tratinu, upotrebu pesticida uz primjenu rada na siguran način i prikupljanje golf loptica ne želimo klasificirati kao nova znanja i tehnologije. Vještine čišćenja soba, prijema gostiju, ššašnje trave, kuhanje i posluživanje smo već usvojili.

Jedino što će naša privreda dobiti je još smještajnih kapaciteta, a vjerovali ili ne, nije nam potrebna izgradnja novih smještajnih kapaciteta. Ako zanemarimo činjenicu da ni postojeći obnovljeni hotelski objekti nisu dovoljno iskorišteni, te da sa možebitnim dolaskom golferske populacije neće biti dodatno popunjeni, ne smijemo zaboraviti da postoje brojni, već izgrađeni hoteli i odmarališta koji su devastirani, a ni 20 godina nakon rata nisu privedeni gospodarskom korištenju. Izgradnja i obnova hotela Belvedere, Orlando, bivšeg vojnog odmarališta Kupari, bivšeg hotela Makedonija polučila bi u konačnici potpuno jednake ekonomski učinke na zaposlenost i gospodarski rast. U periodu izgradnje i obnove lokalna građevinska operativa bi bila zaposlena, generirala prihod i punila proračun, a njeni predstavnici ne bi bili prisiljeni sudjelovati u propagandnoj šaradi s budućim poslovima. Privredovanje ovih hotela u brojkama generiralo bi jednako impresivan, ako ne i veći broj zaposlenih, noćenja i proračunskih prihoda od onih navedenih u uradcima tvrtke Razvoj Golf.

Naravno, generiranje investicija i privrednog rasta na gore navedeni način, traži aktivaciju naše vlastite gospodarske zajednice u procesima definiranja strategije razvoja (jer nam smjerove razvoja ne mogu i ne smiju nametati isključivo investitori, a ni politički diletanti), pronalaženja investitora čiji apetiti ne idu u smjeru megalomanske i bespotrebne izgradnje, pronalaženja alternativnih izvora financiranja i nama prijeko i hitno potrebnog zaokreta prema društveno odgovornom privređivanju.

Golf i koristi za proračun

Naglašavati koristi za proračun loš je propagandni potez. Posebno kada govorimo o komunalnom doprinosu. Obveza je lokalne zajednice osigurati kompletну komunalnu infrastrukturu na koju se mogu priključiti novi objekti. Kako infrastruktura potrebna za izgradnju golf terena u centru novog grada na Srdu ne postoji, potrebni su brojni i skupi zahvati koje će financirati građani Dubrovnika. Komunalni doprinos im samo vraća uloženo. Izgubljeni prostor ne može nitko!

I za kraj, nemojmo zaboraviti da je isticanje ekonomskih dobitaka lokalne privrede i mahanje potencijalnim ugovorima za izvođenje radova preuranjem. UPU je još uvijek u fazi Prijedloga plana za javnu raspravu, tijekom koje sva nadležna tijela, institucije, stručna javnost i sami građani putem primjedbi mogu cjelokupan proces još jednom vratiti na početak.

Trenutni investitori su jako daleko od realizacije projekta i nema nikakvih garancija da jeftino pribavljeni i prenamjenjeno zemljište neće skupo preprodati, jednom kada dobiju sve potrebne dozvole. Sve ljepote koje nam plasiraju putem medija imaju samo svrhu omekšati javnost kako bi naši predstavnici u gradskim tijelima, a u ime građana Dubrovnika uzeli našu budućnost i dali je njima!

Objavljeno u drugom broju lista "Srd je naš", travanj 2011.

Brijuni diktatura! Priopćenje za medije građanske inicijative za Muzil "Volim Pulu"

Totalitarnost režima otkriva se ukidanjem političkih i medijskih sloboda.

Dogadaji kojima svjedočimo od srpnja do rujna 2011. godine konačna su demonstracija bahatosti i samovolje političkih elita. Totalitarnost režima otkriva se ukidanjem političkih i medijskih sloboda. Nakon deset godina u kojima vlast sustavno odbija svaki argument, otvoreno izbjegava javne rasprave i diskusije, očito je da su narod, institucije civilnog društva, kao i stručne udruge, lišeni svake mogućnosti utjecanja na procese i odluke kojima vladajuća kasta dugoročno kroji sudbinu prostora i njegovog stanovništva, rukovodeći se željom za stjecanjem daljnje političke moći i profita. Dogadaji o kojima je u ovdje riječ sažeti su kako slijedi:

Glas Istre novine d.o.o. uručuju nezakonit otaz dugogodišnjem zaposleniku, novinaru Zoranu Angeleskom, zbog javnog protivljenja projektu Brijuni rivijera, a na temelju krivotvorenenog zapisnika sjednice Gradskog vijeća Grada Pule. U odluci o izvanrednom otkazu vlasnik lista Albert Faggian navodi da ne može tolerirati da u njegovu ime radnici izražavaju mišljenje o stvarima koje ovise o političkoj odluci legalno izabrane većine građana. Gradonačelnik Boris Miletić i gradski vijećnici odbijaju korigirati krivotvoreni zapisnik i nakon što im je uručena snimka spornog vijeća..

Sjednica Gradskog vijeća Grada Pule 1. srpnja 2011. saziva se na nezakonit način. Kritično pitanje po budućnost i razvoj grada, projekt Brijuni rivijera, uvrštava se naknadno i nepredviđeno u dnevni rad sjednice kao posljednja, 18. točka, a prijedlog ugovora, suprotno poslovniku Gradskog vijeća, vijećnici dobivaju uoči same sjednice. Ista procedura ponavlja se uoči sjednice 27. srpnja, vijećnicima se iznova dostavlja sporni ugovor nakon saziva sjednice, a sam ugovor ne sadrži većnu primjedbu upućenih nakon prethodne sjednice, od kojih je dio odbijen uz obrazloženje da su "poslane s nepoznate e-mail adrese."

Sjednica Županijske skupštine Istarske županije 28. srpnja 2011. saziva se na nezakonit način. Nakon deset godina postojanja projekta Brijuni rivijera, župan Ivan Jaković zahtjeva sazivanje izvanredne sjednice s jednom jedinom točkom dnevni reda – Brijuni rivijerom. Predsjednik skupštine Dino Kozlevac dva dana uoči sjednice

izjavljuje da još uvijek ne posjeduje pisano obrazloženje za sazivanje sjednice kao niti ikakve materijale. Suprotno poslovniku, vijećnicima se materijali za sjednicu dostavljaju uoči same sjednice. Većina amandmana s prethodne skupštine, kao niti ostale primjedbe upućene na prijedlog ugovora u zakonskom roku nisu uvažene, a niti dostavljene Agenciji za upravljanje državnom imovinom čime se bez obrazloženja krši odluka s prethodne sjednice.

Na samom otvaranju sjednice župan pak zahitjava ubacivanje nove točke dnevnog reda, pulske bolnice, zahtjevajući nadalje da se odobri njen postavljanje kao prve točke dnevnog reda. Materijale o toj točci dnevnog reda vijećnici dobivaju na samoj sjednici.

Općinsko vijeće Fažane 28. srpnja 2011. odbija potpisati prijedlog ugovora o provedbi projekta Brijuni rivijera, jer ugovorom nisu uvažene primjedbe Općine Fažana. Primjedbe koje je Općina uputila otvaraju sumnju iz kojeg se razloga Grad Pula i Vodnjan nisu i sami zalagali za ta ista prava, a to je plaćanje naknade za pravo građenja na račun Općine umjesto na račun tvrtke Brijuni rivijera, kao i ostala prava tijekom predvidenih 66 godina trajanja koncesije

Brijuni, 29. srpnja 2011. premijerka Jadranka Kosor, istarski župan Ivan Jaković, gradonačelnik Grada Pule Boris Miletić, te gradonačelnik Grada Vodnjanja Klaudio Vitasović, kao potpisnici ugovora, krše sam ugovor, koji je prema članku 28. nepravovaljan bez suglasnosti svih ugovornih strana. Tijekom noći sa 28. na 29. srpanj sastavlja se Protokol i Aneks ugovora koji nikada nije izglasan na gradskim, općinskim ni županijskom vijeću, a ni predstavljen javnosti.

Vlada RH 8. rujna 2011., sedam dana uoči najavljenog raspisivanja natječaja za Brijuni rivijeru, mijenja uredbu o postupku davanja koncesije na pomorsko dobro.

Župan Ivan Jaković pet dana prije raspisivanja natječaja za Brijuni rivijeru odlazi u SAD zbog sastanaka s potencijalnim investitorima, iako je ujedno i član povjerenstva koje će za nekoliko mjeseci odlučivati o izboru koncesionara.

Objavljeno u petom broju novina "Otvoreni Muzil" Građanske inicijative za Muzil "Volim Pulu", rujan 2011.

Glas Istre novine d.o.o. uručuju nezakonit otaz dugogodišnjem zaposleniku, novinaru Zoranu Angeleskom, zbog javnog protivljenja projektu Brijuni rivijera, a na temelju krivotvorenenog zapisnika sjednice Gradskog vijeća Grada Pule.

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem finansijske potpore Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u skladu s Ugovorom Klase: 421-02/10-PP-4A/01 Urboj: 07578-10-01 od 30.12. 2010. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva <http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

Thomas Keenan

Prevodenje, ili: Može li stanje stvari biti još gore?

Samo džihad i puška – bez pregovora, bez konferencija i bez dijaloga.
— Šejh Abdulah Azam

Na kraju ovog govora, tražim od svih koji u njemu vide istinu i važnost, od svih muslimana, a posebno od onih koji rade u masovnim medijima, na internetu i u medijskim publikacijama, da razmisle o njegovom objavljivanju i distribuciji, na svim jezicima i što je šire moguće -- stavljaju povjerenje na njihova ramena.

— Ajman al-Zawahiri (rujan 2005.)

Na početku *Ničije zemlje*, Tanovićevog gorko-smješnog filma o ratu u Bosni, jedan bosanski vojnik upita drugog – dok nepomično u magli sjede na, ispostaviti će se, bojištu – zna li razliku između pesimista i optimista. Vojnik slijedi ramenima. Odgovor je: “pesimist misli da ne može biti gore. Optimist zna da može”.

***

Kakva je vrsta jezika rat, ako se uopće radi o jeziku? U svom prilogu projektu “Rječnik rata” Eyal Weizman piše da rat trebamo razumjeti kao diskurs, a preciznije kao diskurs koji je u opasnosti, koji sam sebe briše, kao jezik ugrožen vlastitim kapacitetom da uništava, pa tako i da uništi samoga sebe. Weizman kreće od fraze koju je tijekom rata u siječnju 2006. izgovorio glavni tajnik Hezbolah, a koju opisuje kao retoričko pitanje – “Želite li totalni rat? Jer ako želite, mi smo spremni na njega” – te taj “granični koncept rata” interpretira kao “rat koji više ne dopušta odvijanje komunikacije među neprijateljima”. To ga dovodi do sljedećih tvrdnji o onome što bismo mogli nazvati netotalnim ratovima:

Svaki je drugi rat i diskurs između neprijatelja. [...] Jezična komponenta rata egzistira u raskoraku između razine uništenja koja je “moguća” i razine uništenja koju se “stvarno provodi” u svakoj datoј situaciji. Taj jaz između onoga što “možete učiniti” nekome i onoga što “stvarno činite” jaz je u koji jezik i diskurs mogu ući. Prijetnje su očito najlakši oblik diskursa kojime se komunicira i razumije na ratističku. [...] Vojne prijetnje mogu funkcionišati samo ako se održava raskorak između uništenja koje bi vojska mogla po-

stići da upogoni cijeli svoj kapacitet za uništenje i uništenja koje stvarno provodi. [...] Neki stupanj suzdržavanja stoga je element u logici gotovo svake konvencionalne vojne operacije: koliko se god teškima vojni napadi činili, uvijek mogu biti gori. U svakoj se eskalaciji ili radikalizaciji rata uvijek ostavlja prostora da postane još gore nego što jest. Eskalacija može djelovati kao jezik samo ako rat može još više eskalirati. U trenutku kad se jaz između “moguće” i “stvarne” primjene sile izgubi, rat više nije jezik, nasilje je lišeno semiotike i cilj mu je samo da neprijatelj kao subjekt nestane.

Složimo se privremeno da je tretiranje rata kao jezika na neki način bitno. Weizmanova interpretacija sugerira da se radi o neobičnom jeziku, jednom koji prestaje biti jezikom kad prijeđe određenu granicu. To stanje, kad jezik prestaje, naziva “totalnim ratom”. Za njega, diskurzivnost manje-negototalnog rata definirana je njegovom manjego-totalnošću, njegovim statusom nedovršenog, jazom koji ostaje između mogućnosti uništenja i stvarnog učinka. Dok god postoji jaz, nasilje je i dalje prijetnja, odnosno poziv na daljnji diskurs i dijalog. Ova je logika suprotna intuiciji, ali i oprezna: dok je god eskalacija moguća, dokle god veće uništenje još može uslijediti, dotle postoji i mogućnost manje nasilja, i stoga se javlja kao ponuda, prijedlog, potez u pregovaranju.

Što bi onda bio “totalni” sukob? Kada eskalacija postaje nemogućom? Je li to “la guerre des fous”, kako je na naslovnicu francuskog tjednika *Le Nouvel Observateur* (20.-26. srpanj 2006.) opisan izraelski napad na Hezbolah u ljetu 2006. i libanonski odgovor; kad je rat lud, mahnit, deliričan, van kontrole? Što to znači? Je li to ono što se dogodi kad rat više nije sredstvo nego cilj, kad ubijanje radi ubijanja – a ne zbog nekog poveda, ideje, višeg cilja, države – postane normom, a ne iznimkom? Ili bi termin “totalni rat” trebao biti rezerviran za one događaje

kad ratovanjem upravlja logika genocida, istrebljenja, razaranja, čišćenja, kad je cilj jednostavno ubiti sve one druge, prisiliti ih da se predaju i pokore bez pogovora i apsolutno, učiniti da nestanu kao subjekti ili govornici u dijalogu ili razmjeni? Kad se nasilje ne prakticira da bi se drugog prisili na razgovor ili na mijenjanje uvjeta rasprave, nego da bi se raspravu okončalo, da bi se suprotnu stranu uklonilo iz rasprave jednom zavjek, kad sama rasprava – ili politika, ili jezik – postaje metom nasilja.... je li to granica? Je li to trenutak kad više stvarno ne može postati gore?

Prije tek malo više od godinu dana, tadašnja izraelska ministrica vanjskih poslova, Cipi Livni, ponudila je ponešto drugaćiji način gledanja na ovo. Navodi se da je govorči o logici napada svoje vlade na pojas Gaze na izraelskom radiju Rešet Bet rekla sljedeće (izjava je, naravno, bila na hebrejskom i nisam uspio doći do originalnog izvora, ali slijedi nekoliko verzija iz međunarodnih medija):

Rekla je da je napad na Gazu oživio izraelsko “zastrašivanje” militantnih frakcija koje ga napadaju, oslabio Hamasovu sposobnost da ih gađa raketama i “promjenio jednadžbu” između Izraela i tog radicalnog islamskog pokreta koji vlada Gazu. Hamas sad razumije da će Izrael “dovlje” odgovoriti na sve napade, rekla je o “zastrašivanju”. (DPA)

Operacija je bila uspešna: Izrael je “neobuzданo odgovorio” na Hamasovo raketiranje i “dobro je da jesmo”, u intervjuu je izjavila izraelska ministrica vanjskih poslova Cipi Livni. (YNETNEWS)

I najpotpunije:

Hamasu smo dokazali da smo promijenili jednadžbu. Izrael nije zemlja na koju se mogu ispaljivati projektili, a da ne odgovori. To je zemlja koja podivlja kad se gađa njene stanovnike – i to je dobro. (Independent)

U njenim se riječima čuje odjek fraze koju je Dan Haluc, bivši šef stožera Izraelskih obrambenih snaga (IDF), izgovorio u otrilike isto vrijeme, ali objašnjavajući logiku, ako je to uopće logika, libanonskog rata iz 2006. godine: "Vjerovao sam da ako želimo živjeti u ovoj bliskoistočnoj areni ponekad moramo malo 'poludjeti'".

Izjavu Livni mogli bismo analizirati u skladu s paradigmom *javne tajne*, kao, recimo, kad su američki dužnosnici davali ozbiljne javne garancije da "Amerika ne muči", dok su istovremeno na naslovnice novina curili dokumenti u kojima su se hvalili kako su razni više pozicionirani vođe Al-Kaide bili podvrgnuti mučenju vodom ("waterboarding") i nizu drugih "tehnika ispitivanja" koje su očito kršile zabranu mučenja. Livnina vojska, dokumentira Eyal Weizman pažljivo u tekstu o "zakonodavnem ratovanju", kako se potrudila da se operacija u Gazi obavi u skladu s pravilima međunarodnog humanitarnog prava: civilni su bili upozoren preko telefona i SMS-a, prije pravih bombi bacane su lažne (kucanje po krovu), visoko osjetljiva oružja poput bespilotnih letjelica korištena su za precizne napade, tonaza i efekti eksplozije zračnih oružja pažljivo su računati da se minimiziraju kolateralne žrtve, itd. Weizman pita:

Je li moguće da napad na Gazu nije bio sputan ekstenzivnim korištenjem međunarodnog humanitarnog prava, nego da je izvjesna interpretacija i primjena tog prava omogućila [postizanje...] inače nezamislivih razina uništenja? Je li [...] uništenje obavljeno u punoj sprezi sa zakonom? Ako je tako, bi li se protivnici izraelskog nasilja trebali služiti jezikom međunarodnog prava?

To su bitna pitanja i na njih valja odgovoriti, ali ne uzimaju u obzir "divljanje" i način na koji ono komplikira cijeli problem. Poštujemo zakon, i divljamo. Što znači reći to dvoje istodobno? To nije samo kontradikcija ili licemjerje, a nije ni priznanje. To je, mislim, neka vrsta poruke – poruke o mogućnosti i granicama poručivanja, komunikacije ili diskursa. Na djelu je jednadžba, kaže Livni, razmjena ili sustav zamjene: vi napravite ovo, mi ćemo učiniti ono. Postoji logika i izvjesna mjera ako-onda predvidljivosti. Igra ima pravila koja dijele oba sugovornika. No Izrael sad želi "promijeniti jednadžbu", ali ne samo da bi promijenio pravila ili algoritam (nije više ako 2, onda 2, ili 4), nego da bi potpuno poremetio logiku same jednadžbe. "Podiviljati" znači prestati biti smislen, ne sudjelovati više u sustavu diskurzivne razmjene, ne poštovati više pravila ili norme koje čine znakove i signale razumljivima. Diskurs zapravo više ne želi biti razumljiv. Ona možda govori: želimo uništiti taj jednadžbeni dio jednadžbe, a istovremeno nastaviti tretirati uništenje kao poruku. Neće biti poruke, ona u stvari govori, i bolje vam je da shvatite tu poruku. Možemo li s Weizmanom reći da u tom trenutku, "rat više nije jezik, nasilje je lišeno semiotike i cilj mu je samo da neprijatelj kao subjekt nestane"? Kakva je to poruka?

***

Clausewitz u *O ratu* postavlja slavnu tvrdnju da je "rat istinski politički instrument", sredstvo i ništa više, "samo nastavak politike drugim sredstvima", te poslije pita: "Prestaju li politički odnosi između naroda i njihovih vlada kad se diplomatski dopisi više ne razmjenjuju? Nije li rat samo još jedan drugačiji izraz njihovih misli, drugačiji oblik go-

vora ili pisanja? Rat možda zaista ima vlastitu gramatiku, ali ne i vlastitu logiku".

Logika i razlog sukoba stoga su politički... za Clausewitza, politika je esencijalno logika, *logos*, diskurs, raspravljanje ljudi jednih s drugima, razmišljanje i govorenje, razmjena poruka i drugih stvari. Ali postoje različiti načini ili oblici govora, gramatika i retorika koji se mijenjaju u skladu s ciljevima govornika i učinkom koji žele proizvesti kod slušatelja. On ih razumije kao sredstva, alate, oruđa u uspješnom izražavanju misli... a jedno je od njih rat, (jedna od) gramatika politike.

Ova je ideja danas dosegla status zdravorazumskosti – politički akteri koriste nasilje, pa i ratove, kao poteze u igri, kao alate u službi drugih ciljeva. No, očitost te pozicije osporava druga, jednako zdravorazumska ideja – ta da rat u stvari označava slom politike, njen neuspjeh. Kad više ne možemo razgovarati, uključiti se u igru uvjeravanja ili nagovaranja ili čak prijetnji, kad više ne postoji mogućnost daljnje razmjene, kad pregovori puknu, tada slijedi borba. Sili se "prijeđene" kad diplomaciju dođe kraj. Elegantan je primjer te pozicije rečenica koja se u drami Davida Harea o američkoj odluci da ratuju u Iraku, *Stuff Happens*, pripisuje Colinu Powellu:

Powell: Možda zato što sam cijeli život u vojsci nisam impresioniran uporabom si- le. Vidim što je ona zapravo.

Bush: A što je?

Powell: Neuspjeh.

U ovom smislu, početak rata označava granicu nakon koje politika prestaje. Razgovor nije uspio, nema više razmjene, i radije nego da uvjeravam svoje protivnike, sad ih želim ubiti. Ne želim njihovo slaganje, nego njihovu predaju. Stoga bi rat ili nasilje bili čista prisila, pretvaranje drugoga iz subjekta u objekt.

Što ako su obje pozicije točne? U obje tvrdnje *ima* nešto istine, ali prilično su ne-pomirljive. Granica između politike i nasilja, između jezika i rata, istovremeno se čini i potrebnom i nemogućom. Ova bi neodredivost mogla biti definirajuće obilježje situacije. Rat bi tada bio i nastavak politike u nasilju, i njezina propast, kolaps, napuštanje. Rat bi tada bio vrsta diskursa koji konstantno nepredvidljivo prijeti da će postati napadom na sam diskurs – a nedostaju nam pouzdani alati da detektiramo kad se to točno događa – i u svakom je trenutku on to već mogao postati. Drugim riječima, nikad ne možemo biti posve sigurni može li zapravo biti gore...

***

Dan nakon napada 11. rujna 2001., Saskia Sassen u *Guardianu* ih je nazvala (to je bio i naslov članka) "porukom s globalnog Juga". Nije se libila interpretirati događaje, specificirati njihovo značenje te ih i protumačiti kao prvenstveno semiotički ili komunikacijski projekt, kao poruku ili čak metaporuku. Ali bila je još konkretnija. Koristeći riječi koje su otada mnogo puta citirane, napisala je da su napadi dokaz kraha u komunikaciji ili "problema s prevodenjem", problema koji je ova-kо faktično i praktično riješen:

Dio je izazova prepoznati povezanost oblika nasilja koji nam se ne čine povezanim ili ih ni ne smatramo oblicima nasilja. Bolujemo od problema s prevodenjem. Jezik siromaštva i bijede nejasan je i neugodan. Jezik jučerašnjih napada je jasan. [...] Možda mislimo da dug i sve veće siromaštvo na Jugu nemaju veze s nasi-ljem u New Yorku i Washingtonu. Ali imaju. Napadi su jezik zadnje šanse: potlačeni i proganjani koristili su mnoge jezike da dopru do nas, ali čini se da nismo bili sposobni prevesti njihovo značenje. Pa je nekolicina preuzeila na sebe odgovornost da govori jezikom kojem ne treba prijevod [podcrtao T.K.]

David Rieff nazvao je njenu tvrdnju "vježbom iz izopačene racionalizacije" (salon.com) i nije bio sasvim u krivu. Vodstvo Al-Kaide nije odmah preuzealo odgovornost za 11. rujan – niti za 7. srpanj u Londonu ili 3. ožujak u Madridu – ali kasnije jest, i u njihovom se tadašnjem objašnjenju napada isticala ponovna uspostava islamskog kalifata, a ne prevladavanje siromaštva i bijede. No neposredno nakon napada, u vremenu između čina i priznanja, gomilale su se izjave poput ove Saskije Sassen, kao i neke vrlo različite.

Jednu od drugačijih dao je Michael Ignatjeff tri tjedna kasnije, također u *Guardianu*, pišući da napade ne možemo smjestiti u domenu "politike".

Nije bilo zahtjeva, a neće ih ni biti. Nitko nije preuzeo političku odgovornost za čin, i nitko nikad niti neće. To je djelo počinjeno bez ikakvih očekivanja o postizanju političkih ciljeva [...]. To s čim smo suočeni apokaliptični je nihilizam. Zbog nihilizma njihovih sredstava – indiferentnosti spram ljudskih žrtava – njihova djela ispadaju ne samo iz sfere politike, nego i iz sfere samoga rata. Apokaliptična priroda njihovih ciljeva absurdnim čini vjerovanje da iza njih stoji ikakvi politički zahtjevi. Oni želesu transformaciju nepopravljivo grešnog i nepravednog svijeta. Teror ne izražava politiku, nego metafiziku, žudnju da se vremenu i povijesti prida ultimativno značenje putem vječno eskalirajućih činova nasilja koji kulminiraju konačnom bitkom između dobra i zla. Ljudi koji služe tako uzvišenim ciljevima ne zanima obična politika.

Ovdje se implicira interpretacija politike koja je vidi kao racionalan pothvat, kao strukturiranu konfrontaciju ili razgovor usmjerenu ka kompromisu ili pomirbi, kao izmjenu zahtjeva i pregovore o rješenjima. Postoji nešto očito privlačno u takvoj definiciji i nešto, vjerujem, točno u tvrdnji da su ti činovi bili usmjereni protiv politike, a ne da su joj pri-padali. (Što bi poziciju Sassenove činilo opasno netočnom.) Ali pomalo je i nerealna ta želja da se politiku zaštiti od iracionalnosti i uvjeravanja, da se zaštiti monopol države nad legitimnim nasiljem, i naslućuje se obuhvatniji stav da nasilje treba i mora biti strogo odijeljeno od politike, osim kao oruđe provođenja zakona, te da bi, štoviše, apsolute vrijednosti koje proizvode nepomirljive ili nepopravljive razlike (ono što naziva me-

Ako tu uopće možemo govoriti o nekoj „osobnoj odgovornosti“, onda bi ona bila nastaviti govoriti, ne slagati se, i inzistirati na prevodenju, na što je više jezika moguće

tafizikom) možda bilo ispravno isključiti iz politike.

No lako se možemo zapitati, a i trebamo: čemu nam služi politika nego da se bavi ne-pomirljivim, metafizikom, identitetima, identifikacijama, vrijednostima za koje su ljudi spremni žrtvovati živote, slobode i čast?

To, zapravo, možemo gledati kao strukturalnu ili konstitutivnu kontradikciju u srcu onog demokratskog političkog diskursa koji se služi retorikom ljudskih prava. S jedne strane, *des droits de l'homme* označavaju svjet bez Boga, bez apsoluta, bez ikakvog vanjskog autoriteta iznad nas ljudi – a stoga i nužnost diskursa, međusobnog razgovora i odlučivanja o tome tko smo 'mi', a tko 'drugi' i što to znači biti jedan od nas. Bez deklaracija, tvrdnji, odgovora, razmjena i prego-vora ljudska prava ne postoje. S druge strane, što su ljudska prava ako ne ono apsolutno nepodložno pregovorima, srž, oni zadani, fundamentalni elementi i vrijednosti koji nas čine onime što jesmo, zahtjevi oko kojih ne činimo kompromise i za koje smo se spremni boriti, radi sebe i radi drugih? Ne možemo pobjeći od te dileme...

U svakom slučaju, da se vratimo na Sassenovu, san o jasnom, univerzalnom jeziku, jeziku koji može izbjegići ili prevladati i razlike među jezicima i unutarnje nejasnoće posredovanja ili označavanja, star je san i dolazi u mnogim oblicima. Nekad su ti snovi banalni – film (ili glazba, ili cvijeće) univerzalan je jezik – a nekad sentimentalni – jezikom srca svatko govori. Često su teološki, i pojavljuju se kao nostalgična žudnja za povratkom u vrijeme prije rušenja Babilona ili milenari-stički san o konačnom ujedinjenju. Ali ponekad, i tada je, naravno, zanimljivije, bivaju nasilni.

Sjetimo se sjajne priče Rolanda Barthesa o drvosječi, koja uspijeva cijeli jedan žanr jezika definirati kao "politički":

Da sam drvosječa i da moram imenovati stablo koje obaram [j'abats], kakav god bio oblik moje rečenice, govorim stablo, ne govorim o stablu. To znači da je moja upotreba jezika operativna, vezana uz svoj predmet na prijelazan način: između stabla i mene nema ničega drugog osim mojega rada, to jest čina. To je politički jezik i on mi prirodu predstavlja samo utoliko što će je preobraziti, to je jezična djelatnost kojom ja predmet *činim*: stablo za mene nije slika, ono je jednostavno značenje mojega čina. No ako nisam drvosječa, više ne mogu govoriti stablo, mogu samo govoriti o njemu.⁰¹

Gоворити: пријезни глагол, могли бисмо рећи... ако сте дрвосјеча или неки други агент промјене. Језик је онда чин, без посредovanja или слике, који врши непосредну преобразбу, и стога је политика: то је Barthesово rezoniranje. Мало је збунjujuће: ако говорим и ако се мој говор поклапа с мојим дјелovanjem, ако "презентира" (умјесто да представља), као "слика" или као нешто на што се referira) објект мого дјелovanja све dok ја дјелујем да бих преобразио тај објект, тада је то "политички" говор, односно "дјелотворан" језик. Barthes од тога ради дефиницију: политичко је дјелотворно, активно, трансформативно, деструктивно.

On ne tvrdi da "govoriti stablo" to stablo zapravo obara, niti da je to potrebno da bi ga se oborilo, nego само da кориштење jezika na određen način od strane određenih govornika može prevladati udaljenost reprezentacije. Drugi – teoretičari performativnosti, od J. L. Austina preko de Mana i Derrida do Judith Butler i ostalih – су razmisljali о неким oblicima jezika samog као operativnim.

Barthes ne govori niti o jeziku koji je *put* nasilja, o nekom figurativnom "nasilju jezika". On razlikuje različite vrste jezika, različite govornike i kontekste, i izolira određeni oblik govora koji, kada se podudara s vanjskim djeđovanjem ("Da ... moram imenovati stablo koje obaram") i sam djeđuje, nasilno. "Djeđovanje" ovde zapravo znači radikalno brisanje udaljenosti, posredovanja, referiranja, reprezentacije – kolaps svake udaljenosti između jezika i objekta, eliminaciju svake hermeneutičke ili interpretativne dimenzije.

Sassenova s Barthesom dijeli izvjesnu fascinaciju savladavanjem nejasnosti, neizravnosti ili diverzija jezika, i poput njega misli da nasilje ili sila mogu obaviti posao razjašnjavanja i razbistruvanja.

Ova tvrdnja, ili želja, više nego slučajno podsjeća na niz teorema o sili kao jeziku. Često se kaže da ovaj ili onaj neprijatelj "razumije samo jezik sile", iako se politički ciljevi i implikacije uvelike razlikuju, ta tvrdnja ima dosljednu logiku: ne da je jezik sila, nego da je sila (nekakav) jezik, i to ne bilo kakav jezik. To je jezik koji rješava problem koji se čini svojstvenim za sve lingvističko: krah, neizravnost, nesporazum, lutanje.

Ta tvrdnja uglavnom svjedoči o onome što se predstavlja kao problem čitatelja, tumača ili slušatelja. On ili ona ne razumije: "koliko god strpljivo i koliko god puta objasnjavali nešto, on ili ona i dalje ne shvaća. Možda je problem u jeziku koji koristimo. Želimo prenijeti poruku, ali ona nije primljena". Politički vođe često to tvrde za svoje suparnike, da razumiju samo jezik sile. Naglasak ovde ostaje na čitljivosti ili komunikacijskoj moći izgovorenog, a nasilje je predstavljeno kao u kontinuitetu s diskursom.

Tako je otprilike Strobe Talbott, dužnosnik američkog State Departmenta, opisao zračni napad NATO-a nad Kosovom 1999. godine, baš kad se taj napad bližio kraju: "Mislim da je započinjanjem četiri ratova u regiji u osam godina Milošević pokazao da govoriti jezikom sile i razumije jezik sile, i NATO sada njemu govori upravo jezikom sile. Ali vjerujemo da istodobno možemo nastaviti i s diplomacijom pa to i činimo".

Ovdje ta fraza znači da taj jezik – za razliku od običnog, diplomatskog, političkog jezika – primatelj može razumjeti, i doista hoće, i on stoga djeđuje tako da obavlja ono što se u semiotici zove "dvostrukim kodiranjem". Kažemo to koristeći jedan kod, politički, a onda drugi, vojni.

No jesu li to naprosto dva različita, paralelna jezika? U pitanju je nešto više od govorjenja (jedinim) jezikom onog drugog. Ta fraza želi izraziti nešto značajnije: to da jezik sile aktivno i uspešno prenosi svoju poruku, nameće svoje značenje, ako to možemo tako nazvati, svoje značenje ili svoj učinak, bez posredovanja, analize, interpretacije ili ikakvog prolaska kroz kodiranje i dekodiranje. Učinkovit je: on grabi i transformira svog slušatelja, upravo time što ne govor. Ne ostavlja prostora dvomislenosti, pomutnji, nesporazumu; drugim riječima, uopće ne ostavlja mjesta za druge, za ikakav hod, za razmjenu, za odgode i smjene dijaloga ili razgovora. Ne ostavljujući prostor za interpretaciju, čini se da ne ostavlja ni prostor za značenje. Hermeneutički ili kognitivni aspekti jezika gube se u prijenosu i ostaje samo sila – ili samo prijenos. Na neki način ta figura jasno i glasno ne ostavlja mjesta: ne ostavlja prostor za razmjenu, za devijaciju, niti vrijeme; ništa se ne razvija i nema odgađanja; ona teži čistom prezantu, prezentaciji čina i činjenice, *fait accompli*.

Kako prevoditi jezik koji u sebi nosi mogućnost da se sam izbriše, diskurs koji – kad eskalira – teži apsolutu, eliminaciji svojih govornika ili čak sebe, postajući divlji, lud,

neobuzdan? Na to je pitanje teško odgovoriti i za prevođenje sigurno nema nikakvih pravilnika. Ne postoje ni jasne smjernice o tome treba li prevođenje stati i kada prevođenje treba stati – a u pogrešnom se tumačenju razarajuće geste kao diskurzivne ili političke svakako krije etički rizik. Nije lako znati kada ne može postati gore, a možda nije ni moguće, no postoje li uopće išta važnije, posebice ako nam je politika draža od nasilja?

No možemo biti sigurni da je svakom jeziku potreban prijevod, čak i jeziku sile. Ako mu ne treba prijevod, nije jezik. Jacques Rancière je rekao da je prevođenje – radikalno prevođenje, aktivan odnos između i unutar jezika, a ne pokušaj da se sam jezik prevlada – događaj koji bismo zapravo trebali nazivati politikom. Neslaganje, nesporazum, *mésentente*, nepodudarajući objekti na koje se referira među govornicima za njega su različita imena za političko iskustvo kao takvo: ni prisilni konsenzus, niti uništenje političke pozornice, već njena aktivna dekonstrukcija i transformacija.

Ispostavlja se da telos konsenzusa, slaganja ili savršenog razumijevanja dijeli i neki liberalni i neki teroristi, i pomoću njega potajno ili ne tako potajno zamisljavaju svijet u kojem i politika i jezik mogu biti transcendirani, bilo univerzalnošću ljudskih prava, jednostranim nametanjem ili jednostavnim nestankom nejasnosti, odgoda, razlika, neslaganja i nerazumijevanja, sve do jasnoće i izravnosti govora koji sam sebe briše. To bi bila dobra definicija (barem nekih vrsta) rata ili nasilja. Ako tu uopće možemo govoriti o nekoj "osobnoj odgovornosti", onda bi ona bila nastaviti govoriti, ne slagati se, i inzistirati na prevođenju, na što je više jezika moguće.

[PREVELA LANA PUKANIĆ]

**Dok je god
eskalacija
moguća, dokle
god veće
uništenje još
može uslijediti,
dotle postoji i
mogućnost**

01 Roland Barthes: "Mit na ljevcima", u: *Mitologije*, prev. Mornara Čale, Naklada Pelago, Zagreb, 2009, str. 171

Aryeh Neier

Pomažući Balkanu da prezivi desetljeće rata

Mreža fondacija Otvoreno društvo nikad humanitarnu pomoć nije stavila u središte naše misije. Pa ipak, kada bismo odlučili da je najbolji način promocije vlastite misije razvoja otvorenih društava upravo pružiti takvu pomoć. To je bio slučaj na Zapadnom Balkanu ranih 1990-ih. George Soros je 1992. osigurao 50 milijuna dolara za humanitarnu pomoć žrtvama rata koji je tada bio u tijeku u Bosni i Hercegovini. Imao je dvije namjere: kao prvo, želio je pomoći onima koji su pretrpjeli zločine počinjene u ime "etničkog čišćenja". Kao drugo, smatrao je kako će osiguravanje financija dovesti nevladine organizacije za pružanje humanitarne pomoći u Bosnu i kako će njihovo osoblje tako svjedočiti zločinima koji se događaju i informirati svijet o tome. Pod vodstvom odbora sastavljenog od pet članova povezanih

s Mrežom fondacija Otvoreno društvo 36 milijuna dolara dodijeljeno je agenciji Ujedinjenih naroda za pomoć izbjeglicama (UNHCR) da ih raspodijele nevladim humanitarnim organizacijama; 2 milijuna dolara otišla su Međunarodnom odboru Crvenog križa; 2 milijuna otišla su Human Rights Watch-u da ih raspodijeli organizacijama za zaštitu ljudskih prava koje su izvještavale o ratu; a 10 milijuna potrošile su naše fondacije u regiji, uglavnom za dobavljanje lijekova i medicinske opreme.

Značajan dio financiranja doniran preko UNHCR-a otišao je projektima u Bosni i Hercegovini koje je smislio i kojima je upravljao jedan izuzetan Amerikanac, Fred Cuny, djelujući pod pokroviteljstvom Međunarodnog odbora za spašavanje (International Rescue Committee), a koje je tamo provodila naša fondacija. Vidjevši da su u okupiranom Sarajevu mnogi stradali od snajperske vatre dok su donosili vodu s nekoliko gradskih izvora, Cuny je za grad kreirao novi sustav opskrbe vodom. Projektirao je 200 metara dug sustav za filtriranje koji je pročišćavao riječnu vodu, a konstruirao ga je u starom cestovnom tunelu pod brdom tik uz rijeku. Brdo nad tunelom štitilo je sustav od granatiranja vojske bosanskih Srba koja je, pod komandom Radovana Karadžića i Ratka Mladića, opsjedala grad. Sustav za filtriranje je u dugim uskim dijelovima izradila tvrtka u Teksasu, Cunyjevoj rođnoj državi, a dopremljen je u Sarajevo zračnim konvojima UNHCR-a.

Jedan drugi projekt oblikovan je kako bi se stanovnici Sarajeva mogli grijati tijekom ljute bosanske zime, a omogućio im je i da kuju. Sarajevo ima pristup zemnom plinu cjevovodima (iz Rusije, preko Ukrajine, Mađarske i Srbije), no prije rata svega je nekih 10 posto stanovnika u svojim kućanstvima imalo priključak na plin. Cuny je zračnim konvojima doveo plastične cijevi u Sarajevo, a on i fondacija su regrutirali 15.000 građana da iskopaju rovove za polaganje cijevi. Na posljeku, projekt je na plin spojio oko 60 posto stanovnika. Cuny je projektirao malu prenosivu grijalicu koja se mogla proizvesti u Sarajevu kako bi se plin iskoristio za zagrijavanje soba. Kad bi se okrenuo na bok, uređaj se mogao koristiti za kuhanje. Fondacija Otvoreno društvo u Bosni i Hercegovini je stanovnicima Sarajeva distribuirala i sje-

me tako da su mogli uzbuditi povrće na terasama, u dvorištima i u parkovima. Sljedeći projekt povećao je pak gradsku opskrbu električnom energijom za oko 30 posto.

Fred Cuny je tragično ubijen 1995. dok je organizirao misiju humanitarne pomoći za Mrežu fondacija Otvoreno društvo u Čečeniji. Objavljeni su brojni izvještaji o tome kako je umro i tko ga je ubio, ali svi oni sadrže određene spekulacije. Ne možemo sa sigurnošću reći kako je umro, ali možemo reći da je, koristeći fondove za humanitarnu pomoć koje je osigurao George Soros, pomogao da se grad Sarajevo i većina njegovih stanovnika održi na životu u ratu u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995.

Mreža fondacija Otvoreno društvo je u značajnoj mjeri financirala i humanitarnu pomoć u Srbiji. Tijekom rata u Bosni, Srbija je bila podvrgnuta međunarodnim sankcijama. Nažalost, jedna od posljedica bila je ozbiljna neslašica farmaceutske i druge medicinske robe. Mreža fondacija organizirala je program kako bi se utvrdilo koje neslašice predstavljaju posebnu prijetnju i onda nabavila tu potrebnu robu, uglavnom u Sjedinjenim Državama, i poslala je u Srbiju. Ovaj je program iziskivao opsežne pregovore s Ministarstvom financija SAD-a kako bi se osigurale dozvole za isporuku robe koja ne bi trebala biti podložna sankcijama. Organizirali smo i značajnu humanitarnu pomoć u Srbiji za Srbe s područja bivše Krajine u Hrvatskoj koje je Hrvatska vojska protjerala u ljetu 1995. Također, fondacija u Srbiji je organizirala ljetne kampove za djecu izbjeglica i prognanika.

Tijekom rata u Bosni Mreža fondacija Otvoreno društvo organizirala je projekte humanitarne pomoći u Makedoniji i Hrvatskoj, koji su obuhvaćali medicinsku robu, opremu i ambulantna kola, potporu centrima za traumu te edukacijske usluge za djecu izbjeglice. Podupirali smo i programe humanitarne pomoći za bosanske izbjeglice u Sloveniji.

Mreža fondacija Otvoreno društvo pokrenula je novi krug projekata humanitarne pomoći u regiji kad je Slobodan Milošević pokrenuo rat na Kosovu 1998. i kad je NATO intervenirao u taj rat 1999. U tom razdoblju je srpska vojska s Kosova protjerala više od milijun ljudi, većinom na istok u Makedoniju i na zapad u Albaniju. Uz pomaganje izbjeglicama osigurali smo podršku i nakon njihovog povratka na Kosovo nakon rata.

Inače, Mreža fondacija Otvoreno društvo pružila je humanitarnu pomoć u mnogim zemljama nakon prirodnih katastrofa i katastrofa koje je prouzročila ljudska ruka. Međutim, sve do danas, najveća količina takve pomoći, i mjesto gdje je pomoć najviše značila bilo je u zemljama bivše Jugoslavije tijekom ratova 1990-ih.

[PREVELA VESNA VUKOVIĆ]

* kako bi svečano obilježila 20-godišnjicu djelovanja u zemljama bivše Jugoslavije, Mreža fondacija Otvoreno društvo objavila je izvještaj, "Building Open Society in the Western Balkans" (Gradeći otvorena društva na Zapadnom Balkanu), koji obuhvaća povijesni pregled, istaknute momente fondacijskog djelovanja i eseje o ključnim pitanjima, uključujući i ovaj iz pera predsjednika Mreže fondacija.

<http://blog.soros.org/2011/10/helping-the-balkans-survive-a-decade-of-war/>

BOSNA, Sarajevo, 1993. Djeca tegle vodu u Kranjčevićevoj ulici.

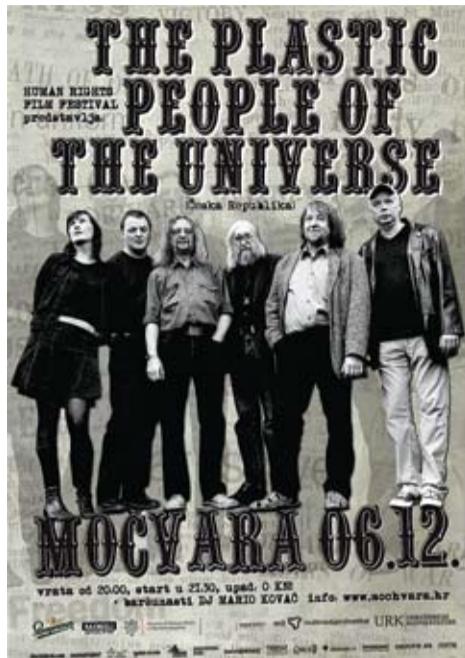

THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE

ČEŠKA REPUBLIKA

Legendarni američki dramski pisac Tom Stoppard za njih je rekao: "The Plastic People of the Universe" su bend koji je srušio komunizam u Češkoslovačkoj!", a potaknut njihovim učestalim hapšenjima od strane represivnog policijskog aparata Vaclav Havel je u siječnju 1977. sa skupinom intelektualaca sastavio jednu od najpoznatijih peticija za ljudska prava "Povelja 77" koja se smatra neformalnim začetkom pokreta koji se pretvorio u Baršunastu revoluciju.

Osnovani 1968. godine u Pragu, članovi benda su se nazvali po pjesmi Franka Zappa "Plastic People", a osim njega, na njihov zvuk je ponajviše uticala fasciniranost bendom The Velvet Underground. Danas uživo slušati "The Plastic People of the Universe", s više od 40 godina iskustva, je kao ući u neku neobičnu vremensku kapsulu i proživjeti ponovo sve ono što volimo kada se sjetimo šezdesetih godina dvadesetog stoljeća: ideale mira, rock'n'rolla i nesputane slobode!

FIGLI DI MADRE IGNOTA

ITALIJA

Povodom dočeka Međunarodnog dana ljudskih prava Amnesty International Hrvatske i HRFF predstavljaju jedan od omiljenijih bendova zagrebačke publike, naše stare znance i razveseljivače iz Milana koji po nebrojeni put dolaze pokoriti Močvaru i svoje fane! Za one koji ne znaju Figli Di Madre Ignota ili "Sinovi nepozнате majke" je jedan od najsimpatičnijih bendova, a sviraju temperamentni ska začinjen balkan ritmovima, ugođajem šansona, surfom i drugim retro elementima. Dok ih neki pokušavaju definirati kao klezmer-polka-ska-swamp-o-billy bend, drugi ih opisuju i ovako: patchanka, maccaroni swing, rumba, mambo, ska i rocksteady miks. Na koncertu čete se, ujedno, moći uključiti u aktivnosti Amnesty Internationala Hrvatske u korist pojedinaca diljem svijeta čija se ljudska prava krše.

Filmski

SRI, 30.11. 19:00 [KINO TUŠKANAC] /
SUB, 10.12. 21:00 [DOKUKINO CROATIA]

Jedna žena – jedan vek

REŽIJA: Želimir Žilnik
GODINA: 2011
ZEMLJA: Srbija
TRAJANJE: 100'

Žilnikov film *Jedna žena – jedan vek* na principima iskaza, intervjuja i rekonstrukcije, a kroz životnu priču danas 99-godišnje Dragice Srzentić, osvjetljava niz značajnih dogadaja i osoba vezanih za jugoslavensku povijest prije i poslije Drugog svjetskog rata. Kroz sliku jednog stoljeća života žene-heroja (koja je, između ostalog, 1948. godine osobno odnijela Staljinu u Moskvu čuveno Titovo "ne"), otvaraju se rijetko spominjani segmenti jugoslavenskih intelektualnih i ideoloških labirinata. [Na zagrebačkoj premjeri u kinu Tuškanac prisustvuju Želimir Žilnik i Dragica Srzentić]

SUB, 03.12. 19:00 [KINO SLOBODA] /
PON, 05.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
PON, 12.12. 17:00 [ART-KINO CROATIA]

Nasamareni ste!

REŽIJA: Anthony Baxter
GODINA: 2011
ZEMLJA: UK
TRAJANJE: 95'
TITLOVI: hrvatski
NAGRADA: Hamptons Film Festival, 2011 – Nagrada Socijalna pravda / Denver Film Festival, 2011 – najbolji dokumentarni film / Sheffield Doc/Fest, 2011 – Sheffield Green Award

Film otvaranja ovogodišnjeg HRFF-a od svoje premijere izaziva golemu pažnju kao novo poglavje u priči o borbi aktivističkih Davida protiv kapitalističkog Golijata. Polazne postavke su jednostavne: Škotska je postobjina golfa, a Donald Trump jedan od najpoznatijih svjetskih *developera* i ikona suvremenog kapitalizma koji u škotskim dinama želi izgraditi ogromni golf-rezort. Lokalno se stanovništvo buni, a redatelj Anthony Baxter iz prve ruke prati njihovu višegodišnju borbu i sam u jednom trenutku postaje meta policijskog nasilja. [Anthony Baxter će prisustovati projekcijama u Dubrovniku i Zagrebu]

program

PON, 05.12. 22:00 [KINO EUROPA]

Black Power Mixtape 1967-1975

REŽIJA: Göran Hugo Olsson
GODINA: 2011
ZEMLJA: Švedska
TRAJANJE: 92'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADE: Sundance Film Festival, 2011 – nagrada World Cinema Documentary Editing / British Film Institute, 2011 – Grierson Award

Kakav je bio pogled iz jedne europske države blagostanja na emancipacijske pokrete u SAD-u 1960-ih i 1970-ih? Redatelj Göran Olsson je napravio fascinantni kolaž (mixtape) iz arhiva švedskih medija tog doba koji su pratile nastanak i sudbinu Black Power pokreta, kao militantnog nastavka crnačke borbe za civilna i socijalna prava. Olsson se nije trudio sastaviti homogeni narativ, već je to prevratničko doba predstavio pomalo kaotično – kakvo je ono uostalom i bilo: ispunjeno velikim idejama i običnim ljudima, svakodnevnim grijesima i povijesnim govorima.

UTO, 06.12. 18:00 [KINO EUROPA] /
ČET, 08.12. 19:00 [DOKUKINO CROATIA]

Ukradena zemlja

REŽIJA: Margarita Martinez & Miguel Salazar
GODINA: 2009
ZEMLJA: Kolumbija
TRAJANJE: 85'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADA: Havana Film Festival, 2011 – najbolji dokumentarni film

Za narod Nasa u južnoj Kolumbiji, zemlja je "Majka Zemlja". Od vremena španjolskih konkvistadora do današnjih multinacionalki, Nase su permanentno obespljavani i izmještani s njihove zemlje. Krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća našli su se između kolumbijske vojske i revolucionarne gerile i otpočeli su s otprom. *Ukradena zemlja* govori o toj borbi, od simboličkog dana u prosincu 1991., kada je više desetaka pripadnika naroda masakrirano u "vojno-redarstvenoj akciji" kolumbijskih snaga do današnjih dana kada su Nase, pokušavajući sačuvati svoj način života, blokirali Panamerički autoput.

UTO, 06.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
UTO 13.12. 19:00 [ART-KINO CROATIA]

Tomboy

REŽIJA: Céline Sciamma
GODINA: 2011
ZEMLJA: Francuska
TRAJANJE: 81'
ULOGE: Zoé Héran, Malonn Lévana, Jeanne Disson
TITLOVI: hrvatski
NAGRADE: Berlin Film Festival, 2011 – Teddy / San Francisco Lesbian & Gay Film Festival, 2011 – nagrada publike / Torino Gay & Lesbian Film Festival, 2011 – najbolji film

dealno bi bilo pogledati *Tomboy*-a bez da mu znamo naslov, bez informacije da je film osvojio nagradu Teddy za filmove s LGBT-tematikom na Berlinskom festivalu... da se jednostavno "desi", baš kao što redateljica Céline Sciamma govori o priči filma: "Ne radi se o izboru, nečemu što je smisljeno ili planirano. Jednostavno se desilo." A desilo se da se devetogodišnja djevojčica, nakon što se s obitelji preselila u novu sredinu pri upoznavanju s vršnjacima predstavila kao dječak...

UTO, 06.12. 22:00 [KINO EUROPA] /
UTO, 13.12. 21:00 [ART-KINO CROATIA]

Bolest spavanja

REŽIJA: Ulrich Köhler
GODINA: 2011
ZEMLJA: Njemačka, Francuska, Nizozemska
TRAJANJE: 91'
ULOGE: Pierre Bokma, Jean-Christophe Folly, Jenny Schily
TITLOVI: hrvatski, francuski
NAGRADA: Berlin Film Festival, 2011 – Srebrni medvjed za najbolju režiju

Slično filmu *White Material* Claire Denis kojeg smo na festivalu prikazali prije 2 godine, *Bolest spavanja* je film o ljubavi prema Africi. Njemački doktor-humanitarac nakon godina života izvan Europe više se ne želi vratiti "doma" na Sjever, jer se tamo više ne može uklopiti. Obuzela ga je neka čudna duševna grozница, i liječnik će napraviti sve – pak čak izmislići i epidemiju – samo da ostane u Africi. Ulrich Köhler, uz Christiana Petzolda i Angelu Schanelec, najistaknutiji suvremeni njemački filmaš snimio je film o paradoksima ljubavi i humanitarizma, bez podilaženja kolonizirajućoj egzotici.

SRI, 07.12. 18:00 [KINO EUROPA] /
SUB, 10.12. 17:00 [DOKUKINO CROATIA] /
ČET, 15.12. 17:00 [ART-KINO CROATIA]

Seljačka utopija

REŽIJA: Uruphong Raksasad
GODINA: 2009
ZEMLJA: Tajland
TRAJANJE: 122'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADA: Nagrada UNESCO-a, 2009 / Godišnje nagrade Tajlandskog filmskog saveza, 2011 – najbolja režija i najbolja kamera

Bez i trunke propovijedanja, čak i bez direktno verbalizirane oštре kritike obilježava većina suvremenih dokumentarača o industriji hrane, *Seljačka utopija* će vas svojom ustrajnom staloženošću i gotovo stoičkim mirom natjerati da zažudite za izgubljenom povezanošću s procesom proizvodnje hrane, zamrzite sve one sile koje ugrožavaju opstanak takvih mesta, zažalite zbog upada vodenog bivola na rižino polje i zapitate se, makar za trenutak, da li je zaista nužno da nas nakon izlaska iz kina dočekaju svjetla najbližeg restorana brze, genetički modificirane hrane.

SRI, 07.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
SRI, 14.12. 21:30 [ART-KINO CROATIA]

Pismo ocu

REŽIJA: Srđan Keča
GODINA: 2011
ZEMLJA: Srbija, UK
TRAJANJE: 48'
TITLOVI: engleski
NAGRADA I NOMINACIJE: Dokufest, 2011 – najbolji balkanski dokumentarni film / Silver Eye, 2011 – nominacija

"**H**ej tata, umro si iznenada." Redatelj, pokušavajući shvatiti način na koji je njegov otac izabrao da umre, otvara nekoliko kutija – sve što je preostalo za ocem. Zaboravljene fotografije, pisma i kućni video snimci vraćaju film u Jugoslaviju sedamdesetih godina, kada su redateljevi roditelji započeli svoju vezu. Ali putovanje kroz godine koje su prošle, članove porodice, stare prijatelje i mješta, otkriva zaostale užase ratova na Balkanu, koji i dalje razdvajaju ljudе i porodice. Film koji na najneposredniji način preispituje individualnu odgovornost običnih ljudi zatečenih u vihoru rata.

SRI, 07.12. 21:00 [KINO EUROPA] /
SRI, 14.12. 19:00 [ART-KINO CROATIA]

Palazzo delle Aquile

REŽIJA: Stefano Savona, Alessia Porto, Ester Sparatore
GODINA: 2011
ZEMLJA: Francuska, Italija
TRAJANJE: 128'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADA: Cinéma du Réel, 2011 – najbolja režija /
Buenos Aires Film Festival, 2011 – Nagrada za
ljudska prava

Besprizorni "ružni, prljavi i zli" na dva tjedna okupiraju gradsku vijećnicu u Palermu i zahtjevaju da im lokalna vlast osigura smještaj. Bili to socijalni stanovi ili vile oduzete mafijašima. Film prati borbu dvadeset obitelji beskućnika u žrvnu politike, gdje će se i oni dobronamerni na kraju okrenuti protiv ljudi koji u njihovim očima predstavljaju samo problem, i gdje su legitimi zahtjevi samo sredstvo za beskonačne političke igrice.

ČET, 08.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
PET, 08.12. 19:00 [DOKUKINO CROATIA] /
ČET, 15.12. 19:00 [ART-KINO CROATIA]

Moj bosonogi prijatelj

REŽIJA: Lee Seong-gyou
GODINA: 2010
ZEMLJA: Južna Koreja, Indija
TRAJANJE: 90'
TITLOVI: hrvatski, engleski

Prestani snimati, prestani snimati, do sta mi je!" moli Shallim, 55-godišnji vozač rikše u uvodnim scenama filma, što će se, mnogostruko nabijenije emocijama i s bitno drugačijim, daleko gorčim okusom nakon što odgledamo njegovu priču, ponoviti na kraju filma. Prikolom iz jedne od najsromičnijih indijskih pokrajina, Bihara, Shallim je jedan od nebrojenih vozača rikši koji svakodnevno, više od 35 godina prevozi ljude i robu u metežu ulica azijskog megalopolisa. Na tome putu mu se desetak godina pridružio mladi korejski autor Lee Seong-gyou, što je rezultiralo možda neobičnim, ali iskrenim i dubokim prijateljstvom.

PET, 09.12. 18:00 [KINO EUROPA] /
PET, 16.12. 19:00 [ART-KINO CROATIA]

Ako i jedno stablo padne: priča o Fronti za oslobodenje Zemlje

REŽIJA: Marshall Curry
GODINA: 2011
ZEMLJA: SAD, UK
TRAJANJE: 85'
TITLOVI: hrvatski
NAGRADA: Sundance Film Festival, 2011 – najbolja montaža u dokumentarnom filmu / Nashville Film Festival, 2011 – najbolji dugometražni dokumentarni film / Miami Film Festival, 2011 – velika nagrada žirija, kategorija doc

Koliko daleko smo spremni ići u borbi za ekološko očuvanje Zemlje? Marshall Curry donosi nesvakidašnji prikaz radikalne ekološke aktivističke skupine koju je FBI nazvao 'najvećom američkom terorističkom prijetnjom'. Kroz priču o transformaciji jednog člana Fronte, Daniela McGowana, film dokumentira nevjerojatnu priču o usponu i padu ove organizacije u periodu od 1995. do rane 2001. kad su se ekološki aktivisti borili sa kompanijama uključenim u drvnu industriju. Ovo je film o idealima i izdaji.

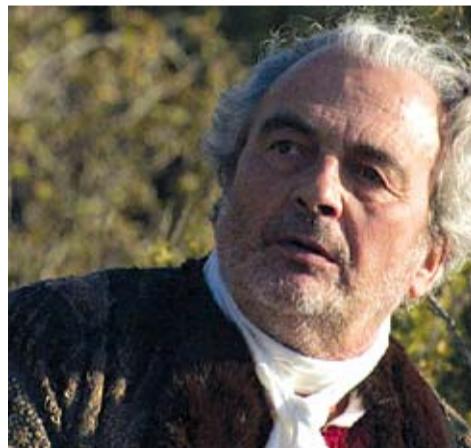

ČET, 08.12. 18:00 [KINO EUROPA] /
SRI, 14.12. 17:00 [ART-KINO CROATIA]

Sunčev sustav

REŽIJA: Thomas Heise
GODINA: 2011
ZEMLJA: Njemačka, Argentina
TRAJANJE: 100'

Na prošlogodišnjem HRFF-u smo prikazali Heiseov *Materijal*, film o zadnjim mometima Istočne Njemačke i prelasku u jedno drukčije društveno uređenje. *Sunčev sustav* je pak film o odumiranju života na selu, što na kraju rezultira prelaskom iz sela u grad, gdje će i najgori slum biti bolji od dotadašnjeg života na zemlji. Film o gorućem globalnom problemu koji, imajući povjerenja u snagu slike, odustaje od komentara.

ČET, 08.12. 22:00 [KINO EUROPA] /
ČET, 15.12. 21:00 [ART-KINO CROATIA]

Mandrinove pjesme

REŽIJA: Rabah Ameur-Zaïmeche
GODINA: 2011
ZEMLJA: Francuska
TRAJANJE: 97'
ULOGE: Rabah Ameur-Zaïmeche, Hippolyte Girardot, Jacques Nolot, Jean-Luc Nancy
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADA: Locarno, 2011 – nagrada Jean Vigo za režiju

Mandrin je krijumčar i junak iz polovice 18. stoljeća. Nakon što im objese vođu, preostala banda luta i smišlja kako da Mandrinov pobunječki duh ostavi traga u sjećanju naroda. Kostimirani povijesni film o jednom predrevolucionarnom dobu i trenutku kada se stari režim počinje raspadati a neda u slobodu tjera na djelovanje.

PET, 09.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
PET, 16.12. 21:00 [ART-KINO CROATIA]

Slava kurvi

REŽIJA: Michael Glawogger
GODINA: 2011
ZEMLJA: Njemačka, Austrija
TRAJANJE: 110'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADA: Venecijanski filmski festival, 2011 – Orizzonti

Nakon što smo na HRFF-u prije nekoliko godina premijerno u Hrvatskoj prikazali *Smrt radnika*, na ovogodišnjem festivalu prikazujemo novi, impresivni Glawoggerov uradak. *Slava kurvi* – bez imalo senzacionalizma i lažne patetike – je trodijelni film o ženama, prostitutkama, seksualnim radnicama u Tajlandu, Bangladešu i Meksiku. Redatelj se suđava od komentara i s punim povjerenjem u žene pred kamerom i njihov vlastiti osjećaj do stojanstva pušta da na vidjelo izbjije njihov sram i poniženje, ali i njihova nepokoriva rast koju im nitko ne može oduzeti. Moći kontrapunkt slikama je žestoki ženski soundtrack sastavljen od ljubavnih pjesama.

29 FILMSKI PROGRAM

9. HUMAN RIGHTS FILM FESTIVAL 2011.

09.12. 22:00 [KINO EUROPA] /
12.12. 21:00 [ART-KINO CROATIA]

Post mortem

REŽIJA: Pablo Larraín
GODINA: 2010
ZEMLJA: Čile, Njemačka, Meksiko
TRAJANJE: 98'
ULOGE: Alfredo Castro, Antonia Zegers
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADE: Los Angeles Latino Film Festival, 2010 – najbolji film

Postoji li bizarniji politički film od *Post mortema*? Vjerojatno samo u opusu njegova redatelja Pabla Larraína: *Tony Manero*, u kojem strahote Pinochetove hunte otkriva diskoplesač sociopat, morbidno opsjetnut Johnom Travoltom. Ovdje su to, jednako ne(u)obič(aje)ni, asistent pri autopsijsama i plesačica u kabareu – likovi sasvim prilični za teatarapsurda kakav je i odnos suvremenog Čilea prema godinama diktature. *Post mortem* nije niti rekonstrukcija niti denuncijacija dana terora: to je nadrealna, fantazmagorična, na momente komična priča o tome kako se "obični" ljudi u "neobičnim" vremenima gotovo neosjetno i bez previše razmišljanja ili djelovanja pretvaraju u žrtve. Ili kolaboratore. Ili oboje.

SUB, 10.12. 17:00 [KINO EUROPA]

Rudarske himne

REŽIJA: Bill Morrison
GODINA: 2010
ZEMLJA: UK
TRAJANJE: 50'

Audio-vizualna poema i posveta rudarskoj tradiciji u Durhamu, u sjeveroistočnoj Engleskoj. Pratimo kako je u nekoliko desetljeća nestala jedna industrija i jedan način života (uz soundtrack poznatog islandskog glazbenika Jóhanna Jóhannssona).

SUB, 10.12. 18:00 [KINO EUROPA]

Mirage

REŽIJA: Srđan Keča
GODINA: 2011
ZEMLJA: Srbija, Velika Britanija
TRAJANJE: 42'
TITLOVI: hrvatski, engleski
NAGRADE: Cottbus Film Festival, 2011 – Cottbus Discovery Award / Pravo Ljudski Film Festival Sarajevo – glavna nagrada

Dubai je najveća fatamorgana suvremenog kapitalizma. S jedne strane, skakavci-špekulantki koji će čim tu stvar zastane potražiti neko drugo mjesto na svijetu da "oplode" svoj novac. A s druge strane, armija potplaćenih i iskorištavanih radnika – mahom s indijskog potkontinenta – koji su tu samo da zadovolje potrebe drugih.

SUB, 10.12. 19:00 [KINO EUROPA] /
UTO, 13.12. 18:00 [ART-KINO CROATIA]

Treba nam sreće

REŽIJA: Aleksandar Sokurov i Aleksej Jankowski
GODINA: 2011
ZEMLJA: Francuska, Rusija
TRAJANJE: 50'
TITLOVI: hrvatski, engleski

Duboko u iračkom Kurdistanicu žive dvije starice koje su proživjele fascinantne, ali i tragične živote. Jedna, rođena Ruskinja, zaljubila se u kurdskog studenta i zaputila u njegovo rodno selo, gdje je proživjela gotovo čitav život uz mnogo boli, ratnog nasilja, smrt supruga. Druga, matrona u punom smislu te riječi svjedočila je brojnim smrtima i nerazjašnjenim nestancima članova mnogobrojne obitelji. Obje su ostarjele. Kretnje su im smirene, odmjerene, prepune odlučnosti i mudrosti koju samo starost donosi. Jednostavni životi, istovremeno poetični poput snova; transparentni, a opet prepuni neke duboke misterije.

SUB, 10.12. 20:00 [KINO EUROPA] /
PON, 12.12. 19:00 [ART-KINO CROATIA]

Policajac

REŽIJA: Nadav Lapid
GODINA: 2011
ZEMLJA: Izrael
TRAJANJE: 105'
TITLOVI: hrvatski, engleski
ULOGE: Ben Adam, Michael Aloni, Meital Barda
NAGRADE I NOMINACIJE: Locarno Film Festival, 2011 – posebna nagrada žirija / 9 nominacija Izraelske filmske akademije

Bez sumnje jedan od najzapaženijih debitantskih filmova u 2011. *Policajac* Nadava Lapida drukčija je i upečatljiva slika Izraela. Ili, bolje rečeno, slika o društvenom sukobu koji nije etnički ili religiozni, već sukob između države i pobune. Jedan su Izrael pripadnici policijske anti-terorističke jedinice – pratimo njihove ratničke i muške rituale. Drugi Izrael su pak studenti koji sanjanju jedno pravednije društvo bez iskorištavanja i ugnjetavanja. U dramatičnom finalu filma ta dva Izraela se direktno sukobljavaju, licem u lice...

Nevidljivi

REŽIJA: Marc Silver
GODINA: 2010
ZEMLJA: UK
TRAJANJE: 20'

Četiri 5-minutna filma/klipa. Poznati meksički glumac Gael García Bernal razgovara sa latinoameričkim izbjeglicima koje traže bolji život s onu stranu Rio Grande. [Klipovi će biti prikazivani prije dugometražnih filmova. Producija: Amnesty International]

30 NEPOZVANE SLIKE

filmski program povodom dvadesetogodišnjice djelovanja Mreže fondacija Otvoreno društvo

Filmovi u ovoj festivalskoj sekciji svojevrsne su "nepozvane slike" koje narušavaju poredak stvari, dokumentirajući prizore za koje bi oni uključeni obično radile da ne postoje, da ne smetaju.

UTO, 06.12. 16:00 [KINO EUROPA]

Vukovar, poslednji rez

REŽIJA: Janko Baljak

GODINA: 2006

ZEMLJA: Srbija, Hrvatska

TRAJANJE: 103'

Film je pokušaj da se shvati zbog čega je baš Vukovar, bogati slavonski gradić koji je slovio za Jugoslaviju u malom, Titov ogledni grad bratstva i jedinstva, doživio potpunu apokalipsu, koju je moguće usporediti sa žrtvom i opsadom Staljingrada. Zašto je grad koji nije imao nikakvog strateškog interesa u rasporedu vojnih i policijskih snaga bio središte napada JNA i srpskih paravojnih jedinica, te žestokih borbi sa jedinicima Hrvatske vojske i hrvatskim paravojnim jedinicama. Zašto je bio toliko razaran dok su gotovo istovremeno Milošević i Tuđman šetali po Titovom imanju i dogovarali novu podjelu Jugoslavije.

SRI, 07.12. 16:00 [KINO EUROPA] /
UTO, 13.12. 17:00 [ART-KINO CROATIA]

Sjećaš li se Sarajeva

REŽIJA: Sead & Nihad Kreševljaković i Nedim Alikadić

GODINA: 2002

ZEMLJA: Bosna i Hercegovina

TRAJANJE: 52'

Sjećaš li se Sarajeva je film koji su od amaterskih video-radova napravili Sead i Nihad Kreševljaković i Nedim Alikadić. Podsjećanje na vremena u kojima je osvojen ponos, u kojima su se, baš kao i u filmu, preplitale sve emocije: užas, patnja i humor, tvoreći jedinstvenu atmosferu.

SRI, 07.12. 17:00 [KINO EUROPA]

Esma

REŽIJA: Alen Drljević

GODINA: 2007

ZEMLJA: Bosna i Hercegovina

TRAJANJE: '26

TITLOVI: engleski

Pukovnik Avdo Palić, pregovarač Armije BiH tokom službenih pregovora dviju zaraćenih strana unutar UN-kampa u Žepi 1995., prisilno je odveden od strane vojske RS, i tada mu se gubi svaki trag. Od tog trenutka počinje višegodišnja potraga njegove supruge, potraga za istinom, koja je vodi kroz birokratske sobičke, preko masovnih grobnica do suda za ratne zločine u Haagu.

ČET, 08.12. 16:00 [KINO EUROPA]

Informativni razgovori

REŽIJA: Namik Kabil

GODINA: 2007

ZEMLJA: Bosna i Hercegovina

TRAJANJE: 45'

Ovo nije dokumentarac o ratu, o različitim stranama ili o žrtvama i agresorima (iako, da, i njih se često spominje), već o ljudima iz Sarajeva i Bosne i Hercegovine danas, o tome kako su preživjeli rat, kako se osjećaju nakon završetka rata i kako se nose sa sjećanjima na to preživljavanje, koliko to utječe na njihove svakodnevne odluke, na osobnoj i na društvenoj razini.

ČET, 08.12. 17:00 [KINO EUROPA]

Patchwork

REŽIJA: Tanja Miličić

GODINA: 2003

ZEMLJA: Hrvatska

TRAJANJE: 50'

TITLOVI: engleski

NAGRADA: 12. Dani hrvatskog filma, 2003 - najbolja režiju, najbolja debitantica, Oktavijan, nagrada Hrvatskog društva filmskih kritičara za najbolji dokumentarni film

Ujeku Titove vladavine Dragomir i Ljubica Miličić preselili su se iz svog srpskog ruralnog zavičaja u Pulu da bi započeli novi život. Trideset i pet godina kasnije, nakon raspada Jugoslavije, pokušali su ostvariti svoje pravo na život u zemlji u kojoj se više nisu osjećali dobrodošlo. Ovo je njihova priča.

PET, 09.12. 16:00 [KINO EUROPA]

Posle rata

REŽIJA: Srđan Keča

GODINA: 2006

ZEMLJA: Srbija

TRAJANJE: 47'

TITLOVI: engleski

Visoko u planinama Kosova žive Gorani, mala zajednica muslimana slavenskog porijekla bez vlastite države. Rat je 1999. unio nemir i nesigurnost u način života koji je još uvek nalik onakvome kakav je Albert Lord opisao početkom prošlog stoljeća i natjerao ih je da krenu u potragu za novim, mirnijim prostorima u potrazi za novim, mirnijim životom. Oni koji su ostali pričaju njihove priče – prije nego ih zamete vjetar.

PET, 09.12. 16:45 [KINO EUROPA]

Karneval

REŽIJA: Alen Drljević

GODINA: 2006

ZEMLJA: Bosna i Hercegovina

TRAJANJE: 71'

TITLOVI: engleski

Osunčane slike karnevala u Boki Kotorskoj, supostavljenje forenzičkim radovima iskapanja i identificiranja ostataka žrtava stvaraju bolan kontrast ne samo izdaji i zločinu koji je počinjen, već i konformističkom, nerijetko ciničnom, nerijetko nasilnom odbijanju prihvaćanja (dijela) odgovornosti za zločine i suočavanja s prošlošću koje je još uvek jedno od obilježja crnogorske svakidašnjice i u kojemu su oni rijetki koji se odvaze na razokrivljanje sramnih postupaka svojih sugrađana izloženi osudi, prijeziru i ostracizmu.

SUB, 10.12. 15:00 [KINO EUROPA]

Nestanak heroja

REŽIJA: Ivan Mandić

GODINA: 2009

ZEMLJA: Srbija

TRAJANJE: 88'

Analizirajući pozadinu i činjenice te bilježeci reakcije građana i građanki na proces nedavnih promjena naziva ulica u Beogradu Ivan Mandić u razgovoru sa sugrađanima, potomcima i prijateljima "nekadašnjih" narodnih heroja, njihovim suborcima, suvremenim umjetnicima, učenicima srednjih škola i predstavnicima lokalne vlasti, priča o sadašnjosti barem koliko i o prošlosti, o današnjem mentalitetu, koliko i o nekadašnjim događanjima.

PREDFESTIVALSKA DOGAĐANJA

SRIJEDA, 30.11.

19:00 [KINO TUŠKANAC, ZAGREB]

Želimir Žilnik: Jedna žena - jedan vek

* nakon filma slijedi diskusija s autorom i Dragicom Srzenić

+ After-YU after-revolucionarni after-party (DJ Mario Kovač)

SUBOTA, 03.12.

19:00 [KINO SLOBODA, DUBROVNIK]

Anthony Baxter: Nasamareni ste!

PROGRAM ZAGREB Kino Europa

PONEDJELJAK, 05.12.

20:00 OTVARANJE FESTIVALA

Zli bubenjari

Anthony Baxter: Nasamareni ste!

22:00 Göran Hugo Olsson: Black Power Mixtape 1967-1975

23:30 After party: DJ Sleaz-O-Sonic

UTORAK, 06.12.

12:00 [NOVINARSKI DOM]

Okrugli stol Nacionalnog foruma za prostor

16:00 Razgovor s Anthonyem Baxterom

16:00 Janko Baljak: Vukovar, poslednji rez

18:00 Margarita Martinez & Miguel Salazar: Ukradena zemlja

20:00 Céline Sciamma: Tomboy

21:30 [KLUB MOČVARA]

The Plastic People of the Universe + DJ Mario Kovač

22:00 Ulrich Köhler: Bolest spavanja

SRIJEDA, 07.12.

16:00 Sead & Nihad Kreševljaković i Nedim Alikadić: Sjećaš li se Sarajeva

17:00 Alen Drljević: Esma

18:00 Uruphong Raksasad: Seljačka utopija

20:00 Srđan Keča: Pismo ocu

21:00 Stefano Savona, Alessia Porto, Ester Sparatore: Palazzo delle Aquile

ČETVRTAK, 08.12.

16:00 Namik Kabil: Informativni razgovori

17:00 Tanja Miličić: Patchwork

18:00 Thomas Heise: Sunčev sustav

19:00 [DOKUKINO CROATIA]

Margarita Martinez & Miguel Salazar: Ukradena zemlja

20:00 Lee Seong-gyou: Moj bosonogi prijatelj

21:00 [KLUB MOČVARA]

TURBINA – TURBO TRIBINA: Deset godina kasnije - što se promjenilo?

22:00 Rabah Ameur-Zaimeche: Mandrinove pjesme

PETAK, 09.12.

16:00 Srđan Keča: Poslije rata

16:45 Alen Drljević: Karneval

18:00 Marshall Curry: Ako i jedno stablo padne: priča o Fronti za oslobođenje Zemlje

19:00 [DOKUKINO CROATIA]

Lee Seong-gyou: Moj bosonogi prijatelj

20:00 Michael Glawogger: Slava kurvi

22:00 Pablo Larraín: Post mortem

22:00 [KLUB MOČVARA]

Figli Di Madre Ignota + DJ Sero

23:30 Metak u petak – party by DJ Mario Kovač

SUBOTA, 10.12.

15:00 Ivan Mandić: Nestanak heroja

17:00 Bill Morrison: Rudarske himne

- 18:00 **Srđan Keča:** *Mirage*
 19:00 **Aleksandar Sokurov i Aleksej Jankowski:** *Treba nam sreće*
 19:00 [DOKUKINO CROATIA]
Uruphong Rakasad: *Seljačka utopija*
 20:00 **ZATVARANJE FESTIVALA**
Nadav Lapid: *Policajac*
 21:00 [DOKUKINO CROATIA]
Želimir Žilnik: *Jedna žena - jedan vek*
 22:00 Plesnjak do 2 - party by DJ Frajman

PROGRAM RIJEKA Art-kino Croatia

- PONEDJELJAK, 12.12.**
 17:00 **Anthony Baxter:** *Nasamareni ste!*
 19:00 **Nadav Lapid:** *Policajac*
 21:00 **Pablo Larraín:** *Post mortem*
- UTORAK, 13.12.**
 17:00 **Sead & Nihad Kreševljaković i Nedim Alikadić:** *Sjećaš li se Sarajeva*
 18:00 **Aleksandar Sokurov i Aleksej Jankowski:** *Treba nam sreće*
 19:00 **Céline Sciamma:** *Tomboy*
 21:00 **Ulrich Köhler:** *Bolest spavanja*
- SRIJEDA, 14.12.**
 17:00 **Thomas Heise:** *Sunčev sustav*
 19:00 **Stefano Savona, Alessia Porto, Ester Sparatore:** *Palazzo delle Aquile*
 21:30 **Srđan Keča:** *Pismo ocu*
- ČETVRTAK, 15.12.**
 17:00 **Uruphong Rakasad:** *Seljačka utopija*
 19:00 **Lee Seong-gyou:** *Moj bosonogi prijatelj*
 21:00 **Rabah Ameur-Zaimeche:** *Mandrinove pjesme*
- PETAK, 16.12.**
 19:00 **Marshall Curry:** *Ako i jedno stablo padne: priča o Fronti za oslobođenje Zemlje*
 21:00 **Michael Glawogger:** *Slava kurvi*

HRFF LOKACIJE:

- ZAGREB:** Kino Europa, Dokukino Croatia, Klub Močvara, Kino Tuškanac, Novinarski Dom
RIJEKA: Art Kino Croatia
DUBROVNIK: Kino Sloboda

SLOBODAN ULAZ NA SVE PROJEKCIJE I DOGAĐANJA

* osim koncerta 09.12. Figli Di Madre Ignota

17:00 – 20:30 [SVI DANI, PREDVORJE KINA EUROPA]

APELMANIJA – svjetski dani pisanja apela

Amnesty International Hrvatske

Drugu godinu za redom Amnesty International Hrvatske organizira maraton pisanja apela u korist žrtava teških kršenja ljudskih prava.

Pridruži nam se i sudjeluj u kampanji koja mijenja živote. Ove godine pisat ćemo apele za pojedince iz Sjeverne Koreje, Zimbabvea, Sri Lanke, SAD-a i... Hrvatske!

I tvoj apel može nekome spasiti život.

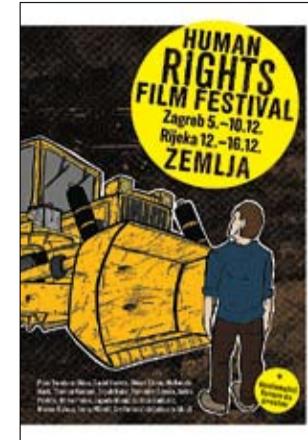
Više na www.amnesty.hr

GOVORNI PROGRAM

UTORAK/SRIJEDA, 06.-07.12.
[KINO EUROPA, NOVINARSKI DOM]

NACIONALNI FORUM ZA PROSTOR

Nacionalni forum za prostor je neformalna javna platforma koja djeluje od 2007. baveći se različitim aspektima prostorne problematike, s temeljnom svrhom zaštite i očuvanja prostora kao jednog od glavnih razvojnih resursa. Forum okuplja predstavnike građanskih inicijativa nastalih na točkama devastacija prostora, organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom okoliša, demokratizacijom, zaštitom spomenika kulture, arhitekturom itd.; stručnjake iz različitih područja relevantnih za prostornu problematiku te zainteresirane javne osobe. U okviru Foruma u Novinarskom domu bit će održan okrugli stol na temu manipulacija poljoprivrednim zemljишtem u Hrvatskoj.

IMPRESSUM FESTIVALSKEH NOVINA

UREDNICI: Petar Milat, Antonija Letinić, Tomislav Domes

OBLIKOVANJE: Ruta

PROGRAMSKI TEKSTOVI: Igor Marković, Kornel Šeper, Petar Milat, Mario Kovač, Oliver Sertić, Vjeran Pavlinić

LEKTURA: Antonija Letinić, Petar Milat

TISKAK: Tiskara Zagreb

FESTIVALSKI IMPRESSUM

ORGANIZATOR: MIZ Multimedijalni institut i Udruženje za razvoj kulture "URK"

PARTNERI: Amnesty International, Art Radionica Lazareti, Centar za ljudska prava, Filmaktiv, Hrvatsko Filozofsko Društvo, Hrvatski Filmski Savez, Pravo Na Grad, Restart!, Zelena Akcija

ORGANIZACIJSKI TIM: Slobodan Alavanja, Petar Milat, Kornel Šeper, Teodor Celakoski

DIREKTOR: Petar Milat

IZVRŠNI DIREKTOR: Kornel Šeper

KOORDINACIJA PROGRAMA: Petar Milat

SELEKCIJA FILMOVA: Petar Milat, Oliver Sertić

KOORDINACIJA PROGRAMA U RIJEKI: Marin Lukanović

TEHNIČKI KOORDINATOR: Slobodan Alavanja

ADMINISTRACIJA: Igor Čolić

ODNOSI S JAVNOŠĆU: Ivana Sansević

VIZUALNI IDENTITET FESTIVALA: Dejan Dragosavac

Ruta, Keith Rossen (www.keithrosson.com)

IZRADA INTERNET STRANICE: Keith Rossen (www.keithrosson.com) – ilustracija, Boris Strahija / Creo (www.creolab.hr) – programiranje, SLo&CH.6RaPH1C5 (www.slobichgraphics.com) – layout

TEKSTOVI: Igor Marković, Petar Milat

LEKTURA: Antonija Letinić, Petar Milat

PRIJEVODI I TITLANJE FILMOVA: Marko Godeč, Ministarstvo titlova, Marin Lukanović

FOTOGRAF: Mladen Pobi

LOKACIJE

Kino Europa, Dokukino Croatia, Kino Tuškanac, Novinarski dom, Klub Močvara (Zagreb), Art-kino Croatia (Rijeka)

DONATORI

Grad Zagreb – Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport, Grad Rijeka, Hrvatski audio-vizualni centar, Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, Open Society Institute, Veleposlanstvo Republike Češke, Goethe-Institut Kroatien, Francusko Veleposlanstvo u Hrvatskoj, Francuski Institut u Zagrebu

SPONZORI

DHL
 Kerschoffset
 Rezolucija

MEDIJSKI POKROVITELJI

Filmski.net
 H-Alter
 Hit Fm
 Kulturpunkt.hr
 Monitor.hr
 Novi list
 Port.hr
 Queer.hr
 Radio Student
 Tportal.hr
 Zarez

ZAHVALE

Richard Phinney / Ina Pouant / Ivanka Jagec / Jindra Mala / Tomaš Kuchta / Maja Petrić / Jadranka Hrga / Tin Gazivoda / Renata Čuk / Valentina Otmačić / Blanka Dedi / Maja Hasanbašić / Denis Borić / Rajko Petrović i tim festivala Slobodna zona Beograd / Selma Mehadić / Dragan Rubesa / autorima članaka u festivalskim novinama / Sanja Marjanović / Slaven Tolj / Srđana Cvjetić / Đuro Capor / Ivana Perci Jurić / Hrvoje Jurić / Mima Simić / Agar Pata / Danijel Kerš

23:30 AFTER PARTY OTVARANJA:

DJ SLEAZ-O-SONIC (Zagreb)

...servira vam ubožiti ponočni koktel pozitivnih plesnih ritmova...

UTORAK, 06.12., 21:30 [KLUB MOČVARA]

THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE (Češka Republika)

+ Baršunasti DJ Mario Kovač

Koncert je organiziran u suradnji sa Veleposlanstvom Republike Češke.

PETAK, 09.12., 22:00 [KLUB MOČVARA]

FIGLI DI MADRE IGNOTA (Italija)

+ DJ Sero (Fešta Balkanika / Ruke i noge u zrak) (Zagreb)

upad u preprodaju: 40 KN, na dan koncerta na blagajni kluba:

50 KN

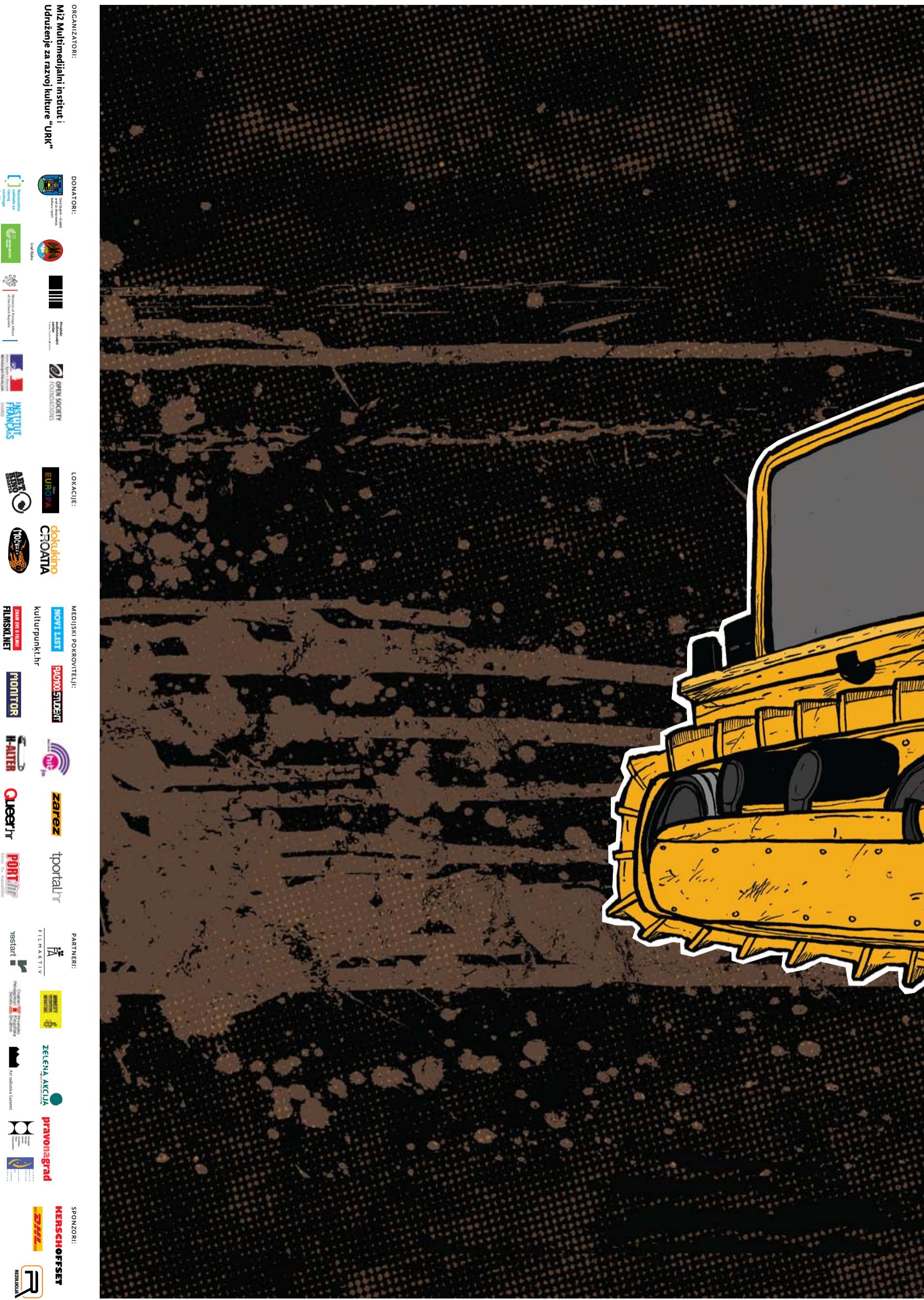
(cijeli prihod od koncerta ide u humanitarne svrhe)

PETAK, 09.12., 23:30 [KINO EUROPA]

METAK U PETAK • party by DJ MARIO KOVAC (Zagreb)

SUBOTA 10.12., 22:00 [KINO EUROPA]

PLESNJAK DO 2 • party by DJ FRAJMAN (Zagreb)

ORGANIZATORI:

MiM Multimedijalni institut i
Udruženje za razvoj kulture "URK"

DONATORI:

Nacionalna
mladinska
organizacija

Grad Šibenik

Ministarstvo za kulturu
i šport
Ravnateljica
četvrtog
četvrtog
četvrtog

INSTITUT
FRANCIS

ART
CROATIA
CROATIA

LOKACIJE:

NOVI LIST

RADIOS STUDENT

kulturpunkt.hr

ZAL SVE I FRAM

MONITOR

H-ALTER

Queerhr

PORT

testart

FILM AKTIV

ZELENA AKCIJA

pravonagrad

KERSCH OFFSET

ZHL

REPODUCUA

SPONZORI:

REPODUCUA

PARTNERI:

FA

REPODUCUA

MEDIJSKI POKROVITELJI:

NOVI LIST

RADIOS STUDENT

tportal.hr

MINISTERSTVO
ZA KULTURU
I ŠPORT

PROFESSIONALNI
MLADIĆI

MLADIĆI
MLADIĆI